

Driemaandelijks berichtenblad van de heemkundige kring **HET LAND VAN NEVELE**

Vereniging zonder winstoogmerk

Bij de kaftfoto :

De Sint-Helena-medaille ; ze werd gedragen met een groen rood lint vertikaal gestreept.

Voorzij in de rand : *Napoléon I Empereur*

Keerzij in de rand : *Campagnes de 1792 à 1815*

in het vlak : A ses compagnons de gloire sa dernière pensée (zijn laatste gedachte voor zijn roemrijke makkers).

De medaille op de foto is in het bezit van onze vriend Frank Van Doorne, de dichter Hans Melen, uit Deinze. Hij wist ons nog te vertellen dat die medaille nog komt van zijn overgrootvader Frederik De Pestel (1824-1886) afkomstig van Nevele, die in de beroerde jaren van de schoolstrijd te Sint-Martens-Lerne onderwijzer was. Hij heeft model gestaan voor meester Ottevaere in de roman *Sophie* van Virginie Loveling. Die Frederik De Pestel heeft dan die medaille van een oud-napoleonist gekregen.

(Archiefphoto uit het Rietgaverstedemuseum te Nevele)

Driemaandelijks berichtenblad van de heemkundige kring HET LAND VAN NEVELE

Vereniging zonder winstoogmerk

DECEMBER 1981 — JAARGANG XII — AFLEVERING 4

Verantwoordelijke uitgever : J. LUYSSAERT

Veldestraat 26

9841 Nevele - Merendree

Het berichtenblad „HET LAND VAN NEVELE“ is een driemaandelijks uitgave van de heemkundige kring „Het Land van Nevele“ v.z.w.

Redactieraad : J. LUYSSAERT - voorzitter
L. CLAEYS - LAVENT

Redactieadres : J. LUYSSAERT
Veldestraat 26
9841 NEVELE Merendree

Voor verdere informatie i.v.m. de opgenomen artikels en bijdragen voor het berichtenblad, gelieve contact op te nemen met de redactievoorzitter. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

De heemkundige kring „Het Land van Nevele“ is een vereniging zonder winstoormerk die ernaar streeft, enerzijds de heemkundige studie van de streek te bevorderen, te beoefenen en de verworven kennis te verspreiden ; anderzijds actief bij te dragen tot beheer, bescherming en vrijwaring van het cultureel en natuurlijk patrimonium van de streek.

Daartoe organiseert zij ook geregeld voordrachten, dia- en filmvoorstellingen, tentoonstellingen, uitstappen en wandelingen.

Alle leden worden op die manifestaties uitgenodigd en kunnen er aan deelnemen.

Haar werkgebied wordt gevormd door vijf afdelingen die respectievelijk volgende deelgemeenten omvatten :

- 1e afdeling : Nevele, Vosselare
- 2e afdeling : Hansbeke, Poesele
- 3e afdeling : Landegem, Merendree
- 4e afdeling : Lotenhulle, Poeke
- 5e afdeling : Bachte-Maria-Leerne, Meigem, Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Zeveren.

De zetel van de vereniging is gevestigd in de gemeente Nevele.

Briefwisseling i.v.m. de werking van de heemkundige kring „Het Land van Nevele“ v.z.w. dient te worden gericht aan het secretariaat van de vereniging, Vosselarestraat 16, 9840 NEVELE-Landegem.

-
- **Abonnement en lidmaatschap** : 300,- fr. per jaar
500,- fr. per jaar als erelid
te storten op rekening 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele“ v.z.w., Vosselarestraat 16, 9840 Landegem.
 - **Losse nummers** : voor zover voorradig.
 - **Opzegging abonnement** : vóór 1 december.
 - **Overname van teksten** toegestaan mits bronvermelding.

Lay-out : P. D 'Hoker.

Gedrukt in de beschutte werkplaats „Nevelland“ te Nevele.

HET LAND VAN NEVELE IN DE HERVORMINGSTIJD

De belangstelling van de historici voor het protestantisme en de godsdienstberoerten in onze gewesten tijdens de zestiende eeuw is natuurlijk niet nieuw. Sinds honderd jaar geleden de Gentse hoogleraar Paul Fredericq de goede richting aanwees voor het onderzoek, is er al een lange weg afgelegd. Het valt daarbij op - en het was vanzelfsprekend nogal logisch ! - dat de aandacht in de eerste plaats naar de grote steden ging. Zo zijn de gebeurtenissen te Gent, als brandpunt van het Vlaams protestantisme en als centrum van de Nederlandse Opstand, al vrij goed bekend.

Recent onderzoek heeft ook voor een kleine stad als Deinze heel veel boeiende gegevens aan het licht gebracht (1). Maar het ligt zó voor de hand dat de invloed van de godsdienstige beroering van die tijd niet zomaar ophield bij de stadsmuren. En zeker zal vandaag niemand zich nog aansluiten bij de mening van Henri Pirenne, als zou de hervorming aan het platteland van onze contreien goeddeels zijn voorbijgegaan (2). Een deugdelijk bewijs van het tegendeel werd, wat de Gentse regio betreft, reeds geleverd door het voorbeeld van het landelijke dorp Aalter (3). Hoezeer de grote Belgische historicus zich heeft vergist moge eens te meer blijken uit het verhaal van de gebeurtenissen in een naburig gebied, het Land van Nevele. Een summier verhaal weliswaar, dat geenszins uitdiepend is, maar slechts een eerste aanzet is voor het verder onderzoek.

Denkt men in deze streek in verband met de „beroerlicke tijden” spontaan aan de dramatische lotgevallen van Filips van Montmorency, graaf van Horne en heer van Nevele (4), dan wordt deze figuur hier toch volledig buiten beschouwing gelaten. In tegenstelling immers met de adellijke kasteelvrouw van Aalter, Catharina van Boetzelaer, had hij omzeggens geen relaties met de dorpingen. Hij resideerde voornamelijk op zijn kasteel van Weert (in het huidige Nederlands Limburg) of, veel meer nog, in Brussel. De Nevelse onderdanen zullen hun meester slechts gekend hebben als de baron, die af en toe met zijn vrienden kwam jagen (5).

Overigens moet van meetaf aan gesteld worden dat niet zozeer het calvinisme - waarmee de graaf van Horne gemeenzaam verbonden wordt - impact heeft gehad in het Land van Nevele, maar wél het doperdom. In het jaar 1566 en opnieuw in de periode 1578-1584 is de weerslag van

de calvinistische „hoogconjunctuur” in den lande weliswaar ook hier zeer sterk voelbaar geweest. Maar opmerkelijk was toch in de eerste plaats de rol van die heel aparte protestantse richting, het anabaptisme, die ruim een eeuw lang een constante en vrij belangrijke aanhang heeft gehad in de streek.

Invloed vanuit Gent

Het is voornamelijk vanuit Gent, en in mindere mate ook vanuit Brugge geweest, dat het doperdom zich tot in het Land van Nevele heeft verspreid. In beide steden ontstonden in 1535 doperse kernen, en wel omdat na het débâcle van Münster (zie verder) hier enkele opgejaagde dopers waren komen onderduiken. Zowel in Brugge als in Gent kwam er een kleine broederschap tot stand, en men kan zich voorstellen dat bij de veelvuldige contacten die ze onderling hadden, Merendree, gelegen halfweg de reisweg tussen de beide steden, hun geliefkoosde pleisterplaats was. Wat er ook van zij, in Merendree wonnen ze Jan Steyaert en diens neef Pieter de Pau voor hun overtuiging, Zozeer raakten de neven in de ban van de nieuwe leer, dat ze naar Duitsland trokken om er de volwassenendoop te ontvangen. Omdat ze evenwel niets voelden voor het opstandige klimaat onder de Duitse dopers, kwamen ze naar hun geboortestreek terug. Vrij spoedig moet de reden van hun Duitslandreis in het kleine dorp bekend zijn geraakt. Ze werden er gearresteerd en in de meest erbarmelijke omstandigheden opgesloten in een put. Aan een zuster van één van beiden, die hun ondergoed bracht, vertelden ze „dat ze die niet konden verbergen voor de wormen, dewelcke in haer (= hun) spijse, om die te eten, en in haer kleederen en hemden en in haer lichaem saten”. Na jarenlange gevangenschap werden Steyaert en De Pau, in uitvoering van het vonnis van de leenmannen en schepenen van Vinderhoute-Merendree, op 17 mei 1542 als hardnekkige kettters terechtgesteld (6).

Als belangrijk grondeigenaar moet Jan Steyaert een gezaghebbend personage zijn geweest in de streek (7). Het is daarom aan te nemen dat hij en zijn neef De Pau het zijn geweest die de grondslag hebben gelegd van de anabaptistenkern in en rond Merendree. Niet in het minst hebben de leden van hun beider families aan de verdere opbouw meegewerkt. Wij kennen een Hannekin Steyaert uit Merendree die in december 1544 te Vinderhoute als ketter onthoofd werd ; we kennen Callekin Steyaert, dochter van schepen Olivier Steyaert uit Merendree, die in 1562 om haar doopsgezinde overtuiging gearresteerd werd in Gent ; we kennen

Arent en Joost Seyaert en Willem de Pau uit Merendree, die na het „Wonderjaar” 1566 als anabaptisten vervolgd werden (8).

Kort na 1535 heeft dus een nieuwe religieuze beweging stevig wortel kunnen schieten in het Nevelse gebied. De doperse secte zou, ondanks de hevige vervolgingen, zich er meer dan honderd jaar lang weten te handhaven en zou pas rond het midden van de zeventiende eeuw geleidelijk haar invloed verliezen. Het past dus wel deze doperse stroming, die hier zo hardnekkig wist stand te houden, even te karakteriseren.

De doperse richting in het Nederlands protestantisme

Reeds in de beginnende jaren 30 van de zestiende eeuw werden de doperse denkbeelden in de Nederlanden uitgedragen door de bontwerker Melchior Hoffman. In de overtuiging dat Christus zeer spoedig op aarde zou terugkeren, wilde hij de mensen op die komst voorbereiden. De doop was het teken dat de belijder brak met het vroegere leven en dat hij deel wilde uitmaken van de heilige gemeenschap. Deze doop werd toegediend op volwassen leeftijd, na een bewuste geloofsbelijdenis, wat dus de ontkenning inhield van het bij de geboorte ontvangen kinderdoopsel. Vandaar de naam „herdopers”, „wederdopers”, „anabaptisten” die door de buitenstaanders aan de groep gegeven werd.

Aan de met ongeduld verwachte komst van het duizendjarig Rijk van Christus op aarde wensten de anabaptisten een zichtbare gestalte te geven in de Westfaalse bisschopsstad Münster. „Koning” Jan van Leiden - een man die in zijn jonge jaren nog een tijdlang in Vlaanderen als leer-gezel had rondgezworven - vestigde in Münster met geweld het „Nieuwe Jeruzalem”. Maar het experiment van de gewapende kerkstaat werd in 1535 in bloed gesmoord. De overheid reageerde met een golf van arrestaties en strenge vonnissen. Vanaf dat moment kregen de meer vreedzame elementen in de beweging de overhand. Het odium van Münster is echter nog generaties lang op de Nederlandse dopers blijven rusten. Ook nadat ze het revolutionair karakter totaal hadden afgeworpen, werden ze zowel door katholieken als calvinisten vervolgd en uitgestoten.

De leidende figuur werd de voormalige pastoor van het Friese dorpje Witmarsum. Zijn geschriften zijn het ook geweest die door de dopers in het Land van Nevele generatie op generatie werden gelezen en bestudeerd. Hij legde daarin sterk de nadruk op de waarde van de christelijke gemeente „zonder vlek of rimpel” en op de volstreekte weerloosheid.

Zijn volgelingen hielden zich ver van de besmetting van de zondige wereld en verwierpen het zweren van een eed, het dragen van wapens en het bekleden van overheidsfuncties als onbijbels. Evenals bij de andere hervormingsbewegingen speelde bij hen de H. Schrift een belangrijke rol. Zij verwierpen de goddelijke instelling van de sacramenten. Vooral lieten ze een grote afkeer blijken van de katholieke opvatting dat in de mis het brood en de wijn werkelijk veranderen in het Lichaam en Bloed van Christus (de zogn. „transsubstantiatieleer”). Maar de predestinatieleer van Calvijn, volgens dewelke de mens door God in zijn almacht is voorbeschikt tot het heil of tot zijn verwerping, noemde Menno Simons „een grouwel boven alle grouwelen” (9).

Daar waar de klassieke handboeken van vaderlandse geschiedenis het nog steeds al te uitsluitend over lutheranen en calvinisten hebben, mocht een uiteenzetting over de derde richting die in onze gewesten een belangrijke rol heeft gespeeld, het anabaptisme, hier niet ontbreken. Zoveel te meer omdat uit wat volgt zal blijken dat het precies die reformatorische beweging is geweest die vierhonderd jaar geleden de landelijke bevolking in ons gebied het sterkst heeft aangesproken.

Vlucht in de „geborgenheid” van de Gentse broederschap

De terechtstellingen van Jan en Hannekin Steyaert en van Pieter de Pau in de jaren 40 hadden duidelijk gemaakt dat het belijden van een andere geloofsovertuiging in een klein plattelandsdorp, waar iedereen iedereen kent, al te veel risico's met zich bracht.

Dit is dan de reden geweest waarom de dopers liever gingen onderduiken in de anonimiteit van de grootstad, waar ze bovendien konden genieten van de relatieve geborgenheid en de onderlinge steun in de Gentse broederschap. In Gent organiseerden Olivier en Jacob de Baedts, afkomstig uit Merendree, een soort opvangcentrum voor doperse geloofsgenoten. Olivier de Baedts, die zich als ondernemer in Gent had gevestigd, was getrouwd met de reeds genoemde Callekin Steyaert, dochter van een Merendreesse schepen. De ondernemer stelde zijn Gentse woning open voor doopsgezinde bijeenkomsten, nam gelijkgezinde personeelsleden in dienst, en huisvestte gasten van dezelfde religie. Nieuwgezinden uit Merendree, Nevele, Landegem en Hansbeke vonden in Gent een onderkomen. Maar ook daar konden velen zich op de duur niet verborgen houden voor het alziende oog van de beruchte inquisiteur Pieter Titelmans. Vanaf 1560 volgden arrestaties en terechtstellingen mekaar op. Landarbeider Michiel van Houcke uit Nevele, Pieter van

Maldegem uit hetzelfde dorp en zijn echtgenote Neelkin, de Merendree linnenwever Pieter de Joncheere en zijn zusters Aldegonde, Vijnken en Janneken, allen kinderen van Gerolf, linnenwever Jan van Eenhoorne uit Landegem en zijn echtgenote Janneken Kindekens, kleermaker Willem van Daele uit Hansbeke, metser Pieter van Maele en echtgenote Lijnken de Meyere uit Landegem : allen werden om hun doperse overtuiging tussen maart 1560 en 23 december 1562 in Gent terechtgesteld. De meesten eindigden op de brandstapel op de Vrijdagmarkt, enkelen werden door onthoofding in het Gravensteen om het leven gebracht.

Soms kozen nieuwgezinden uit ons gebied in andere steden een onderkomen, maar liepen ook daar in de val. Adriaan Pan en zijn vrouw Neelken Jacobs uit Nevele, die allebei de volwassenendoop hadden ontvangen, werden op 18 juni 1559 in Antwerpen geëxecuteerd, Adriaan door onthoofding, Neelken door verdrinking in de Schelde. Te Brugge werd op 10 december 1561 de Landegemse landarbeider Lucas Heindrickx verbrand op de Burg (10).

Van de meeste der hier genoemde personen zijn in de rechterlijke archieven geloofsbelijdenissen bewaard gebleven, die in essentie overeenkomen met wat hierboven nopens de doperse denkbeelden werd uiteengezet. Van enkelen konden dergelijke geloofsbelijdenissen ook uit de gevangenis gesmokkeld worden. Ze verschenen in druk in de martelaarsboeken, die eeuwenlang bijzonder populair zijn geweest bij de geloofsgenoten. De vier kinderen de Joncheere, Pieter van Maldegem en zijn vrouw, en Willem van Daele zijn ook opgenomen in het „lied der 41 vrienden”, dat eveneens vermoedelijk lange tijd gemeengoed is geweest bij de doopsgezinden in de streek (11).

Tussen 1559 en 1562 hebben dus alles samen vijftien personen uit het Nevelse gebied hun geloofsovertuiging met de dood moeten bekopen. Daarmee bereikte de doperse kern van Merendree het trieste record van procentsgewijs het grootste aantal terechtstellingen in heel Vlaanderen. Men houde er verder rekening mee dat er alleen informatie beschikbaar is over de mensen die door de repressie werden getroffen. Hoeveel anderen ontsnappen niet aan onze aandacht omdat ze er wél in geslaagd zijn een veilige toevlucht te vinden en zich aan de greep van het gerecht te onttrekken ?

Het „Wonderjaar” en de beeldenstorm

Weliswaar verdwijnen de dopers tijdelijk naar de achtergrond tijdens de turbulente gebeurtenissen van het „Wonderjaar” 1566. Het calvinisme is dan overal in den lande in volle opmars (12). Vanaf de lente 1566 worden in de buurt van bijna alle Vlaamse steden hagepreken gehouden. Dergelijke massabijeenkomsten zijn er o.m. in de buurt van Gent en Deinze, en te Eke, maar ook de kasteelvrouw van Aalter organiseert openluchtpreken op haar heerlijkheden te Oedelem en te Aalter. De pastoor van Ursel, de baljuw van Aalter en de amman van Knesselare staan haar daarbij nauw terzijde. Het succes blijft niet uit. Zo zal het stadsbestuur van Eeklo later zijn slappe optreden tegen de predikatiegangers in en om de stad verontschuldigen door te wijzen op de overmacht van zoveel vreemdelingen uit Oostwinkel, Ursel, Knesselare, Aalter, Hansbeke, Waarschoot, Zomergem, Ronsele, Lovendegem... (13).

In augustus 1566 breekt dan de beeldenstorm los. Te Gent wordt er op 22 augustus verwoed gestormd in kerken en kloosters. 's Anderendaags verlaat de bende beeldenstormers de stad om het vernielingswerk op het platteland verder te zetten. Nadat ze lelijk hebben huisgehouden in de kerk en de abdij van Drongen, trekt het gros verder naar Deinze en Petegem. Kleine benden van hun kant begeven zich naar Landegem, Nevele, Vosselare, Baarle en Leerne om ook daar te breken (14). Op hun beurt gaan enkele Deinzenaars stormen in Vinkt en Zeveren (15).

In alle genoemde dorpen is er van de kant van de plaatselijke bevolking geen medewerking aan de beeldenvernieling. In Oostwinkel ligt dat anders. Daar organiseert de pastoor zelf samen met enkele van zijn parochianen de beeldenstorm in zijn kerk (16). Ook in het naburige dorp Zomergem kan de plaatselijke ketelmaker Joris Blanckaert, die uit Gent is gekomen met de opdracht zijn eigen parochiekerk te breken, rustig zijn gang gaan, en krijgt na afloop een keurig op schrift gestelde bevestiging van de voorschepen dat „de taak naar behoren is uitgevoerd” (17) ! Plannen van een groepje geweldenaars onder leiding van Joos, Jacob en Anna de Vlieghe, om hetzelfde in Waarschoot te doen, worden daar door de overheid gedwarsboomd (18). Te Hansbeke, Ronsele en Bellem zijn er vermoedelijk eveneens ongeregelde heden geweest, want de plaatselijke pastoors slaan op de vlucht (19). Te Oostwinkel, Ursel en Vinderhout, waar de pastoors naar de nieuwe religie zijn overgegaan, wordt de uitoefening van de katholieke eredienst gestaakt (20).

Het moet dus in die augustusdagen erg woelig zijn geweest in de hele streek. Nog vele maanden lang bleef het er onrustig. Catharina van Boet-

zelaer ging door met het organiseren van calvinistische preken in een zaal van het Aalterse kasteel. Er kwamen belangstellenden naar toe uit Ursel, Knesselare, Lotenhulle, Ruiselede en Tielt, en wellicht ook uit andere dorpen. De Gentse kroniekschrijver Marcus van Vaernewyck noteerde op 28 juni 1567 in zijn dagboek dat Waarschoot, Oostwinkel, Ronsele, Zomergem, Ursel, Hansbeke en Lovendegem sterk door de leer van Calvijn besmet waren. Tijdens de preek van de pastoor in de zondagsmis gingen in deze dorpen sommige kerkgangers liever op het kerkhof staan dan hem te moeten aanhoren (21). In Knesselare lokte amman Jan de Dendere een incident uit door tijdens het voorbijtrekken van de processie psalmen en geuzenliederen te zingen (22). In Lotenhulle ging de calvinist Adriaan Bogaert tijdens de passiepreek op Goede Vrijdag 1567 de pastoor in de kerk luidop uitschelden (23).

De dopers tijdens de „beroerlicke tijden”

Ondanks het succes van de calvinistische agitatie, bleef het anabaptisme zijn krachtige uitstraling in de streek behouden.

De dopers, principieel in hun volstreckte weerloosheid, hielden zich in de dagen van de kerkbraak vér van elke gewelddaad. Samen met de Gentse broederschap werden er bijeenkomsten gehouden in een bos, waarschijnlijk tussen Mariakerke en Vinderhoute. Daar kwam de tweespalt tussen anabaptisten en calvinisten scherp tot uiting : „Die doopsgezint waren zeyden dat die ander veltpredicanten, Calvinisten ende andere, verleeders waren ende uproerige meinschen, wraeckzouckers en dierghelycke” (24). „Geen geweld”, zo was hier het ordewoord. In dit verband moge herinnerd worden aan het verhoor van Pieter de Joncheere uit Merendree. Op een bepaald ogenblik had hij gezegd dat het nieuwe Jeruzalem nabij was. De onderzoeksrechter dacht dat hij een toespeling maakte op een poging om de krachttoer van Münster te herhalen en ondervroeg hem in die zin. Hij antwoordde dat hij een hemels Jeruzalem bedoelde en dus afwijzend stond tegen elke vorm van geweld (25).

In de oude kern rond Merendree consolideerde de broederschap zich. Werd de volwassenendoop tot dan meestal toegediend door rondreizende doperse predikanten uit de omgeving van Menno Simons, dan moet er toen reeds in eigen kring een „oudste”, een voorganger zijn geweest. De bekende Gentse kroniekschrijver Marcus van Vaernewijck schrijft in 1566 - met verachting weliswaar - over hem : hij is een man afkomstig uit Zomergem, „die lieden herdoopende ende zulcke valsche leere lee-

rende, de welke zoo hij manck ofte vercruepelt was in zijn gheloove, ooc manck ghijnck in deen been" (26). Ook nu weer valt de rol op van bepaalde families. Reeds werd melding gemaakt van het aandeel van de families Steyaert en De Pau in de verbreiding van de secte. Willem de Pau uit Merendree trad nu sterk op de voorgrond. Hij had in Vinderhoute nauwe contacten met pastoor Gillis de Meyere in de dagen dat deze naar het protestantisme overging, namelijk in juni-juli 1566. De hele religieuze ontwikkelingsgang van de priester maakte hij mee : diens weigering nog mis te doen, zijn verlaten van de priesterlijke staat, zijn preken in de kerk van Vinderhoute waar hij „tvolc totten afval der misse voetsel ghaf", zijn uitvallen tegen de heiligenverering, bedevaarten, aflaten, zijn ontkenning van de werkelijke tegenwoordigheid in vlees en bloed van Christus in het altaarsacrament. In het voorjaar van 1567 ging Willem de Pau zich in Gent vestigen op het Nieuwland. Precies zoals zijn dorpsgenoten Olivier en Jacob de Baedts enkele jaren tevoren al hadden gedaan, verschaftte ook hij daar onderdak aan geloofsgenoten.

Hij stelde een kamer ter beschikking van Jan Parys, een linnenwever uit Kortrijk die als doopsgezinde met vrouw en vier kinderen uit zijn geboortestad gevlucht was. Hij zou verder toegelaten hebben dat er een doperse bijeenkomst in zijn huis georganiseerd werd. Maar vooral werd hem ten laste gelegd dat hij de voormalige Vinderhoutse pastoor in zijn huis had verborgen. In de nacht van 16 op 17 juli 1567 werd Gillis de Meyere er van zijn bed gehaald.

Willem de Pau, die bij deze gelegenheid eveneens gearresteerd werd, kon uiteindelijk het vege lijf redden (27), maar de ex-pastoor werd op 3 april 1568 op de meest wreedaardige wijze (28) op het Sint-Veerleplein terechtgesteld op de brandstapel (29).

De betekenis is reeds bekend van de familie De Joncheere uit Merendree, waaruit in de jaren 60 niet minder dan vier slachtoffers vielen van de repressie. Er zouden er nadien nog bijkomen (30).

Het is interessant vanuit deze familie een andere lijn te volgen.

Pieter de Joncheere had zich na zijn huwelijk te Hansbeke gevestigd, hij overhaalde er zijn vriend Jan van Eenhoorne en begon aldaar een progaganda-actie (31). Zijn beide zussen van hun kant waren bevriend met de vrouw van Pieter van Maldeghem (32), en de laatstgenoemde zelf was van moederszijde verwant met de familie Van Hulle (33). Een aantal Van Hulle's, een vrij welstellende familie, sloten zich bij de beweging aan, samen met enkele leden uit de even gegoede familie Van Lovendeghem (34). Vanzelfsprekend werd het plaatselijk aanzien van de anabaptistenkring hierdoor ten zeerste vergroot.

Tijdens de repressietijd onder Alva

Sinds Alva zijn beruchte Bloedraad had opgericht, voelden velen de grond te warm worden en ze namen de vlucht naar veiliger oorden (35). Tijdens de grootscheepse razzia in heel Vlaanderen in de nacht van 2 op 3 maart 1568 werden in ons gebied de namen opgetekend van achten-twintig gevluchte kettters : veertien uit Merendree, zes uit Hansbeke, twee uit Landegem, twee uit Poesele, twee uit Zeveren, één uit Vinkt en één uit Nevele (36). Zij werden allemaal bij verstek verbannen verklaard (37). Veel anderen zijn toen echter door de mazen van het net kunnen glippen : ze hielden zich stilletjes en bleven ter plaatse, of ze hadden al vroeger de wijk genomen, zodat hun namen niet in de lijsten van de banelingen voorkomen. Eén van die ontbrekende namen is bijvoorbeeld deze van Lippinken Roetsaert (Rutsaert) uit Bellem. Ze vertelde later samen met haar man „van Landeghem ende Merendree vertrocken te zyne, omme niet bekendt te zyne, ende vut vreezen”. Haar man, Pieter Gheeraerts, viel in Gent dan toch in handen van het gerecht en werd in 1569 op de heerlijkheid van Sint-Pieters terechtgesteld (38). Veel banelingen zochten een veilig onderkomen in verre oorden. Zo is bekend dat François van Leuven, zoon van de in 1553 terechtgestelde Willem van Leuven, met zijn Landegemse echtgenote naar Dantzig in Oost-Pruisen (thans Gdansk in Polen) trok (39). Jan de Smit uit Merendree en zijn vrouw, Pieter van Mullem uit Landegem en zijn vrouw, Clays Jacob uit Lovendegem en Lippinken Roetsaert uit Bellem trokken naar Friesland, dat de naam had een betrekkelijk veilig gebied te zijn voor de dopers (40). Lippinken, terug huiswaarts gekeerd, vertelde dat er in Friesland, meer bepaald in Franeker, veel streekgenoten woonden (41). Dank zij de relaties over en weer slaagde Maurits van Daele er in een dopers predikant uit Friesland te laten overkomen om in Vlaanderen een rondreis te maken (42). Maurits van Daele, vader van de in 1562 terechtgestelde Willem van Daele, was toen schepen van Bellem en bekleedde zelf als „oudste” (in de documenten wordt hij „Bisschop vanden Wederdoopers” genoemd) een leidende functie in de broederschap. Maar met zijn arrestatie en zijn terechtstelling op de brandstapel buiten de Gentse Persellepoort op 25 juni 1573 (43) werd voorlopig een eind gemaakt aan de doperse progaganda. En toen ook Lippinken Roetsaert uit Bellem, die al in 1565 de volwassenendoop had ontvangen, in het Gentse Gravensteen op 19 juli 1576 onthoofd werd (44), had het er de schijn van dat elke anabaptistische „smet” definitief uit de streek weggezuiverd was.

Had de harde repressie na 1567 de uiterlijke tekenen van ketterij weggeveegd, dan bleven sommige parochianen het hun pastoors toch erg moeilijk maken in de uitoefening van hun ambt. Ze verwaarloosden hun kerkelijke plichten, zoals de jaarlijkse biecht en communie, spijbelden de zondagsmis en onderhielden de verplichte vastendagen niet. Twaalf inwoners van Lotenhulle, telkens vier uit Merendree en Vinkt, telkens drie uit Hansbeke, Knesselare en Lovendegem, moesten zich daarvoor verantwoorden voor het gerecht (45). Te Sint-Maria-Lerne hadden er op het kerkhof verdachte bijeenkomsten plaats. De pastoor, die daar niet mee ingenomen was, liet een afsluiting aanbrengen met een stevig hangslot (46).

Bosgeuzen, watergeuzen

Intussen kwam voor de plattelandspastors het grootste gevaar van de rondtrekkende geuzenbenden. In zijn studie over de watergeuzen heeft de Meij (47) aangetoond dat, nadat de grote aanvallen met de bedoeling steden te bezetten en vandaar uit verder te opereren in 1568 mislukt waren, het ondernemen van landgangen en knevelarijen voor de geuzen de enige methode bleef om het vijandelijk gebied direct te bestoken. Sommige plaatselijke bewoners sloten zich bij hen aan, uit kwaadwilligheid, uit mistevredenheid, of door armoede gedreven. Ook het gebied van en rond het Land van Nevele werd het toneel van plunderingen en rooftochten, en het waren niet zelden de plattelandspriesters die het daarbij het ergst moesten ontgelden.

Op 24 november 1571 liet de kasselrij van de Oudburg, waartoe het Land van Nevele behoorde, het bevel uitgaan krachtdadig tegen de geuzen op te treden (48). Noodzakelijk was dat alleszins. De streek tussen Gent en Deinze werd toen onveilig gemaakt door „Sieur” Beck uit Nazareth met zijn bende, die leden telde uit Deinze, Petegem, Grammene en omliggende plaatsen. Inwoners van Drongen hadden zich eveneens bij dergelijke benden aangesloten (49). Lotenhulle kreeg in de nacht van 25 op 26 november 1571 het bezoek van een geuzenbende. Balans : de kapelaan en de baljuw vermoord, tal van huizen geplunderd (50). Te Ledeberg werd de volgende maand een minderbroeder doodgestoken (51).

Na de inname van Den Briel en Vlissingen door de geuzen in 1572 opeerden de guerrillero's voornamelijk vanuit die veroverde gebieden. Hun voornaamste mikpunt bleven de geestelijken en de kerkelijke in-

stellingen. De verordening nopens de verplichte bescherming van de priesters (52) richtte niet veel uit. In de nacht van 25 op 26 februari 1572 werd de pastorie van Zomergem aangevallen. Geen mens die de pastoor ter hulp snelde. De Raad van Vlaanderen was daar ten zeerste verbolgen over en stelde een streng onderzoek in naar de reden van de nalatigheid van de dorpsbewoners (53). Op 30 juni van hetzelfde jaar drongen vierhonderd watergeuzen door tot binnen Eeklo. De pastoor werd gevangelijk meegevoerd naar Vlissingen. Op bevel van de beruchte papenvreter Willem van de Marck, heer van Lumey, de man die de geschiedenis is ingegaan als de moordenaar van de Gorkumse martelaren, werd de Eeklose pastoor gruwelijk gefolterd. Zijn oren werden afgesneden en tenslotte werd hij opgeknoopt. Zijn lijk bleef twee dagen hangen tot publieke spot (54). Jan Jacquemins uit Lovendegem en zijn metgezellen deden een inbraak in de kerk van Lovendegem ; tot de buit behoorden een ciborie, zijden gordijnen en geld uit de offerblokken (55). De streek werd echter vooral onveilig gemaakt door Willem Maertens uit Menen en zijn trawanten, „eenen hoop wilde ofte bosghuesen, moorders van pastueren ende priesters ende roovers van clusen, kercken ende den goeden lantsman, wesende oic met denselven hoop bosghuesen in den dienst van den prince van Orainge, notoir viant van uwen ... natuerlycken prince...”.

Te Poeke vermoordden ze de pastoor. Daarna was het de beurt aan Grammene. De pastoor werd gemolesteerd, De koster dwong men de kerkdeur te openen. De kerkgewaden, dwalen, kelken en cibories werden geroofd. Het volgende reisdoel was Vinkt. De bedoeling was de pastoor te vermoorden. De parochianen beletten dit echter. De bende vertrok daarna naar de streek van Bavikhove en Nieuwpoort (56).

De herovering van Oudenaarde door de Spaanse troepen en de roemloze vlucht van de geuzen tot bij Eeklo en Oostende, deden de mensen op een spoedig einde van de rooftochten rekenen. Het bleek valse hoop te zijn. In goed georganiseerde benden voerde de vijand verder zijn raids uit. In maart 1573 werd de kerk van Hansbeke leeggeplunderd en werd de pastoor brutaal doodgestoken, werden vijf boeren van Waarschoot gelyncht omdat ze vijf geuzen gevangen en aan het gerecht overgeleverd hadden (57). Was het dan schrik of misschien ook wel soms sympathie die een bepaald deel van de plaatselijke bevolking ertoe bewoog clandestien medewerking te verlenen aan de geuzen ? Rebellen als Christoffel van Renterghem uit Ronsele, François Hacke, Hans van Renterghem en Michiel van der Beke uit Zomergem, de zoon van de koster van Hansbeke, baljuw Laurens van Renterghem en chirurgijn Jan van Gheldere, beiden uit Ruisselede, Willem van Dale uit Deinze werden allen gearres-

teerd op het grondgebied van de kasselrij van de Oudburg om hun medewerking in geuzenbenden (58). Jan Gommaer uit Eeklo bekende op het gerechtelijk onderzoek dat hijzelf, Laurens van Renterghem en anderen regelmatig naar hun geboortestreek terugkwamen om mensen te ronselen voor de guerrilla. Volgens hem trok er dagelijks heel wat volk naar Vlissingen : soms waren het er een achttal, soms wel veertig-vijftig. In de nacht van 4 op 5 oktober 1575 werd Vosselare opgeschrikt door een massale inval. De „Pranekenshoeve” werd geplunderd en in brand gestoken, de bewoners werden mishandeld.

In de kerk werd daarop een echte beeldenstorm aangericht : de brandramen, de schilderijen, de preekstoel, het orgel en de doopvont werden vernield. De vijf klokken die konden dienen om geschut te gieten werden meegevoerd (59). Waren de daders leden van de bende van Willem van Dale ? Wellicht. In die jaren was de bende in elk geval bijzonder actief in de streek van Poeke, waar de pastoor vermoord werd, in Aalter, Bellem, Zomergem, Ronsele, Waarschoot (60).

Een andere bende was deze van de beruchte Jacob de Meyere, „gheseyt papevyandt”. Tijdens de beeldenstorm in het Gentse was hij overal haantje-de-voorstee geweest (61). In 1567 had hij zich in de dienst van Oranje begeven. Sindsdien was zijn leven één aaneenschakeling van moord, brandstichting en plundering geworden. Met zijn bende schuimde hij het platteland af. Op zijn initiatief vermoordde Andries Bosschaert, één der bendeleden, te Sint-Laureins de Gentse franciscaan François Penneman. De dader werd gearresteerd en te Gent levend verbrand (62). Jacob de Meyere en zijn mannen zonnen op wraak. Op 10 februari 1576 trok een andere franciscaan, Willem Olijs, te voet van Gent naar Sluis, vergezeld van vier kloeke jongemannen. Te Knesselare werden ze door De Meyere en zijn trawanten opgewacht en tot staan gebracht. Men trok de pater het bovenkleed uit en bond hem met zijn eigen koord aan een boom. Met dertig schoten werd hij gefusilleerd. Toen de bendeleider zag dat Olijs nog leefde, doorkliefde hij met een bijl diens rug (63). Nog andere misdaden hadden ze op hun kerfstok. Rond Eeklo vermoordden ze een timmerman. Kort nadien werd het actieterrein meer naar het zuiden verplaatst. Met de bijstand van een inwoner van Dentergem, die zorgde voor de bevoorrading, hielden ze zich schuil in een huisje tussen Dentergem en Gottem. Te Oeselgem namen ze Jan Triest, zoon van Nikolaas, heer van Ouwegem, gevangen. Hij werd meegevoerd naar Zeeland. Onderweg werden nog twee personen die de wacht optrokken vermoord. Te Antwerpen lynchten ze twee Spanjaarden, die nadien in stukken gehakt teruggevonden werden. Op 7 juli 1576 werd 's nachts een overval gepleegd in het huis van de rijke Jan Speeckaert, amman van Drogen. Toen kwam het einde. Op de terugtocht naar Vlissingen werd Jacob de

Meyere te Waarschoot vastgenomen en uitgeleverd aan de overheid van de kasselrij van de Oudburg.

Na een ophefmakend proces werd hij veroordeeld „zes mael ghenepen te werdene met gloeyende tanghen in uwe handen ende aermen ende daernaer an eene ketene ghebonden te loopene an eene staeck vier voeten vanden viere, zo datter de doot naer volcht” (64).

Bij de haast ondraaglijke overlast van opererende geuzenbenden voegde zich de brutaliteit van de Spaanse soldaten. Het meest had het Land van Nevele te lijden van het Spaans garnizoen te Deinze.

In december 1574 weigerde Nevele nog één pond te betalen voor dit garnizoen (65). Het bekwam hun slecht. Een veertigtal ruiters kwam als tegenmaatregel de heerlijkheid plunderen. Krachtig protest van Nevele bij de overheid van de Oudburg (66). Er werd een delegatie met een grieventrommel naar Brussel gestuurd. Resultaat : er werd een klacht gestuurd naar Pedro de Bustos, kapitein te Deinze (67). Op 19 december riep de baljuw van de kasselrij in allerijl zijn collega's van de verschillende ondergeschikte roeden bijeen, om zich te beraden over de te nemen maatregelen . Er zou geijverd worden voor de terugtrekking van de „peerderuyters” uit Deinze, er zou aangedrongen worden op een betere controle op de soldaten (68). Het eerste voorstel viel niet in goede aarde bij de Spaanse overheid (69), het tweede bewerkte slechts dat de soldaten zich enkele dagen rustig hielden.

In begin 1576 werd de toestand kritiek. Dreigend eiste de Spaanse ruitery te Gent de uitbetaling van de achterstallige soldij. Door wanhoop gedreven begon ze het platteland af te schuimen. De landvoogd beval aan de ingang van elk dorp versperringen op te werpen en de voorbijgangers door gewapende boeren te laten vergezellen.

Op 5 maart vernam men de dood van landvoogd Requesens. De Raad van State nam voorlopig het bewind in handen, maar slaagde er niet in de orde te handhaven. De Spaanse troepen, die Zierikzee hadden helpen veroveren, kozen zich een „eletto” en plunderden Aalst (25 juli) (70). Dadelijk organiseerde de gouverneur van Vlaanderen de verdediging van Gent. Alle bruggen op het platteland moesten afgebroken worden en er werden in de kasselrij van de Oudburg 2.000 boeren gemobiliseerd (71). Toen daartegen reactie kwam - de oogst stond voor de deur ! - werd elke zevende van alle weerbare mannen tussen 18 en 60 jaar opgevorderd (72). Nog bleven sommige dorpen onwillig. Te Aalter en te Bellem werden de afgevaardigden die voor de recrutering moesten zorgen met stenen bekogeld .

De baljuw van Drongen van zijn kant presenteerde slechts een zeer onvolledige lijst van weerbare mannen (73). De gemobiliseerde boeren werden dan aan de toegangswegen vanuit Aalst opgesteld.

Hun taak werd nochtans weldra overgenomen door de legers van de graaf van Roelux, gouverneur van Vlaanderen, en van Willem van Oranje, die vanaf september 1576 het Spaans Kasteel te Gent belegerden.

Het beeld van de politieke situatie veranderde nu zeer snel. Op 8 november 1576 werd op het Gentse stadhuis de Pacificatie van Gent ondertekend. De bedoeling was, een soort verdedigingsalliantie te vormen van alle provinciën, zowel de opstandige Holland en Zeeland als de nog Spaansgetrouwe. Dit betekende dus dat alle gewesten front vormden in de strijd tegen Spanje. De godsdienstkwesitie werd slechts in principe geregeld. In Vlaanderen werd de kettervolgving opgeschort, maar de katholieke religie bleef er, zoals voorheen, de enige toegelatene.

Onder de Gentse calvinistische republiek

De politieke toestand bleef zeer onzeker. Met medeweten van de prins van Oranje werd in Gent op 28 oktober 1577 een putsch uitgevoerd. Op 1 november kwam daar een revolutionair bewind aan de macht, geleid door Jan van Hembyze. Dit was het begin van een bijna zeven jaar durend radicaal regime, dat niet alleen voor de Gentenaars, maar ook voor de bewoners van het omliggende platteland en voor grote delen van Vlaanderen een grondige godsdienstige en bestuurlijke ommekeer te weeg bracht (74).

Onmiddellijk na zijn geslaagde greep naar de macht werkte de nieuwe Gentse voorschepen Jan van Hembyze een totaal nieuwe godsdienstpolitiek uit. Gent zou een „ander Genève” worden, aan het hoofd van een grote calvinistische republiek die heel Vlaanderen zou omvatten. Er werden uit Engeland, uit Holland en Zeeland, en uit de Palts in Duitsland calvinistische predikanten naar Gent gehaald, meestal hervormden uit de streek zelf die destijds, onder het bewind van Alva, de wijk hadden genomen naar het buitenland.

Al in de laatste week van februari 1578 - minder dan vier maanden na de installatie van het nieuwe regime in Gent - preekten ze in Deinze, Hansbeke, Zomergem en Eeklo (75). Alles ging nu zeer vlug.

In de zomer van 1578 waren er op de genoemde plaatsen reeds volwaardig georganiseerde kerkgemeenten tot stand gekomen, en tegen Allerheiligen waren er eveneens calvinistische kerkeraden in functie te Nevele,

Voor de katholieke geestelijkheid brak een moeilijke tijd aan. In Gent begon in mei 1578 de terreur tegen de kloosters van de bedelmonniken. Van juli tot september woedden er beeldenstormen in alle kerken, kloosters en abdijen. Ook buiten de stadsmuren was er direct hevige agitatie. Het ergst had in de streek de abdij van Drogen te lijden. Ze werd eerst leeg geroofd, vervolgens in beslag genomen met als gevolg de uitdrijving van de monniken, dan publiek verkocht en eindelijk grotendeels met de grond gelijk gemaakt. Ook de Grauwe Zusters van het klooster van Nevele werden in 1578 verdreven. De gebouwen werden door de Gentenaars in beslag genomen, leeggehaald en gedeeltelijk verwoest (77). De overste, Anna de Keyser, had vóór haar vertrek een beschrijving van de bezittingen gemaakt, waaruit blijkt dat de instelling slechts heel nederig en arm was (78). In 1580 werden de kloostergoederen door de ontvanger van Nevele, Gillis Hebbrecht, in pacht uitgegeven. De hoogbaljuw van Nevele, François Provyn, was „curator” van het kloostergoed (79). De zusters gingen in Gent wonen in „een camere ghereserveert thuerliedder gebruycke”.

Niet alleen de kloosters en de abdijen genoten de belangstelling van de Gentse gezaghebbers. Om de oorlogskas te spijzen en met de bedoeling elke herinnering aan de roomse kerk weg te wissen, werden ook de parochiekerken systematisch leeggehaald. De nieuwe functie die een gedeelte van die godshuizen toebedeeld kreeg, maakte trouwens elke versiering en opsmuk overbodig. Al op 8 februari 1578 kreeg de kerkfabriek van Nevele vanuit Gent het bevel de klokken, het koper- en ijzerwerk uit de inboedel, de gouden en zilveren vaten naar de stad te brengen (80). Een gelijkaardige brief kregen alle andere kerkbesturen van het gebied. Bijzonder hard kwamen de maatregelen aan in Sint-Maria-Lerne. Men was daar sinds 1573 bezig met een grootscheepse heropbouw van de kerk (71). In februari 1578 - het had gevoren dat het kraakte zodat het vervoer over de in voren gereden wegen zeer moeilijk was ! - kwamen de Gentse commissarissen, vergezeld van enkele arbeiders, de klok van de kerk en het klokje van het kasteel van Ooidonk wegnemen. Terzelfdertijd werd er een inventaris van het ijzer- en koperwerk, van het zilver en het goud opgemaakt (82). De kerkmeesters hadden het gevaar zien aankomen en hadden reeds vóór de komst van de Gentenaars 176 pond ijzer van hun pas vernieuwde kerk opnieuw verkocht (83). Op kosten van Lerne werden het aangeslagen metaal van de ramen en de kandelaars naar Gent gevoerd (84). Onder het voorwendsel dat er gevaar bestond dat terugkerende Spanjaarden het zouden stelen, bracht

kerkmeester Dhanis het goud en het zilver eveneens naar Gent. Hij kwam er een certificaat met een inventaris van de ingeleverde voorwerpen en hun gewicht (85). In de loop van de volgende jaren werden nog het tabernakel weggenomen en de kerkgewaden verkocht (86).

In het naburige Sint-Martens-Lerne zagen de kerkmeesters, na de plundering van een klok, het lood en het ijzer, de toekomst nog zo optimistisch tegemoet, dat ze in 1579 de reparatie aanvatten, niet alleen van de door de roof geleden schade (87), maar van heel de kerk (88). Nevele kreeg rond 15 februari 1578 het bezoek van een afgevaardigde van de Gentse notabelen : niemand minder dan de bekende kunstschilder-rede-rijker Lucas d'Heere. Hij was vergezeld van werklieden die twee van de drie klokken uit de kerktoren naar beneden haalden. Samen met de kandelaars en het kerkmetaal werden ze door de kerkmeester Nicolaas Strobbe op 17 februari te Gent afgeleverd (89). Kort daarop kreeg de onderbaljuw van Nevele het bevel de kerkjuwelen, twee cibories en één kelk over te brengen in handen van de hoogbaljuw, Provyn, die te Gent verbleef (90).

Kerkmeester Strobbe had kunnen verkrijgen dat de pastoor Gerolf Borluut één kelk mocht behouden om verder mis te kunnen doen (91). Op 21 augustus 1578 verschenen echter de Gentse beeldenstormers. De beelden en de schilderijen werden afgerukt en vernietigd, het tabernakel in stukken getrapt, de altaren omvergetrokken (92).

Na deze „zuivering” werd de kerk voor de hervormde godsdienst ingericht.

Over de kerk van Vinkt in die jaren zijn er geen nauwkeurige bescheiden, evenmin als over deze van Landegem. Aangezien er echter in beide dorpen een calvinistische kerkgemeente opgericht werd, mag men besluiten dat ook hier de bedehuizen voor dit doel van elke opsmuk ontdaan werden. Alhoewel er dus buiten Nevele, Sint-Maria-Lerne en Sint-Martens-Lerne weinig inlichtingen over de kerkvernieling en -plundering in de heerlijkheid Nevele bewaard zijn, kan men aannemen dat de bevelen van de Gentenaars ook in de andere dorpen stipt opgevolgd werden. François Provyn, de hoogbaljuw, een goedgeziene figuur in de Gentse protestantse middens (93), deelde hier immers de lakens uit.

Na het sluiten van de parochiekerken was een volgende stap het optreden tegen de pastoors. Veel gegevens betreffende de lotgevallen van de geestelijkheid in het Land van Nevele zijn er niet bekend.

Gerolf Borluut en Jan de Cleerck, beiden monniken van de abdij van Drongen en respectievelijk pastoor en onderpastoor van Nevele, verlie-

ten in september 1578 definitief hun post om zich eerst in Gent en later in Brugge te vestigen (94). Andere priesters bleven doorwerken. Op de vergadering van de calvinistische kerkgemeenten van de classis Gent op 3 november 1578 werd daarom het probleem ter tafel gelegd hoe men op de meest doelmatige manier de uitoefening van het katholicisme in de omliggende dorpen zou kunnen verhinderen.

De volgende resolutie werd aangenomen : uit naam van de classis zou men aan het Gentse Comité der Achttien - op dat ogenblik het hoogste bestuurscollege van de stad - vragen om met een officiële verordening aan alle priesters de uitoefening van de roomse godsdienst te verbieden (95).

Het aanvaarden van de „Religievrede” te Gent (gepubliceerd op 27 december 1578), die een vreedzame coëxistentie van de beide religies moest mogelijk maken, bracht slechts tijdelijk enig soelaas voor de katholieken. De golf van nieuwe gewelddaden tegen de kerken in april - mei 1579 ging gepaard met een nieuwe vervolging van de geestelijkheid. Op 15 mei 1579 verbood het Gentse stadsbestuur in de hele Gentse regio kort en goed elke uitoefening van een andere dan de gereformeerde godsdienst (96). En door een verordening van 15 februari 1580 werden op het toedienen van het doopsel of het aangaan van een huwelijk elders dan in de calvinistische gemeente strenge straffen gelegd (97). En nog bleven er klandestien priesters aan het werk.

Michiel van de Wiele, pastoor van Zevergem, werd in maart 1582 gestraft omdat hij niet opgehouden had in en rond Gent „opde paepsche wyse te doopene ende andere Roomsche ceremonien te doene contrarie de voorgeboeden ende statuyten deser stede”(98). Pastoor Gillis de Bergh van Meigem werkte in het grootste geheim verder (97).

Natuurlijk was de priesterlijke activiteit erg moeilijk, zonet bijna onmogelijk gemaakt sinds Gent op 30 januari 1581 aan de geestelijkheid het bevel had gegeven de paus af te zweren, en een eed te doen zich voortaan van elke heimelijke uitoefening van hun ambt te onthouden (100).

Stichting van calvinistische kerkgemeenten

De opgedoekte roomse kerk maakte dus, zoals bijna overal elders in Vlaanderen, ook in het Land van Nevele plaats voor de calvinistische eredienst. Met veel ijver werd de organisatie van de hervormde gemeenten ter hand genomen. Op de eerste synodale vergadering te Gent in juli 1578 werd de kerkprovincie Vlaanderen onderverdeeld in verschillende „classes”, die op hun beurt voor de geregelde uitoefening van het kerke-

lijk bestuur enige nabijgelegen gemeenten groepeerden. In 1579 was de organisatie voltooid. Vijftien klassen waren er nu, die het hele gebied van Duinkerke tot Dendermonde en van Axel tot Ronse bestreken. In het Land van Nevele bestonden er calvinistische kerkgemeenten in Nevele zelf, in Landegem, Vinkt, Merendree en Hansbeke. Ze werden ingedeeld onder de classis van Tielt (101).

Hansbeke vormde aanvankelijk samen met Ursel en Zomergem één kerkgemeente. Deze drie dorpen stuurden naar de classicale vergadering te Gent op 29 en 30 juli 1578 een gemeenschappelijke afvaardiging, namelijk de predikant Vincent de Pleckere en de diaken Gerard van Hulle (102). Elk dezer dorpen liet zich echter op de nieuwe classicale vergadering door een afzonderlijke delegatie vertegenwoordigen, wat er op wijst dat ze ieder reeds een eigen organisatie hadden kunnen opbouwen. Predikant Vincent de Pleckere en Gerard van Hulle kwamen nu alleen voor Ursel ; Zomergem stuurde predikant Jacob de Voldere en „ouderling” Joos de Keyser ; Hansbeke tenslotte was vertegenwoordigd door „ouderling” Gabriël van Hulle. Hansbeke werd nu bij de classis van Tielt gevoegd, de beide andere kerkgemeenten bij de classis van Eeklo (103). Voor Hansbeke, dat nog steeds geen eigen predikant had, bracht dit heel wat moeilijkheden met zich mee. Door loting was Vincent de Pleckere aan de Urselse gemeente toegewezen, maar hij bleef voorlopig ook Hansbeke bedienen. De classis Eeklo stelde daar echter een eind aan, omdat ze met dit laatste dorp niets te zien had. In naam van de Hansbeekse kerk gingen de ouderlingen Niklaas Mabilis - een man die in 1568 verbannen was geweest en nu als calvinistisch voorman was teruggekeerd - en Gabriël van Hulle zich bij de synodale vergadering te Gent op 8 maart 1581 beklagen.

Volgens hen was de loting in 1579 onwettig geschied. Eeklo, dat op het matje geroepen werd, verklaarde integendeel dat het lotwerpen volkomen volgens de regels geschied was en dat de klacht van Hansbeke, twee jaar na de feiten, wel wat laat kwam. De synode velde een Salomonsoordeel : De Pleckere zou predikant van Ursel blijven en zou bovendien Hansbeke bedienen tot daar een eigen predikant zou zijn (104).

Voor de instauratie van een calvinistische kerkgemeente te *Nevele* was gezorgd door de classicale vergadering van 3 november 1578 (105). Kort daarop arriveerde de predikant met zijn vrouw en zijn zes kinderen. Voor het onderricht van de jeugd in de nieuwe religie kreeg hij de hulp van een zekere Londino. Zij beiden konden het uitstekend stellen met de wethouders van Nevele. Toen de uitbetaling van het loon van de kerkbedienaars wat vertraging opliep, legden de amman, de burgemees-

ter en de schepenen dadelijk klacht neer in Gent (106). Na 8 april 1579 wordt nergens nog met één woord over de Nevelse gemeente en haar predikant gerept. Wellicht waren de raids van de malcontenten en van de eigen soldaten er oorzaak van dat een deel van de bevolking, de predikant inclusief, de biezen pakte.

In *Sint-Maria-Lerne* werd in augustus 1578 de katholieke parochieorganisatie afgeschaft (107). Er werd geen processie meer gehouden en zelfs de mis op Kerstdag vond voor het eerst sinds mensenheugenis geen doorgang (108). De classicale vergadering deelde op 3 november 1578 het dorp in bij de Nevelse gemeente (109). Later echter, en zeker vóór 15 juli 1580, kreeg Sint-Maria-Lerne een eigen predikant (110). De kerk werd voor de protestantse eredienst aangepast. Het tabernakel werd weggehaald. Er werden calvinistische kerkboeken aangekocht (111).

Het naburige *Sint-Martens-Lerne* ressorteerde aanvankelijk eveneens onder Nevele. Misschien werd het later met Sint-Maria-Lerne tot één kerkgemeente samengevoegd. Pas eind 1579 of begin 1580 werden de oude kerkmeesters vervangen door andere, die onder de „ouderlingen” van de plaatselijke calvinistische kerk gerecruteerd werden (112).

Landegem, Vinkt en Merendree kregen op 3 november 1578 een hervormde kerkorganisatie (113). François Spiegehele, een voormalig wever, werd predikant in Merendree (114). Lieven Coene, een man uit Poesele die in 1568 als calvinist verbannen was geweest en sindsdien waarschijnlijk in Engeland een behoorlijke opleiding had gekregen, werd nu calvinistisch predikant in Vinkt, nadat hij reeds enkele maanden die functie had uitgeoefend in Pittem. Op 1 augustus 1580 werd hij nochtans door de classis van Beostenblijde te Triniteit (een thans verdwenen dorp in Zeeuwsch-Vlaanderen, bij Terneuzen) tot predikant beroepen (115). Ook Coene was gevlucht voor de malcontenten. Wegens de voortdurende plundertochten van vriend en vijand in deze hoek mag men aannemen dat de uitbouw van de drie gemeenten nooit verwezenlijkt werd.

De taak van de predikant bestond er in, één of twee keer per week de godsdienstoefeningen voor te zitten, de avondmaalsviering te leiden en de sacramenten toe te dienen. Hij zorgde voor het geestelijk welzijn van de gelovigen en nam aldus in feite de functies over van de vroegere pastoor. Naast zich had hij een consistorie van „ouderlingen”. Zij riepen de gemeente samen, waakten op het gedrag, de zeden, de godsvrucht en de plichtsbetrachting van de gelovigen en van de predikant, bezochten de zieken, verzorgden bij afwezigheid van de predikant de gebeden en de

bijbellezingen, en vergezelden de predikant naar de vergaderingen van de classis.

In Nevele was er, in vervanging van het vroeger *magisterium* van de abdij van Drongen (116), een school. Opmerkelijk is ook de zorg die besteed werd aan de hulpverlening voor armen. In Vinkt en Landegem werden de vroegere kerkelijke tienden van de pastoriën respectievelijk op 7 en 14 juli 1579 verpacht ten voordele van de behoeftigen (117).

Een lang bestaan was de jonge calvinistische kerkgemeenten evenwel niet beschoren. Wegens de zeer onveilige toestand op het onbeschermd platteland (118) zochten de predikanten veiliger oorden op. Balthasar Beaumont, dienaar des Woords te Oostwinkel, en Nicasius vander Schueren, predikant te Drongen, waren de éniigen die tot het bittere einde, zeker tot de zomer van 1584, op hun post bleven in de streek.

De protestantse kerkgemeenten werden geliquideerd. Anderzijds maakten het acute gevaar en de daarmee samengaannde ontvolking van de dorpen de restauratie van het katholicisme onmogelijk. De kerken werden voor oorlogsdoeleinden in beslag genomen, en raakten dan ook volledig in verval. Het zou duren tot een heel eind in de zeventiende eeuw, vooraleer het kerkelijk leven op het platteland opnieuw kon georganiseerd worden.

dr. Johan Decavele
Stadsarchief Gent

Voetnoten

- (1) J. SCHEERDER, De Hervorming te Deinze (1539-1569), in : Bijdragen tot de geschiedenis der Stad Deinze, XLVII, 1980, p. 25-88.
- (2) H. PIRENNE, Histoire de Belgique, IV, Brussel 1927³, p. 338.
- (3) J. DECAVELE, Katharina van Boetzelaer, een merkwaardige figuur in het protestants verzet tijdens het „wonderjaar“ (1566), in : Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme, reeks V, afl. 5, 1969, p. 151-171.
- (4) Een uitstekende biografie in : P.A.M. GEURTS, De graaf van Horne, 1524-1568, Zaltbommel 1968. Zie ook : J. SCHEERDER, De Graaf van Horne (1524-1568), in onderhavig tijdschrift, XI, 1980, p. 3-12.

- (5) H.A. ENNO VAN GELDER, Nederlandse dorpen in de 16e eeuw, Amsterdam 1964, p. 40.
- (6) RIJKSARCHIEF GENT (= RAG), Raad van Vlaanderen, 708, fol. 38 v° ; A.L.E. VERHEYDEN , Het Gentsch Martyrologium, Brugge 1946, p. 4, die de terechtstelling echter verkeerdelijk in Gent in 1538 situeert.
- (7) Volgens de rekening van zijn geconfisqueerde bezittingen had hij „plusieurs terres cottières de la seigneurie de Lovendeghem”.
- (8) J. DECAVELE, De dageraad van de reformatie in Vlaanderen, Brussel 1975, I, p. 305 en 528 ; zie ook : STADSARCHIEF GENT (= SAG), reeks 214, nr. 6, Bouc van de Crime 1566-1567, fol. 121.
- (9) Een bevattelijk overzicht van de geschiedenis van het Nederlands doperdom en van de doperse denkbelden in : S. GROENVELD e.a., Wederdopers, menisten, doopsgezinden in Nederland, 1530-1980, Zutphen 1981. Meer specifiek voor Vlaanderen : A.L.E. VERHEYDEN, Geschiedenis der doopsgezinden in de Zuidelijke Nederlanden in de XVIe eeuw, Brussel 1959.
- (10) Uitvoerige informatie over elk van deze personen in : J. DECAVELE, De dageraad, I, p. 453-455.
- (11) Tekst van het lied uitgegeven door S. CRAMER in : Bibliotheca reformatoria neerlandica, II, 's-Gravenhage 1904, p. 649-654.
- (12) Een algemeen beeld van de troebelen tijdens het jaar 1566 in : J. SCHEERDER, De Beeldenstorm, Bussum 1978².
- (13) E. NEELEMANS, Geschiedenis der stad Eeelo, I, Gent-Eeklo 1859, p. 46.
- (14) J. SCHEERDER, De Hervorming te Deinze, p. 36.
- (15) ALGEMEEN RIJKSARCHIEF BRUSSEL (= ARA), Rekenkamer, 13.905, rekening van de baljuw van Deinze en Drogen, 1567-1568, fol. 23.
- (16) M. RYCKAERT, Een beeldenstorm in de kerk van Oostwinkel, 23 augustus 1566, in : Appeltjes van het Meetjesland, VIII, 1957, p. 109-112 (vergist zich evenwel in de datum : 24 augustus !).
- (17) M. VAN VAERNEWYCK, Van die beroerlicke tijden in die Nederlanden, 1566-1568, II, Gent 1873, 212-214 ; IV, Gent 1876, p. 201.
- (18) ARA, Raad van Beroerten, 6, fol. 283 v°.
- (19) RAG, Waarschoot (kerk), 1, p. 255.
- (20) H. VAN NUFFEL, Gillis de Meyere, pastoor van Vinderhoute en martelaar voor de Hervorming, in : Annalen (van de) Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme, serie IV, afl. 10, 1967, p. 443-444.

- (21) M. VAN VAERNEWYCK, o.c., II, p. 280.
- (22) J. VAN DE VIVERE, Chronycke van Ghendt, ed. F. DE POTTER, Gent, 1885, p. 262.
- (23) RAG, Raad van Vlaanderen, 8557, 23 mei, 5 juni en 30 augustus 1576. Bij het inzetten van de vervolgingen week hij uit naar Engeland, waar hij trouwde met een zekere Van Hulle uit Hansbeke. Op 5 september 1576 werd Bogaert verbannen en werden zijn goederen verbeurd verklaard. Zijn moeder, Gerolfijne Claeys, ook al verdacht van ketterij, toonde berouw en werd vrijgesproken.
- (24) M. VAN VAERNEWYCK, o.c. I, p. 241 ; cf. SAG, reeks 93 bis, fol. 339-341.
- (25) SAG, reeks 214, nr. 4, 1561-1563, fol. 97.
- (26) M. VAN VAERNEWYCK, o.c., I, p. 341 : na enige tijd in het Gravensteen de gevangene te zijn geweest van de Raad van Vlaanderen, werd hij op 24 juli 1566 vrijgelaten.
- (27) SAG, reeks 214, nr. 6, 1566-1567, fol. 119-121 ; M. VAN VAERNEWYCK, o.c., II, p. 312-315 ; IV, p. 4-9.
- (28) Marcus van Vaernewyck geeft een omstandige beschrijving van deze terechtstelling, geleid door soldaten van het Spaans garnizoen, volgens hem de meest wreedaardige terechtstelling die men in Gent ooit had gezien.
- (29) A.L.E. VERHEYDEN, Het Gentsche Martyrologium, (1530-1595), Brugge, 1946, p. 43-44.
- (30) Jacob de Joncheere werd in 1585 gearresteerd onder verdenking van anabaptisme. RAG, Raad van Vlaanderen, 7621, 1585-1586, fol. 1 v° -2.
- (31) SAG, reeks 214, nr. 4, 1561-1563, fol. 98 en 121.
- (32) Ibid., fol. 114.
- (33) ARA, Rekenkamer, 18.877, fol. 198.
- (34) Catharina en Janneken van Hulle uit Merendree werden in november 1568 verbannen. (ARA, Raad van Beroerten, 6, fol. 283-284.) Janneken keerde echter terug en meende te Gent veilig te kunnen leven. Daar werd ze echter gearresteerd en op 7 november 1570 verbrand. (ARA, Rekenkamer, 34.893, fol. 211.) Johanna en Olivier van Lovendeghem werden in november 1568 verbannen.
- De waarde van de bezittingen van Catharina en Janneken van Hulle werd op 1656 fl. geraamd, dit van Johanna en Olivier van Lovendeghem op 1147 fl. !

- (35) Enkelen schrokken wel terug voor die stap en toonden berouw over hun „dwaling“. Zo ging Petrus Willaert, pastoor te Bellem en dienstdoend pastoor te Hansbeke, in de bisschoppelijke rechtbank te Gent om clementie pleiten voor Arnoldina Manauts en voor de echtgenote van Pieter Rediable, twee Hansbeekse vrouwen die allebei een kind hadden laten dopen door de calvinistische predikant. RAG, Bisdom Gent, B. 363, 17 december 1568. Ook Pieter van Mullem, een wever uit Landegem, en zijn vrouw, Willem Heindrickx uit Merendree, en Philippina Heyste uit Merendree kregen slechts een lichte straf omdat ze berouw hadden vertoond.
SAG, reeks 214, nr. 7, 1572-1574, fol. 48 v°, 124 : RAG, Bisdom Gent, B. 363, 15 september 1570.
Betreffende de repressie in het nabijgelegen gebied, Lotenhulle, Aalter, Knesselare, Ursel, cf. J. DECAVELE, Katharina van Boetzelaer, p. 166-168.
- (36) Uit Merendree : Jan de Smit en echtgenote, Jan de Vaets, Martin Liebaert en echtgenote, Arent Steyaert en echtgenote, Johanna Speeckaert, Catharina van Hulle, Janneken van Hulle, Johanna en Olivier van Lovendeghem, Filips van Vlaenderen en echtgenote.
Uit Hansbeke : Niklaas Mabilis, Willem Snouck, Pieter van der Donct ; Joos de Scrivere, Martin en Michiel van der Vinct, allen wevers van beroep.
Uit Landegem : Jenijns Callant en Adriaan Cockuut.
Uit Poesele : Lieven Coene en zijn vrouw.
Uit Zeveren : Joos Guus of Guns en zijn vrouw.
Uit Vinkt : Cornelis Cordier, wagenvoerder.
Uit Nevele : Joos Seys.
Het is niet steeds goed uit te maken of het calvinisten dan wel anabaptisten betreft. Alleen van de veertien bannelingen uit Merendree weten we met zekerheid dat ze anabaptisten waren.
- (37) ARA, Raad van Beroerten, 6, fol. 283-284 ; *ibid.*, 279 ; ARA, Staat en Audiëntie, 489, fol. 105.
- (38) SAG, reeks 214, nr. 7, 1572-1574, fol. 122 v°. Deze Pieter Gheeraerts moet o.i. geïdentificeerd worden met de anabaptist uit Merendree die op 6 februari 1569 op Sint-Pieters verbrand was (A.L.E. VERHEYDEN, *Het Gentsche Martyrologium*, p. 51.) Vermelden we nog dat op 2 augustus van hetzelfde jaar een andere doopsgezinde uit Merendree op de Gentse Vrijdagmarkt verbrand werd. (*Ibid.*, p. 53.)
- (39) SAG, reeks 214, nr. 7, 1572-1574, fol. 51 v°.

- (40) Ibid., fol. 48 v°, 55 v°, 85 v°.
- (41) Ibid., fol. 122 v° ; RAG, Bisdom Gent, B. 363, 4 mei 1570.
- (42) A.L.E. VERHEYDEN, Het Gentsche Martyrologium, p. 63.
- (43) Ibid., p. 67.
- (44) SAG, reeks 206, 1573-1574, fol. 53 v°.
- (45) RAG, Bisdom Gent, B. 363 en B. 364 ; RAG, Raad van Vlaanderen, 8557 en 8558.
- (46) RAG, Nevele, 1389, kerkrekening Sint-Jans-Leerne (= Sint-Maria-Leerne), 1565-1567.
- (47) J.C.A. DE MEIJ, De Watergeuzen en de Nederlanden, 1568-1572, Amsterdam-Londen, 1972.
- (48) RAG, Oudburg, 616, 24 november 1571.
- (49) A. CASSIMAN, Geschiedenis der Stad Deinze, in : Bijdragen tot de Geschiedenis der Stad Deinze en van het land aan Leie en Schelde, XX en XXI (1953-1954), p. 218 ; ARA, Rekenkamer, 3905, f° 10 v° - 11 v°.
- (50) BERNARDUS DE JONGHE, Gendsche geschiedenissen ofte Kronyke van de Beroerten en Ketterye binnen en ontrent de stad van Gend sedert het jaer 1566 tot het jaer 1585, I, Gent, 1870, p. 179.
- (51) Ibid., p. 180.
- (52) De eerste keer op 19 april 1571 uitgevaardigd, sindsdien regelmatig herhaald. RAG, Oudburg, nr. 616, passim.
- (53) RAG, Raad van Vlaanderen, 178, 28 februari 1572.
- (54) SAG, reeks 214, nr. 7, 1572-1574, fol. 53 v°, ondervraging van Zeger Cools, gevangen te Gent, 16 februari 1573 (n.s.) :
 „So hij ooc wel weet vande justitie gedaen den pasteur van Eeclo die verwesen wiert by Willem de la Maerck ofte de Lumes... ende waren hem zo hy den zelven zach hangen ande justitie zyn hooren afgesneden, 't welc gedaen hadde eenen Lenaert Martin van Ronse die wachtmeestre was, hoewel hij confessant de zelven vicepasteur zach hangen naerde juistitie midts dat hy tot 't sanderdaechs bleef hangene”.
- (55) RAG, Oudburg, nr. 2218, proces 28 september 1572 - 3 maart 1573.
- (56) Rijksarchief Kortrijk, Stadsarchief Kortrijk, Register van criminale zaken 1570-1591, nr. 185, onderzoek 6 en 7 januari 1573 (n.s.).

- (57) B. DE JONGHE, I, p. 210. Volgens Gillis Faes, die later ingerekend werd, bestond het groepje uit achttien man, onder wie zich de zoon van de koster van Hansbeke en een zekere Christoffel van Renterghem uit Ronsele bevonden. Een van de daaropvolgende dagen had de bende ook te Deinze geroofd en geplunderd. (RAG, Oudburg, 2218, 10 april 1573.) De vrijbuiters waren na de inname van Oudenaarde meegetrokken met de rebellen naar Oostende en Engeland. Vandaar waren ze naar Vlissingen getrokken om er in het geuzenleger dienst te nemen. Ze kwamen echter terug naar Vlaanderen omdat er naar hun zeggen grote armoede heerste in Zeeland. (ibid., 13 mei 1573.)
- (58) Ibid., 10 april, 13 april, 6 november, 11 december 1574 ; RAG, Oudburg, 2197, 27 oktober 1574.
- (59) A.L. VAN HOOREBEKE, Historique de la commune et de l'Eglise de Vosselaere, in : Messenger des Sciences historiques, jg. 1845, p. 117.
N.v.d.r. : in ons tijdschrift verscheen de Nederlandse vertaling van dat werk. Zie *Driemaandelijks Berichtenblad van de Heemkundige Kring Het Land van Nevele* 1980, afl. 2.
- (60) B. DE JONGHE, o.c., I, p. 210 ; RAG, Oudburg, 2197, onderzoek van 25 november 1588.
- (61) Hij had onder meer deel genomen aan de beeldenstorm te Drogen.
- (62) Ph. NAESSEN, Franciscaansche Vlaanderen, Mechelen, 1896, p. 344-345.
- (63) Ibid., p. 331-333.
- (64) RAG, Oudburg, 2218, 13 augustus 1576.
- (65) RAG, Oudburg, 616, 1 december 1574.
- (66) Ibid., 2 december 1574.
- (67) Ibid.
- (68) Ibid., 19 december 1574.
- (69) Ibid., 153, fol. 12-13.
- (70) M. BAELDE en P. VAN PETEGHEM, De Pacificatie van Gent (1578), in :
Opstand en Pacificatie in de Lage Landen, Gent, 1976, p. 12.
- (71) RAG, Oudburg, nr. 153, fol. 107 ; ibid., 616, 24 juli 1576.
- (72) Ibid., 153, fol. 109.
- (73) Ibid., fol. 117-119.
- (74) Over Gent in die periode, cf. A. DESPRETZ, De instauratie van de Gentse Calvinistische Republiek (1577-1579), in : Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, n.r., XVII, 1963, p. 119-229.
- (75) J.H. HESSELS, Ecclesiae Londino-Batavae Archivum, III, dl. 1, Canterbury, 1897, p. 496, 512.

- (76) Cf. J. DECAVELE, Het herstel van het calvinisme in Vlaanderen na de Pacificatie van Gent (1577-1579), in : Het Brugs Ommeland, 1982, 2 (in voorbereiding).
- (77) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen. Arrondissement Gent, dl. 5, Nevele, Gent, 1864-1870 p. 91. De bewering van deze schrijvers als zou het klooster afgebroken zijn geweest, is nochtans verkeerd. In de pachtvoorwaarden van 17 mei 1580 staat te lezen : de pachters „sullen ghehouden wezen de jonghe kinderen ende jonghers die (in de huysinghen) groote schade... doen, daer uuyt te weerene by alle middelen datt hemlieden mogehelic es". RAG, Nevele, 955, fol. 39.
- Ook de bezittingen van het *magisterium*, de school te Nevele die toebehoorde aan de abdij van Drongen, werden genaast en in juni 1579 geïnventariseerd. SAG, reeks 94 bis, nr. 12, fol. 24 v°. De magister, Bussaert de Stoppeleere, een monnik van Drongen, was eveneens vertrokken. De inventaris van de in beslag genomen goederen van het *magisterium* in Nevele en Meigem in : RAG, Drongen, 135, fol. 58 v°.
- N.v.d.r. : in ons tijdschrift werd ook reeds gewag gemaakt van de „moeilijke jaren" van het Nevels klooster.
- Zie *Driemaandelijks Berichtenblad van de Heemkundige Kring Het Land van Nevele* 1978, afl. 4 :
- J. VAN DE CASTEELE, *Grauwe Zusters of Penitenten-Rekollektinen te Nevele : 1502-1784*, p. 177 en 178-179.
- (78) De inventaris in : RAG, Nevele, 295 bis.
- (79) Ibid., 955, fol. 39 ; ibid., 957, fol. 26 v°.
- (80) „Voorts dat zy de twee clocken ahanghen, brynghen ende voeren binnen der stede van Ghendt, metgaders alle de metalen croonen, candelaers, vaden ende andre metalen, juweelen van goude ofte zelve niet bestondert utghesteken nochte achterghelaten, dwelcke men aenvaerden zal op receprisse". RAG, Nevele, 956, fol. 21 v°.
- (81) RAG, Nevele, 1390, kerkrekening van Sint-Maria-Lerne, 25 december 1577-24 december 1578, fol. 1. Om deze reden sloot de rekening van dit jaar met een tekort van ruim 69 pond parisis.
- (82) Ibid., fol. 21 v°.
- (83) Verkocht aan Adriaan Wieme voor 8 p. 9 sch. parisis. Ibid., fol 16 v°.
- (84) Ibid., fol. 22.

- (85) Jammer genoeg werd het certificaat in de kerkrekening niet gecopieerd. Het zou wel interessant zijn te weten wat een dergelijke kleine parochiekerk zoal aan goud- en zilverwerk bezat. Ibid., fol. 17.
- (86) Ibid., kerkrekening 1597-1599, fol. 30 v°.
- (87) Voor de restauratie werden renten verkocht en 100 roeden land : „... dit is nootlick geweest om den torre ende kercke te decken ende stoppen die gerooft was van loot ende yzer midts oock een clocke die de stede van Ghendt daer gheslagen hadde“. RAG, Nevele, 1456, kerkrekening Sint-Martens-Leerne, 25 dec. 1578-24 dec. 1579.
- (88) Het dak, de muren en het koor werden volledig hersteld. De kosten in dit jaar bedroegen 255 p. 16 sch. paris. Ibid.
- (89) RAG, Nevele, 296, kerkrekening Nevele, 25 dec. 1577-24 dec. 1578, fol. 17. Te Gent werd een certificaat afgeleverd : „Den XVIIen Februarius 78. De clocken van Nevele wegghen neghentien hondert tweentwintich pondt ende negghen hondert vierenvijftich pondt, het keercweerc weecht hondert ende vier ponden. t'Oorconden, onder stontd gheteeckent Pieter houcke“. Ibid., fol. 18.
- (90) RAG, Drongen, 135, fol. 30 v° ; SAG, reeks 94 bis, nr. 12, fol. 24 v°.
- (91) RAG, RAG, Nevele, 296, fol. 18.
- (92) RAG, Drongen, 135, fol. 30 v°.
- (93) Omwille van zijn goede relaties met het Gentse regime kreeg hij in 1583 de functie van baljuw van de kasselrij van de Oudburg.
- (94) RAG, Drongen, 135, fol. 57 e.v. Uiteindelijk namen ze de wijk naar Douai.
- (95) H.Q. JANSSEN, De Kerkhervorming in Vlaanderen, II, Arnhem, 1868, p. 38.
- (96) F. DE HALEWYN, Mémoires sur les troubles de Gand 1577-1579, ed. Ph. KERVYN DE VOLKAERSBEKE, Brussel, 1865, p. 148.
- (97) SAG, reeks 107, Keureresolutieboek 1580-1581, 15 februari 1580.
- (98) SAG, Bouc van den Crime 1581-1583, fol. 46 v -47.
- (99) V. VANDER HAEGHEN, Bijdragen tot de geschiedenis der Hervormde Kerk te Gent gedurende de jaren 1578-1584, in : Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap, 12, 1889, p. 198-199.
- (100) SAG, reeks 107, fol. 220 v° -221.

- (101) De classis van Tielt schijnt later de classis van Deinze geworden te zijn. H.Q. JANSSEN, *De Kerkhervorming*, II p. 34.
- (102) *Ibid.*, II, p. 205.
- (103) *Ibid.*, II, p. 310.
- (104) *Ibid.*, II, p. 74.
- (105) *Ibid.*, II, p. 310.
- (106) De predikant kreeg jaarlijks 50 p. groten, de schoolmeester 50 gulden. RAG, Drongen, 135, fol. 49.
- (107) In die maand vertrok de pastoor. RAG, Nevele, 1390, kerkrekening 1577-1578, fol. 17 v°, 19, 19 v°, 20 v° : de uitbetaling van de missen gebeurt slechts tot augustus.
- (108) *Ibid.*, fol. 18, 20.
- (109) H.Q. JANSSEN, *De Kerkhervorming*, II, p. 310.
- (110) Hij werd op die datum door een bende ruiters opgelicht. Ph. DE KEMPENARE, *Vlaemsche kronijk of Dagregister van al hetgene gedenkwaardig voorgevallen is binnen de stad Gent, sedert den 15 July 1566 tot 15 Juny 1585*, ed. Ph. BLOMMAERT, Gent, 1839, p. 263.
- (111) RAG, Nevele, 1390, kerkrekening 1597-1599, fol. 30 v°, 32. Het beheer der kerkgoederen raakte helemaal in de war. Zo vermeldt de rekening van 1597-1599, de eerste na het herstel van de katholieke parochie, dat veel pachters sinds 1578-1579 hun pacht niet meer betaald hadden. *Ibid.*, fol. 2 v°.
- (112) RAG, Nevele, 1456, kerkrekening 1578-1579, fol. 1 : „toecommende kerkmeesters sullen zijn vanden ouderlinghen zoe de kercken raet zal bevinden te behoirne”.
- (113) H.Q. JANSSEN, *De Kerkhervorming*, II, p. 209-210.
- (114) E. DE COUSSEMAKER, *Troubles religieux au XVe siècle dans la Flandre Maritime 1560-1570*, I, Brugge, 1876, p. 344.
- (115) H.Q. JANSSEN, *De kerkhervorming*, I, p. 358.
- (116) Cf. voetnoot 77.
- (117) RAG, Nevele, 956, fol. 160 v°, 162 v°.
- (118) Een goed overzicht van de troebelen en de militaire overlast in het Land van Nevele in : H. KERCKHAERT, *Kroniek van Bachte-Maria-Lerne*, Bachte-Maria-Lerne, 1973, p. 31-37, 56-59, 130-139.

NAPOLEONISTEN IN HET NEVELSE

1. IN DIENST VAN DE NAPOLEONTISCHE LEGERS.
2. EEN VERENIGING VAN OUD-NAPOLEONISTEN.
3. DE SINT-HELENA-MEDAILLE.
4. MEESTER HUYGHE, NAPOLEONIST
EN OUD-SCHOOLMEESTER.

Dhr. LORETTE, konservator van het Legermuseum te Brussel, wees ons o.a. op twee belangrijke artikels van A. Duchesne. Generaal DELMAS, chef van de geschiedkundige afdeling van het franse leger, Château de Vincennes, bezorgde ons fotokopies van de dienststaat van een paar soldaten. Dhr. F. MAES, gevolmachtigd minister, Ministerie van Buitenlandse Zaken, verschaftte ons, benevens inlichtingen, een kostbaar document in fotokopie. Door het toedoen van de dhr. BEKERS van het Rijksarchief te Beveren vonden we enkele belangwekkende archiefstukken.

Aan allen, die zo belangloos ons ingelicht hebben, onze oprechte dank !

ENKELE DATA OM BETER DE FEITEN TE SITUEREN.

- 1789 : de franse Revolutie luidt het einde van het oud regime in.
1792 : op 22 september wordt de Republiek uitgeroepen en de republikeinse kalender treedt in gebruik.
1795 : onze gewesten bij Frankrijk ingelijfd.
1798 : algemene dienstplicht of konskriptie wordt ingevoerd en leidt in onze gewesten tot de Boerenkrijg.
1812 : rampzalige veldtocht van de napoleontische legers in Rusland.
1814 : op 6 april abdicatie van Napoleon die naar het eiland Elba verbannen wordt.
1815 : op 1 maart Napoleon terug in Frankrijk en op de troon.
1815 : op 18 juni definitieve nederlaag van de napoleontische legers te Waterloo.
1815 : op 7 augustus wordt Napoleon verbannen naar het eiland Sint-Helena.
1821 : op 5 mei dood van Napoleon.
1840 : op 15 december arriveert het stoffelijk overschot van Napoleon te Parijs en wordt wat later overgebracht naar een mausoleum in de Dôme des Invalides.
1841 : te Gent stichting van een vereniging van oud-napoleonisten.
1844 : te Nevele wordt, naar het voorbeeld van Gent, een vereniging van oud-napoleonisten opgericht.
1852 : Napoleon III, neef van Napoleon I, wordt keizer van de Fransen.
1858 : Napoleon III verleent de oud-gedienden van Napoleon I de Sint-Helena-medaille.

REPUBLIKEINSE KALENDER.

De franse Republiek wou schoon schip maken met het verleden en zo moest ook de gregoriaanse kalender eraan geloven. Een nieuwe kalender werd uitgedacht en de tijdrekening vangt aan met het uitroepen van de Republiek, dit is op *1 vendémiaire an I* (22 sept. 1792). Het republikeins jaar telt 12 maanden van 30 dagen met 5 bijkomende dagen, *jours complémentaires*. Het schrikkeljaar blijft uiteraard behouden. De nieuwe benaming van de maanden is seizoengebonden :

vendémiaire (les vendanges : wijnoogst)

brumaire (la brume : mist, nevel)

frimaire (les frimas : winterkou)

nivôse (van het latijn nivis : sneeuw)

pluviôse (van het latijn pluvia : regen)

ventôse (le vent : wind)

germinal (le germe : kiem)

floréal (la fleur : bloem, la floraison : bloeitijd)

prairial (la prairie : weide)

messidor (van het latijn messis : oogst)

thermidor (van het grieks thermos : warmte)

fructidor (van het latijn fructus : vruchten)

Deze nieuwe benamingen zijn te vergelijken met sommige oude vlaamse benamingen uit de middeleeuwen : grasmaand, april ; bloeimaand, mei ; hooimaand, juli ; oogstmaand, augustus.

Op 1 januari 1806 werd opnieuw de gregoriaanse kalender ingevoerd.

BIBLIOGRAFIE

I. BRONNEN

A. ONUITGEGEVEN BRONNEN

BEVEREN, RIJKSARCHIEF (RAB)

Fonds : Provinciaal Bestuur.

BRUSSEL, ALGEMEEN RIJKSARCHIEF (ARA)

Oud fonds van Ministerie van Binnenlandse Zaken.

BRUSSEL, ARCHIEF LEGERMUSEUM

Fonds : Napoleonisten.

BRUSSEL, ARCHIEF MINISTERIE VAN BUITENLANDSE ZAKEN.

CHATEAU DE VINCENNES, ETAT-MAJOR DE L'ARMEE DE TERRE, SERVICE HISTORIQUE

GENT, CENTRALE BIBLIOTEEK RIJKSUNIVERSITEIT (RUG)

Berte J.B., Histoire de la Société gantoise des anciens frères d'armes de l'Empire 1841-1845, 176 p., handschrift 11189.

Comparé, Register van de boldersmaatschappij De Eendracht te Nevele 1791-1827, handschrift 1205.

X, Politieke en andere liederen o.m. tegen Napoleon, handschrift 1389.

GENT, RIJKSARCHIEF (RAG)

Fonds : Hollands Fonds.

Fonds : Nevele modern archief.

Fonds : Familiefonds.

Fonds : Schelddedepartement.

GENT, STADSARCHIEF (SAG)

Archief : Société philanthropique des anciens frères d'armes de l'Empire français.

Maatschappij Anciens soldats de l'Empire français.

NEVELE, GEMEENTEARCHIEF.

B. UITGEGEVEN BRONNEN

MEMORIAL ADMINISTRATIF DE LA FLANDRE-ORIENTALE,
tome 83, 1858, 1er semestre.

BAERT G.P.,

*Het Dagboek van Carolus Blomme 1813-1814 in Bijdragen tot de
Geschiedenis der Stad Deinze en van het Land aan Leie en Schelde,*
1958, Kunst en Oudheidkundige Kring Deinze (KOK)

FAIPOULT,

Mémoire statistique du Département de l'Escaut. Inleiding P. Deprez
in *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheid-
kunde te Gent*, 1960.

FREDERICQ P.,

Uit mijn Gedenkschriften toegelicht door J. Van de Castele in
*Driemaandelijks Berichtenblad van de heemkundige Kring Het Land
van Nevele*, juni 1979, afl. 2.

II. GERAADPLEEGDE WERKEN

BALDET M.,

La vie quotidienne dans les armées de Napoléon, Paris, 1964.

BIOGRAPHIE NATIONALE, tome XIV.

CLAEYS BOUUAERT F.,

*Het Bisdom en het Seminarie van Gent gedurende de laatste jaren
der Fransche Overheersching, uit het Fransch vertaald door E.H.
J. Vlerick*, Gent, z.d.

COUVREUR H. -J.,

Les Wallons dans la Grande Armée, Gembloux, 1971.

COUVREUR H. -J.,

Le drame belge de Waterloo, Bruxelles, 1959.

DAEM M.,

Soldatenbrief uit Spanje van conscrit Constantin Philips in Bijdragen tot de Geschiedenis der Stad Deinze en van het Land aan Leie en Schelde, 1980.

DE FOURMESTRAUX P.,

Les Napoléonistes. La Société Philanthropique des anciens frères d'armes de l'Empire français à Gand 1841-1873, Bruxelles, z.d. (1933).

DE LELYS E.,

Onze voorouders in de legers van Napoleon, Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, Brussel, 1980.

DE VROEDE,

Van Schoolmeester tot Onderwijzer. De opleiding van leerkrachten in België en Luxemburg, van het eind van de 18e eeuw tot omstreeks 1842, Leuven, 1970.

DUCHESNE A.,

Combien de Belges reçurent-ils la médaille de Sainte-Hélène ? in Carnet de la Fourragère, série 13.

DUCHESNE A.,

Le Centenaire de la création de la Médaille de Sainte-Hélène in Carnet de la Fourragère, série 12.

LA GRANDE ENCYCLOPEDIE, tome I.

FREDERICQ L.,

Notes sur la famille Fredericq-Beaucarne, 1940. (niet in de handel)

GEYL P.,

Napoleon. Voor en tegen in de Fransche Geschiedschrijving, Utrecht, 1946.

JANSSENS A.,

Gesneuvelde Nevelaars in het leger van Napoleon in Driemaandelijks Berichtenblad van de heemkundige kring Het Land van Nevele, 1974, afl. 3.

LEENKNECHT R.,

Lijst van de gesneuvelde Hansbekenaars in het leger van Napoleon in Driemaandelijks Berichtenblad van de heemkundige kring Het Land van Nevele, 1974, afl. 4.

LOVELING ROSALIE EN VIRGINIE,

Novellen, Gent, 1874, 2e druk (met illustraties van Frans van Cuyck).

MAES H.,

Over Napoleonisten in Bijdragen tot de Geschiedenis der Stad Deinze en van het Land aan Leie en Schelde, 1968.

MAES H.,

Deinse, Petegemse en Astense soldaten van Napoleon in Bijdragen ... 1964.

MAES H.,

Gestorven in dienst van Napoleon. 20 gemeenten der Oostvlaamse Leiestreek in Bijdragen... 1970.

MAES H.,

Deinze in de Franse tijd in Bijdragen... 1970.

PRESSER J.,

Napoleon. Historie en Legende. 5e druk. Amsterdam, 1974.

STEEELS M.,

Geschiedenis van het stedelijk onderwijs te Gent 1828-1914, Gent, 1978.

VANDER MOERE J.,

Récit de la persécution endurée par les séminaristes du diocèse de Gand en 1813 et 1814 à Wezel, à Paris, etc., Gand, 1856.

VAN WESEMAEL M.,

De Gentse Napoleonisten en hun buitenissige uitvaartgebruiken in Gendtsche Tydingen, 1979, nr. 3.

X,

Les Guerres de Napoléon I, Bruxelles, z.d.

Over een merk van een autootje kon men onlangs in de kranten een reclametekst lezen met de slogan *Grootheid heeft niets te maken met gestalte*, en tegen de achtergrond rees dan een in waas gehuld Napoleon-figuur op. Het toont aan dat de legende van het soldaatje uit Corsika, dat als Napoleon keizer van de Fransen zou worden, nog levendig is. Hij was klein van gestalte, maar bekleedt een plaats in de rij van mannen van betekenis. Hij was een geniaal strateeg ; een hervormer op juridisch vlak, de grondlegger van een nieuwe administratie en volgens sommigen de voorloper van de europese gedachte.

Toen in 1969 de tweehonderdste verjaring van de geboorte van Napoleon herdacht werd, zijn er heel wat publikaties over hem verschenen. Uiteraard werden de meeste in Frankrijk gepubliceerd. Vindt men daar een meerderheid om bewonderend over Napoleon te schrijven, dan zijn er nog altijd heel wat geschiedschrijvers die de eerste franse keizer verguisen en hem rekenen bij de nefaste regeerders, gewetenloze en onmeedogenloze tirannen, die alles aan hun grenzeloze ambitie ondergeschikt maken. Het valt dan ook te begrijpen dat sedert de tweede wereldoorlog een parallel getrokken werd tussen Napoleon en Hitler : hun beider nederlaag in de russische vlakten is natuurlijk een dankbaar punt van gelijkenis.

Kiest men partij voor of tegen Napoleon, dan kan men toch de sporen van zijn bewind op nationaal en regionaal vlak niet uitwissen : op nationaal vlak was het een bewogen periode, maar ook heel wat steden en gemeenten hebben een beroerde franse bezetting gekend met een nasleep van meer wee dan wel.

I. IN DIENST VAN DE NAPOLEONTISCHE LEGERS.

In 1795 werden de Zuidelijke Nederlanden en het Prinsbisdom Luik door Frankrijk geannexeerd en dat betekent meteen het einde van het oud regime en het oostenrijks bewind. Het frans werd de officiële bestuurlijke taal en zo zien we dat geboorte-, huwelijks-, overlijdens- en bevolkingsregisters in die taal opgesteld zijn. Een nieuwe bestuurlijke indeling werd ook in ons land ingevoerd : departementen, arrondissementen, kantons en gemeenten. Op Nevele toegepast is dat : *Département de l'Escaut, Arrondissement de Gand, Canton de Nevele, Commune de Nevele*. Maken, in een later stadium, deel uit van hetzelfde kanton : Hansbeke, Poeke, Poesele, Aalter, Landegem, Lotenhulle, Meigem, Vosselare en Poeke (1).

(1) RAG, Schelvedepartement 1577.

In 1798 werd de wet afgekondigd die de algemene dienstplicht of konkriptie heeft ingevoerd : *artikel 15 van deze wet bepaalde dat alle Fransen dienstplichtig waren vanaf het ogenblik waarop ze de ouderdom van 20 jaar hadden bereikt tot op het ogenblik waarop ze 25 jaar oud werden* (2). Er waren natuurlijk vrijstellingen voorzien, o.a. gehuwden in bepaalde voorwaarden. Onze gewesten zijn dan in opstand gekomen tegen die militaire verplichtingen, wat tot de Boerenkrijg aanleiding gaf. Door gebrek aan leiding en fondsen werd echter die verzetsbeweging spoedig door de franse bezetter uitgeschakeld.

Van 1797 tot 1803 leverden de gewesten, die nagenoeg met het huidige België overeenstemmen, 36.285 dienstplichtigen, daarnevens waren dan nog 2.654 vrijwilligers. De deserties lagen zeer hoog in de drie „vlaamse” departementen : Scheldedepartement (= Oost-Vlaanderen) 38 % van de opgeroepen, Leiedepartement (= West-Vlaanderen) 52 % , Twee-Netdepartement (= Provincie Antwerpen) 44 % .

Onder het Keizerrijk van 1804 tot 1815 telt men in onze gewesten 112.996 opgeroepen. Grosso modo kan gesteld worden dat 150.000 Belgen ingevolge de dienstplicht in de franse legers ingelijfd werden (3). We geven hier enkele cijfers aan voor het kanton Nevele en nemen in aanmerking de militielijst die op 26 maart 1811 afgesloten werd in aanwezigheid van de burgemeesters uit het kanton. Die lijst vermeldt de namen van de dienstplichtigen geboren tussen 1 januari en 31 december van het jaar 1791. Er zijn er 161 waarvan er enkel 81 opgeroepen werden en die werkelijk ingelijfd werden.

Zonderling dat voor de gemeente Nevele, naar verhouding, het aantal opgeroepen veel hoger ligt, wellicht te wijten aan de dienstijver van de franse en fransgezinde gemeenteamtenaren. De gemeente Nevele telde toen ongeveer 3.000 inwoners - volgens het bevolkingsregister van 1808 3.085 - waarvan 29 dienstplichtigen en 19 opgeroepen, nog altijd volgens de militielijst van 1811. Er waren 10 vrijstellingen en wel om de volgende reden :

één vrijgesteld als gehuwde

drie afgekeurd :

één wegens zwakzinnigheid,

één had een breuk,

één leed aan gewrichtsstijfheid

één vrijgesteld voor een gesneuvelde broer

één vrijgesteld voor een broer nog in dienst

vier afgekeurd wegens hun te kleine gestalte, onder 1,525 m.

(2) DE LELYS, p. 7.

(3) COUVREUR, Les Wallons..., p. 28-30.

Voor de periode van 1805 tot 1813 hebben we voor de gemeente Nevele 219 dienstplichtigen geteld. Voor sommige jaarklassen is het niet al te duidelijk hoeveel ervan werkelijk ingelijfd werden. Voortgaande op de lichteningen 1811, 1812, 1813, waarover we wel precieze gegevens hebben, mogen we stellen dat grosso modo een derde afgekeurd of vrijgesteld werd. We geven een benaderend cijfer : 146 opgeroepen van 1805 tot 1813.

Een van de pluspunten van de nieuwe franse administratie was dat, qua demografie, er nu meer nauwkeurige gegevens worden verzameld. Maar er dient wel opgemerkt dat het hoofdzakelijk de konskriptie ten goede moest komen. De militaire overheid was nu in staat de getalsterkte van een lichteing te ramen en een doorgedreven persoonsbeschrijving vergemakkelijkt elke controle en het opspeuren van deserteurs. Bij wijze van inlichting pikken we uit de konskriptielijst van 1805 het signalement van een dienstplichtige met een naam die nogal streekgebonden is :

MORTIER JEAN BAPTISTE, geboren op 23 jan. 1785 ;

gestalte : 1,622 m ; beroep : dienstknecht ; geboorteplaats : Nevele ; woonplaats : Nevele ; ouders : Pierre en Livine Van der Donkt, overleden.

Signalement : haar : bruin

wenkbrauwen : bruin

ogen : bruin

voorhoofd : gewoon

neus : dik

mond : breed

kin : met kuiltje

aangezicht : ovaal

gelaatskleur : bleek en door pokken geschonden.

Helaas is de jonge Mortier op 12 aug. 1809 te Wagram, Oostenrijk, gestorven, waarschijnlijk aan de verwondingen die hij opgelopen had in de fameuze veldslag bij Wagram, waar Napoleon op 7 juli 1809 een schitterende zege behaalde op de Oostenrijkers (4).

Van sommige dienstplichtigen is er nog wat meer bekend dan de officiële gegevens. Hier volgen dan enkelen van hen waaronder drie officieren. Generaal Couvreur heeft zo'n lijst van 270 belgische officieren opge maakt, die in juni 1815 nog in franse dienst waren. Een ervan is de nevelenaar CONSTANTIN VAN DER CRUYSSSEN (5). Geboren op 26 april 1784 werd hij opgeroepen voor de lichteing van 1804. De historische dienst van het Château de Vincennes was zo welwillend ons de volledige dienststaat van die officier te laten geworden. Ingelijfd bij de reservekompagnie was hij in 1805 korporaal. In 1806 is hij sergeant en wordt in 1809 ingelijfd bij het 58e linieregiment. Nog hetzelfde jaar

(4) RAG, Schelvedepartement 1578, 1579, 1581, 1583, 1585, 1588, 1590.

(5) COUVREUR, Le Drame..., p. 183.

wordt hij sergeant-majoor en ligt zijn leger in Brabant. In 1811 en 1812 neemt zijn leger deel aan de strijd in Spanje waar hij te Cartana op 14 juni 1811 een schotwonde oploopt aan de linkerarm. In mei 1813 wordt hij tot onderluitenant gepromoveerd en in september van hetzelfde jaar tot luitenant en zijn regiment wordt in La Grande Armée ingeschakeld. Op 9 oktober 1813 wordt hij door een geweerschot gewond aan de rechter wang. Bij de kapitulatie van Dresden wordt hij krijgsgevangen genomen en keert op 2 mei terug in Frankrijk. Toen zijn regiment na de val van Napoleon in juni 1815 ontbonden werd is hij naar het departement Deux-Sèvres vertrokken (6). Uit die dienststaat kunnen we opmaken dat hij noch in Rusland noch te Waterloo gestreden heeft.

Kijken we het bevolkingsregister van Nevele na, opgemaakt vanaf 1808, daar staat onder nr. 129 van *Section de la Ville* - dit stemt overeen met *Nevele Binnen* van het oud regime - het huisgezin Van der Cruyssen vermeld en het telt acht kinderen. Voor de oudste zoon Constantin wordt aangegeven dat hij in legerdienst is. De vader Jean François is 60 jaar oud en heeft als beroep *adjoint* (7). De franse Republiek had die nieuwe functie gecreëerd : volgens artikel 179 van de Grondwet diende er in elke gemeente met minder dan 5.000 inwoners een *maire* en een *adjoint* te zijn. Deze laatste trad op als plaatsvervanger of gedelegeerde van de maire (8). Die functie zal in het België van 1830 het huidig schepenenambt worden. Vader Van der Cruyssen oefende wel een ander beroep dan *adjoint* uit, functie die trouwens onbezoldigd was. De familie Van der Cruyssen zal dan wel in de gunst van de franse overheid gestaan hebben en het is ook niet te verwonderen dat zoon Constantin na de slag bij Waterloo officier in het franse leger blijft (9).

Maar hoe een dubbeltje rollen kan ! De achterneven van Constantin Van der Cruyssen zullen zich tot vurige verdedigers van hun moedertaal ontoppen. Aldemar Van der Cruyssen (1836-1926), de romancier, heeft als jong onderwijzer te Nevele een verhandeling geschreven *Over 't Nut van de Beoefening der Moedertaal* : ze werd bekroond met *den eenigen prijs in den wedstrijd van Waerschoot* (10). Zijn broers Adolf en Jan namen eveneens actief deel aan allerlei kulturele manifestaties die tot de

(6) CHATEAU DE VINCENNES, Contrôle Officiers du 58e de ligne, 3e vol. p. 53.

(7) RAG, Nevele modern archief 14.

(8) LA GRANDE ENCYCLOPEDIE, art. *adjoint*, tome I, p. 576.

(9) COUVREUR, Le Drame..., p. 183.

(10) ARCHIEF EN MUSEUM VOOR VLAAMSE CULTUUR, ANTWERPEN, Aldemar Van der Cruyssen.

bevordering van de moedertaal ingericht werden (11). Verwant aan deze familietak zijn Bertha Van der Cruyssen (1876 - 1956), echtgenote Omer Diaz uit Nevele en de tabaksfabrikant - hoewel de naam nu aanengescreven - P. Vandercruyssen uit Deinze.

Met PIERRE GEERAERT liggen de zaken anders. Geboren te Landegem in 1789 en zoon van Charles François en Marie Van Renterghem behoort hij tot de lichte van 1809. Hij is aspirant officier, maar heeft geen vlekkeloos strafregister : hij deserterde op 19 juni 1811, werd bij verstek veroordeeld door een bijzondere krijgsraad tot 7 jaar dwangarbeid en 1.500 frank boete (12). Hij is nog ingelijfd geweest bij het 4me d'artillerie marine waar hij waarschijnlijk een gedeelte van zijn straf uitgezeten heeft (13).

Een ander bekend figuur is CAROLUS BLOMME in 1789 te Nevele geboren. Hij studeerde geneeskunde te Parijs toen hij in mei 1813 opgeroepen werd als *chirurgien aide-major*. Hij diende zich te begeven naar het hoofdkwartier van Napoleon te Dresden. In het frans heeft hij een relaas van zijn reis in legerdienst opgesteld en de onlangs overleden heemkundige G.P. Baert heeft dat relaas met een uitvoerige studie over Carolus Blomme gepubliceerd.

Het was voor de jonge student geen bemoedigend vooruitzicht in 1813 in legerdienst te treden, want na de roemloze veldtocht van Napoleon in Rusland zullen de franse legers moeten wijken in Europa. Carolus Blomme noteert dan ook : *ik vertrok met weinig moed, want ik wist maar al te goed dat ik naar de slachtbank marcheerde*. In Duitsland wordt hij uiteraard met het verzorgen van de gewonde soldaten belast, zowel te velde als in de militaire hospitalen. Maar de franse legers worden teruggeslagen door de Verbondenen en Carolus Blomme wordt door de Kozakken gevangen genomen. Hij gaf zich uit als Nederlander en mocht in burgerpak de terugkeer naar zijn geboortedorp inzetten, waar hij op 19 februari 1814 aankwam.

Hij zet zijn studies voort en promoveert op 19 mei 1815 te Parijs tot doctor in de geneeskunde. Hij vestigde zich als geneesheer te Lotenhulle en overleed er in 1846 (14).

Benevens die officieren zijn er nog een paar Nevelenaren die in de legers van Napoleon beroerde belevenissen meegemaakt hebben.

HERMAN MEGANCK te Nevele geboren in 1792, was in 1812 dienst-

(11) FREDERICQ PAUL, p. 79-80.

(12) CHATEAU DE VINCENNES, Contrôle troupe 4e rég. d'artillerie de marine, matricule 3619.

(13) COUVREUR, Le Drame..., p. 139.

(14) BAERT, p. 9-100.

plichtig. Als student in de theologie - seminarist in het bisdom Gent - was hij vrijgesteld van militaire dienst. Maar een politiek incident zou aan het statuut van de seminaristen een einde stellen. Op 20 april 1813 werd een franse geestelijke de la Brue door Napoleon tot vikaris generaal van het bisdom Gent aangesteld, nadat de toenmalige bisschop mgr. de Broglie ontslag diende te nemen. De gentse seminaristen namen het niet. Wegens hun verzet werden ze door de burgerlijke overheid tot krijgsdienst veroordeeld. Ze werden naar Wesel aan de Rijn gestuurd waar ze aan de verdedigingswerken van die versterkte plaats dienden mee te werken. Onder hen bevond zich Herman Meganck. Hij werd er zwaar ziek en na zijn herstel werd hij in een administratieve dienst opgenomen. Bij de omsingeling van de vesting Wesel door de pruisische troepen wist Herman Meganck te ontsnappen op 16 juni 1814. Terug in zijn land is hij in de jezuïetenorde getreden waar hij zich onder meer als bouwkundige ontpopt heeft. Hij overleed te Brussel in 1853 (15).

Over de militaire belevenissen van JACQUES FREDERICQ, te Nevele in 1778 geboren, is er een betrekkelijk lang verhaal. Hij was de grootvader van prof. Paul Fredericq (1850-1920), de bekende vlaamse voorman, die in zijn memoires heeft opgetekend wat zijn vader Cesar Fredericq erover verteld heeft. Jacques Fredericq behoorde tot de lichter van 1798, maar dank zij hun financiële mogelijkheden konden zijn ouders hem een plaatsvervanger bezorgen. Later werd hij nogmaals opgeroepen en opnieuw werd een vervanger gevonden. Ten slotte werd hij toch opgeroepen om ingelijfd te worden in *la grande armée* dat de veldtocht in Rusland zou aanvatten. Toen hij uitgerust als soldaat te Mainz aankwam wist hij te ontsnappen door de Rijn over te zwemmen. Hij stuurde zijn militaire uitrusting terug naar zijn regiment en kwam in burgerpak terug naar Nevele waar hij zijn functie van klerk op het gemeentebestuur hervatte. Waren er dorpsgenoten die zijn terugkeer zonderling vonden, dan zei Jacques Fredericq dat hij met verlof was (16). Tot daar het verhaal van Paul Fredericq. In recht en in feite moet Jacques Fredericq als deserteur beschouwd worden. Hoe komt het nu dat de franse administratie er niet achtergekomen is ? Laten we niet vergeten dat Jacques aan de nevelse administratie verbonden was en dat hij in de gelegenheid was de konskriptielijsten te manipuleren. Dit is een loutere veronderstelling, want een of ander archiefstuk betreffend dat geval van desertie ontbreekt.

(15) CLAEYS BOUUAERT, p. 231.

VANDER MOERE, appendice XV.

BIOGRAPHIE NATIONALE, tome XIV, col 290-292.

(16) FREDERICQ LOUIS, p. 12-18.

Bij het overlijden van Jacques Fredericq in 1824 heeft zijn schoonvader Emmanuel Comparé een *In Memoriam* aan hem gewijd in het verslagboek van de nevelse boldermaatschappij „*De Eendracht*”, waarvan ze lid waren. Van die militaire escapade van Jacques Fredericq wordt geen gewag gemaakt, maar wel van het onrustige leven in de franse tijd. Volgende passus uit het *In Memoriam* illustreert de drukkende atmosfeer waarin de gemeenteamttenaren toen leefden : *De conscriptie militaire, passage en repassage der grote legerbenden, de requisitien van manschap, peerden, levensmiddelen, benevens de swaere en geduerige logementen der militaire volkeren, hunne onvoldoendebaere eyschen en geweld by daege en by nachte hebben alle menschen inde uytterste verlegentheyd gebracht en wel namentlyk dito secretaris die ten dien tyd, als de organe van 't gemeentebestuur synde, moest beantwoorden en voldoen aen de overtollige eysen en requisitien der commandanten en soldaten. De dreygementen en perykelen door hem menigmael uytgestaen syn schromelyk* (17).

Bij de lichting van 1811 behoorde PIERRE JACQUES VERMEIRE te Nevele in 1791 geboren en dagloner van beroep. Op 15 mei wordt hij ingelijfd in de *garde impériale*. Door Napoleon in 1805 gecreëerd werd dat keurkorps ingezet op de kritieke momenten van een veldslag en kan vergeleken worden met de stoottroepen van onze moderne legers. Wat heeft Vermeire die eer bezorgd ? Wellicht zijn sterke fysiek en zijn gestalte : hij mat immers 1,770 m (18).

Naast deze nevelse soldaten uit de legers van Napoleon is er de massa opgeroepenen waarover, buiten enkele administratieve gegevens, niets of weinig bekend is. Tot hiertoe hebben we, met uitzondering van het dagboek van Carolus Blomme geen enkel ego-dokument - dokument waarin de persoon zelf aan het woord komt - aangetroffen. In die tijden van niet aflatende dreiging voor de twintigjarigen om opgeroepen te worden zal de bevolking van onze dorpen en steden onrust en vrees gekend hebben. Velen van die jongens hadden nooit hun streek verlaten en werden uitgestuurd naar de uithoeken van Europa. Om de mentaliteit van die jonge rekruten te illustreren drukken we hier een brief af van een soldaat uit het naburige Bachte-Maria-Leerne :

Dezen 16 july 1806.

Seer lief en wel beminde vader ende zuester, broeders en weldoeners. Ik laete ulieden weten als dat ik noch in goede gezondheid ben en dat ik den 21 meye uyt Strasborg vertrocken ben naer Italien en ik ben den

(17) BUG handschrift 1205.

(18) RAG, Scheldedepartement 1593.

30 juny tot Vicense in Venise toegekommen : dat is vier hondert hueren van ons huys, maer wy zyn al twaelf hueren wederom gecommen tot Verone in Italien alwaer myn blyvende plaetse om myn exersie te leeren. En zal ulieden laeten weten alwaer ik gemarceerdt ben van Vlaendere in Braband, van Braband in het Land van Ardiennen, van Ardiennen in Duytsland, van Duytsland in Wietenborg in Beyeren, van Beyeren in Tierol, van Tierol in Italien. En wy hebben 20 daegen door de bergen gemarceert : zy waeren 7 hueren hooge en het waeren alarduyn bergen ; van boven lagt de snee, wel een mansdicte en van seyden de bergen, het was op den 16 juny in den houst. Maer het was een geel aermen land : wy en konnen schier geen heten krygen voor ons gelt, als wy het noch kreegen moesten het geel dier betaelen en is tegenwoordig meer als noch heel in Vlanderen, daarom dat is waer dat het maer een ongezondt quertier en is.

En beminde vader, zuyster ende broeders, ik zoude gieren weder antwoerde hebben hoe het met ulieden, vader, zuyster ende broeders, vrienden en weldoender al gaet. En hoe het de dezertuers noch gaet, als zy ruyste hebben of te niet. En ik bidde ulieden als dat gy zult willen zorge draegen voor myne kleederen, want ik verhope van noch thuys te commen en gy moet den brief doen franqueren en het adres dat ik van honder zal zetten wel doen opstellen.

Waer mede ik blyve ulieden oodmoedigen dienaer.

Constantius De Smet

Dit is mijn adres als volgt :

A monsieur Constantius De Smet
a 53 régiment de ligne
3 bataillon 7 compagnie
a garnison a Italien
A Verone

De brief was geadresseerd aan :

A monsieur Joannes Adams
duemurant a St. Maria Leerne
Canton de Deynse
Arondissement a Gand
Departement de l'Escaut
A Vlandre a l'Escaut (19).

Was de ontreddering en de bevreemding groot bij de meesten van de opgeroepen, dan kunnen we ook het schrijnend leed beseffen van ouders

(19) RAG, Familiefonds 7174.
DAEM, p. 193-194.

en familieleden die geen nieuws meer ontvingen. En regelmatig, maar meestal met maanden vertraging, liep bij het gemeentebestuur een overlijdensbericht van een gesneuvelde binnen. De konservator van het Rietgaverstedemuseum, Antoine Janssens, heeft zo een lijst gepubliceerd van 34 Nevelaars van wie een officiële bevestiging van hun overlijden in krijgsdienst voorhanden is : de periode loopt van 1806 tot 1814 (20). Er zijn er wellicht nog meer gesneuveld : de mededelingen van vóór 1806 ontbreken en van sommigen is er geen officieel bericht binnengekomen. Nevele telde toen ongeveer 3.000 inwoners en zoals hoger vermeld waren er 146 opgeroepen van 1805 tot 1813 : bijna een vierde ervan is in franse legerdienst gestorven. Er mag wel gezegd worden dat Nevele, zoals trouwens vele andere gemeenten, een dure tol aan de franse bezetting betaald heeft. In de oorlog 1914-1918 betreunde Nevele 16 gesneuvelden en 6 in de oorlog 1940-1944.

Ons bestuurslid R. Leenknecht heeft eveneens voor Hansbeke een lijst van de gesneuvelde Hansbekenaars in het leger van Napoleon opgemaakt : hij vond er 20 en in 1799 telde de gemeente 2.150 inwoners (21).

Wat er met de gesneuvelden en hun bezittingen gebeurde past in het kader van die harde tijden en ruwe zeden : ze werden van al hun bezittingen en bruikbare kledingsstukken beroofd. Zo vond men na de veldslag bij Marengo het naakte lijk van generaal Desaix, die enkel door zijn weelderige haardos kon worden geïdentificeerd. Was het de gewoonte dat de overwinnaar de overwonnene alles afnam, dan was het ook aanvaard dat men hetzelfde deed met de gesneuvelde vriend (22).

Toen vanaf 1813 de Geallieerden - Pruisen, Russen en Engelsen - oprukten om Frankrijk te bezetten en de keizerlijke legers met sukses te bevechten, werd onze bevolking hoe langer hoe vrijpostiger tegenover de franse bezetter. Een anti-napoleontisch lied uit die tijd is wel kenschetsend voor de toen heersende mentaliteit : met leedvermaak en spot zien onze mensen dat de franse troepen moeten wijken. Het liedje is van een onbekend auteur en is geput uit een schriftje waar nog andere anti-napoleontische liederen in voorkomen. Waarschijnlijk werden die liederen veel gezongen, want de beduimelde bladzijden laten vermoeden dat het schriftje veel ter hand genomen werd. Het naïeve refrein wijst erop dat in bijeenkomsten en vergaderingen het liedje wel aan bod is gekomen.

(20) JANSSENS, p. 119-123.

(21) LEENKNECHT, p. 158-160.

(22) BALDET, p. 161-162.

I

*Fransche ratten, rold uw matten,
Wilt naer huys toe keeren
Zegt : dag vrienden die ons minden
Of men zal u leeren
Op de poppen dansen
Nu hebt gij goede kansen
Weg Gascon, wi de bon bon bon
Voort russisch goed canon*

II

*Wilt nu loopen met geheel hoopen
Zegt adieu schoon landen
Pruyssens koning g'hebt uw looning
Van d'hoolandsche panden (?)
't Land zal u betaelen
Met de son, wi de bon bon bon*

III

*Alexander wilt geen ander
Als de Potentaten (?)
Roomschen Keyzer, gij zijt wijzer
Als ons te verlaeten
Gij zijt onzen vader
Voort 't canon, wi de bon bon bon
Voort weg 't vervloekt nation*

IV

*'t Is victorie ende glorie
Voor de jonge lieden
Requisitie, contributie
Zal niet meer geschieden
Bien uyt deze landen
Franschman, vlugt met schanden
Vlucht nation, wi de bon bon bon
Voort verenigt canon*

*Laet ons zingen, laet ons klingen
 Met vreugd de victorie
 Van die helden die hun stelden (?)
 Behaelden de glorie
 Dat lang mogen leven
 Die ons vrede geven...
 Zegt vrijdom, wi de bon bon bon
 Vergunt door hun canon (23)*

Bij de abdicatie van Napoleon in april 1814 werden de vreemde soldaten die dienst deden in de franse legers naar hun haardsteden teruggezonden. De Zuidelijke Nederlanden waren opnieuw los van Frankrijk en zouden met het Noorden het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden vormen. Voor de soldaten was er een mogelijkheid om in het leger van Het Verenigd Koninkrijk ingelijfd te worden. Het was het geval met de reeds bovenvermelde Pieter Geeraert uit Landegem. Hij werd nu officier in het leger dat de Fransen zal bevechten. In maart 1815 is hij 2e luitenant bij het liniebataljon nr. 7 dat te Gent gelegen is.

Anderen - meestal officieren - zijn in Frankrijk gebleven en toen Napoleon terug opdook in maart 1815 om opnieuw de strijd tegen de Geallieerden aan te binden, hebben zij opnieuw dienst genomen in het keizerlijke leger. In de slag bij Waterloo, juni 1815, werd het lot van Napoleon definitief bezegeld. Zoals hoger vermeld, heeft generaal Couvreur zo'n lijst van 270 „belgische” officieren opgemaakt die in juni 1815 nog in franse dienst waren. De bovenvermelde Constantin Van der Cruysen uit Nevele was in dat geval. Hij was luitenant in 1815 en na de nederlaag van Napoleon werd zijn regiment te Niort in Frankrijk gekazerneerd.

II. VERENIGINGEN VAN OUD-NAPOLEONISTEN.

Na de slag bij Waterloo, in juni 1815, werd Napoleon aan de Engelsen uitgeleverd, die hem het Sint-Helenaëiland als verbanningsoord toevoezden. De oud-keizer had er de gelegenheid zijn visie over zijn bewind uiteen te zetten : zijn gesprekken werden door graaf Las Cases opgetekend, een van de bewonderaars die vrijwillig de illustere banneling gevolgd waren. Die gesprekken in boekvorm - *Le Mémorial de Ste-Hélène* - verschenen reeds in Frankrijk in 1823. Napoleon wist de Fransen aan te

 (23) BUG, handschrift 1389.

spreken : alles wat hij gedaan had was voor de roem en de eer van Frankrijk. Die woorden sloegen in en zo ontstond weldra een legenda-
rische Napoleon, wiens heldenfeiten onovertreffbaar waren. De bekende
franse schrijver Chateaubriand noteerde in zijn memoires, die pas in
1860 zouden verschijnen, hoe het oordeel over Napoleon geëvolueerd
was : *Het is nu de mode van de dag de overwinningen van Bonaparte
te vergroten : zij die geleden hebben zijn verdwenen, men hoort de ver-
wensingen, de smartekreten en het noodgeschrei van de slachtoffers
niet meer ; men ziet het uitgeputte Frankrijk zijn bodem niet meer door
vrouwen beploegen ; men ziet geen ouders meer in gevangenschap om
borg te staan voor hun zoons, geen dorpsbevolking meer in haar geheel
boeten voor een voortvluchtige loteling ; men ziet de biljetten der con-
scriptie niet meer aan de straathoeken aangeplakt en de voorbijgangers
voor die massale doodvonnissen te hoop gelopen om er ontsteld de na-
men van hun kinderen, van hun broeders, van hun vrienden, van hun
buren in te zoeken*" (24).

In onze gewesten zal de Napoleonkultus zich langzamerhand versprei-
den. De Belgische Omwenteling van 1830, waarin het franse element
doorwoog, heeft de banden met Frankrijk nauwer toegesnoerd en met
de invloed van de franse kultuur zal ook de Napoleonverering bij ons
aangewakkerd worden. Boeken over Napoleon, prenten die episodes
uit de napoleontische tijd voorstellen, zijn een dankbaar voer voor de
oud-soldaten van Napoleon. Zo gebeurt het dat men nu nog op het plat-
teland van die prenten aantreft.

Het is nogal natuurlijk dat de oud-soldaten van Napoleon mekaar op-
zoeken en hun wedervaren vertellen. En wellicht zullen velen ook ver-
teld hebben dat zij berooid naar hun haardstede teruggekeerd zijn en
geen enkele vergoeding - pensioen of rente - hun uitgekeerd wordt : ze
zijn geen Fransen meer. Voor velen, die verscheidene jaren in legerdienst
waren, was de heraanpassing aan het burgerlijk leven niet gemakkelijk.
In enkele steden zijn de oud-gedienden van Napoleon overgegaan tot
het stichten van een vereniging, waar ze mekaar regelmatig ontmoeten
en eventueel bijstaan in hun noden. Leuven zou het eerst aan de beurt
komen, reeds in 1819. Volgen dan Brussel, Brugge, Oudenaarde, Gent,
Aalst, Nevele, Deinze, Menen, Ieper en Mons (25).

De gentse vereniging kwam tot stand op 25 juli 1841. Haar benaming
luit *Société fraternelle et philanthropique des anciens Frères d'armes
de l'Empire français* ; het klinkt wat minder ronkend in het nederlands :
Maetschappij der oude Wapenbroeders van het fransche Keyserrijk. Een

(24) Geciteerd bij GEYL, p. 16.

(25) SAG, 30 Mc, 567.

uitvoerig reglement, tweetalig en in drukvorm verschenen, bevat niet minder dan 78 artikelen, waarin besproken wordt de interne organisatie, de vergaderingen, de lidgelden, de boetes en enkele bepalingen in zake wederzijdse hulpverlening. In een voorwoord wordt de doelstelling uiteengezet :

1. de banden van broederschap aanhalen ;
2. een blijvende herinnering bewaren aan de roem die ze op het slagveld bevochten hebben ;
3. keizer Napoleon indachtig zijn ;
4. wederzijdse hulp betonen ;
5. zich plechtig verbinden de laatste eer te bewijzen aan de overleden wapenbroeders.

Dat de gentse vereniging die doelstelling verwezenlijkt heeft, kunnen we opmaken aan de hand van de omstandige verslagen die in een register ad hoc neergeschreven werden. Ze waren in het frans gesteld, maar van 7 augustus 1856 af in het nederlands, wat enigszins bevreemdend is voor die oud-soldaten van Napoleon. Het laatste verslag is van juli 1868. Dat de latere teksten met een onzekere hand geschreven zijn hoeft ons niet te verwonderen : de jongste oud-soldaat van Napoleon was toen reeds 75 jaar (26).

De oud-soldaten van Napoleon uit Nevele zoeken nu contact op met hun gentse wapenbroeders en het verslagboek van de gentse vereniging vermeldt in extenso het verzoek tot erkenning. (Er dient opgemerkt dat er tot hiertoe nog geen enkel archiefstuk van de nevelse vereniging gevonden werd.)

Hier volgen nu in vertaling de teksten in verband met de stichting van de nevelse vereniging ; ze zijn van de hand van J.B. Berte, de voorzitter van de gentse vereniging :

Oud-soldaten uit Nevele, die eveneens een genootschap van wapenbroeders uit het Keizerrijk wilden oprichten, hebben daarover met ons gesproken ; wij hebben ze de nodige inlichtingen verschaft. Hun ledenaantal nam toe en ze konden alzo een vereniging stichten ; een voorlopige raad werd aangesteld. In een van de zittingen werd besloten om installatie en erkenning te verzoeken. Wij ontvingen een afschrift van het procesverbaal.

Zitting van 25 april 1844, zeven uur 's avonds, onder het voorzitterschap van de heer Kindt.

De Raad besluit dat, aangezien de vereniging van wapenbroeders van het

Keizerrijk te Nevele tot stand gekomen niet wettelijk erkend is, een verzoek tot de Voorzitter en leden van de Raad van de gentse wapenbroeders zal worden gericht. Er wordt gevraagd een datum vast te stellen en ons de eer aan te doen naar Nevele te komen om ons te installeren en te erkennen...

We hebben geantwoord : wij hebben uw aanvraag ontvangen evenals een afschrift van het procesverbaal van 25 april 1844.

De Raad heeft met genoegen vernomen het tot stand komen van een liefdadige vereniging van oud-wapenbroeders van het franse Keizerrijk en heeft me belast u te zeggen dat u mag rekenen op uw kameraden uit Gent die alles in het werk zullen stellen om het feest op te luisteren, maar eerst dient de voorzitter die u voorstelt met mij te onderhandelen om de datum van de installatie vast te stellen. Getekend J. Berte, voorzitter.

Een tweede zitting had plaats op 29 van de lopende maand en gaf gevolg aan het procesverbaal van 25 april.

Lezing werd gegeven van het antwoord waarmee de Voorzitter van de gentse vereniging van de oud-wapenbroeders van het Keizerrijk ons vereert. Hij verlangde een onderhoud met wapenbroeder Kindt, die reeds 's anderendaags zich naar Gent begaf. Hij gaf ons de verzekering dat alles zou in het werk gesteld worden om aan de verlangens van de nevelse kameraden te voldoen. Hij trachtte te bekomen dat de volledige Raad met een deputatie van 100 leden naar Nevele zou komen om de installatie bij te wonen. Dientengevolge heeft onze Raad besloten alles in het werk te stellen om de wapenbroeders uit Gent een schitterende ontvangst te bezorgen : de vooravond om acht uur wordt het feest door klokgelui en 20 kanonschoten aangekondigd ; de nevelse vereniging van wapenbroeders met de gemeenteoverheid, de St.-Sebastiaangilde, de St.-Cecilia maatschappij en de ruitersvereniging zal zich naar de grens van de gemeente begeven om er de gentse vereniging te verwelkomen ; de aankomst van de Gentenaren wordt door klokkengelui en kanonschoten aangekondigd, de verenigingen begeven zich naar het huis van de heer Kindt, die dan met de Raad aan het hoofd van de stoet, zich naar het lokaal zal begeven. Er wordt een feestprogramma opgemaakt dat naar de vier omliggende gemeenten wordt gestuurd en het afschrift van het proces verbaal wordt naar de Raad van Beheer van de gentse vereniging opgestuurd om daar in het archief te worden gedeponeerd.

De gentse vereniging gaat akkoord met het programma dat haar nevelse zustervereniging uitgestippeld heeft. Op zondag 12 mei 1844 zal te

Nevele de installatie plaats vinden (27). Die plechtigheid wordt alom kond gemaakt en in de *Gazette van Gent* van 3 mei 1844 wordt dan ook een oproep gedaan om het feest bij te wonen :

Het is zondag 12 mei aanstaende dat te Nevele de plechtige installatie van het Genootschap der Oud-Wapenbroeders van het fransch Keizerrijk door de Maetschappij der Napoleonisten van Gent, in corpora, zal plaats hebben. De leden der nevelsche Societeit zullen zich noch vlyt noch moeite ontzien om hunne medebroeders van Gent op het gulhartigste te ontvangen, en by dit waerlijk herinnerings- en verbroederingsfeest den meest mogelyken luister by te zetten. En wordt deze door het weder een weinig begunstigd, talryk zal ook den toeloop van aenschouwers zijn.

Op zondag 12 mei begeven de gentse wapenbroeders zich per koets naar Nevele. De ceremonie verloopt volgend het vastgesteld plan. De plechtigheid van de installatie werd in het nederlands gevoerd en „broeder” Lateur uit Gent hield de volgende gelegenheidsrede :

*Beminde Broeders van het fransche Keyserryk,
Hoe aengenaem is het ons andermael te vereenigen om de banden van broederlykheyd die allang onder ons bestaen door een plechtig verbond noch inniger te sluyten. Kragtig is sekerlyk den trauw van broedermin die nu noch glinsterd over alle de grootheden die wy hebben zien nedersturten, ik wil dan heden van geene voorledene zegenpraelen spreken, den held onder welken wy gestreden hebben heeft onzen moed weten te schatten, er ontbrak nogtans iets aen de overblyfsels van het Keyserryk : wy moesten elkanderen en zoo veel mogelyk de een de anderen ondersteunen en met genoegten mogten wij ons roemen dat het ons Vaderland is het welke den eersten steen geleyd heeft van een vereeniging die niets anders als menschlievendheyd beooge. Is het dan niet te verwonderen dat Frankryk zig hier met ons vereenigt, dat in Pruyssen zelfs dusdanige maetschappyeen worden opgeregert. Neen, lieve broeders en Nevele geeft ons vandaeg een voorbeeld het welke alom zal verkondigt worden en zal doen blyken dat de mannen die hebben weten te samen stryden ook ten zelve tyde geleerd hebben elkanderen beminnen en onder steunen.*

Er valt nog een merkwaardig voorval te signaleren. Onder de talrijke menigte die de plechtigheid bijwoonde, bemerkte de gentse voorzitter J.B. Berte een man, die met het kruis van het Legioen van eer vereremerkt was. Hij informeert ernaar en verneemt dat de houder van dat begeerd napoleontisch ereteken Alexis Verpoort uit Deinze is. Deze behoorde

(27) BERTE J.B., p. 107-111.

niet enkel tot de keizerlijke garde, maar heeft de verdienste gehad Napoleon te volgen naar zijn eerste verbanning op het eiland Elba. Onmiddellijk stelt de gentse voorzitter zijn leden voor Alexis Verpoort als erelid op te nemen.

Er bestond te Deinze ook een vereniging van oud-soldaten, maar die was nog niet plechtig geïnstalleerd. De installatie vond plaats op 23 juni 1844. Wat Alexis Verpoort betreft, die lijkt een nogal rumoerig personage, want later maakt hij bij het Stadsbestuur van Deinze nog aanspraak op een rente wegens zijn napoleontisch oorlogsverleden (28).

Het archief van de nevelse vereniging is niet voorhanden en zo zijn we ook in het ongewisse over haar activiteiten. Ze geniet wel van een „officiële” erkenning van wege het Gemeentebestuur. Zo lezen we op 3 april, in het *Register van Correspondentie* van de gemeente, dat aan de voorzitters van de bestaande verenigingen een verzoek gericht wordt om met hun leden het Te Deum voor de 18e verjaardag van de hertog van Brabant - de latere Leopold II - bij te wonen. De aangezochte verenigingen zijn : de muziekmaatschappij St.-Cecilia, de handboogschuttersgilde St.-Sebastiaan, de letterkundige vereniging Moedertaal en Broedermin en de bond van oud-wapenbroeders van Napoleon. Verder worden de vier nevelse verenigingen eveneens uitgenodigd op de landbouwtentoonstelling die op maandag 4 september 1854 te Nevele plaats had.

Benevens voorzitter Jan Kindt - in het bevolkingsregister van 1846 is de schrijfwijze T'Kindt - treffen we onder de leden nog Tack, oud-sergeant-majoor, aan, en Jan Coghén, oud-tamboer. Alle drie waren ze niet van Nevele afkomstig.

JAN T'KINDT was geboortig van Kruishoutem. In 1808 verbleef hij nog niet te Nevele. Hij heeft er zich later - waarschijnlijk na 1815 - als timmerman gevestigd. Het huisgezin telde in 1846 zeven kinderen. Zoon Charles-Louis is architect en vraagt op 2 januari 1852, langs het gemeentebestuur om, het reglement om deel te nemen aan de wedstrijd voor het bouwen van de koninklijke kapel te Laken. Jan T'Kindt overleed op 8 augustus 1853 en wie zijn opvolger als voorzitter was hebben wij nog niet kunnen achterhalen.

Wat TACK betreft die wordt in de bevolkingsregisters van Nevele uit 1846 en 1856 niet vermeld. Te Landegem was er wel een familie Tack onder het Frans Bewind : François Tack van de lichterding van 1805 is evenwel op 28 december 1806 te Limoges overleden.

Merkwaardig is dat in het bevolkingsregister van 1836 JAN COGHEN

(28) BERTE J.B., p. 116-119.

MAES, in KOK XXXV 1968, p. 103-133.

als COGYN ingeschreven is. Dit toont aan dat de persoon in kwestie zijn familienaam op zijn frans uitsprak, met de klemtoon op de laatste lettergreep. De toenmalige nevelse sekretaris heeft die uitspraak dan min of meer fonetisch weergegeven. Coghen was geboortig van Antwerpen en vestigde zich als kleermaker te Nevele. Hij overleed op 4 januari 1867 in het gesticht „hospitaal Louise” (29). In het franse leger was hij tamboer geweest en zijn afstammelingen kregen ook de bijnaam tamboer. Zijn zoon Petrus, schoenlapper van beroep, was bekend voor zijn fratsen en zijn dronkemansbuien, gegevens die we kennen van Paul Fredericq. Bij Cyriel Buysse wordt hij uitgebeeld in de novelle Jan Tamboer. De familie Coghen heeft dan later nog een herberg uitgebaat met het uithangbord *In den Tamboer*, gelegen Langemunt 22. Een van de laatste uitbaatsters was Elisa Coghen, in de volksmond Liza Tamboer ; ze overleed in 1958 (30).

Carolus Blomme noch Constantin Van der Cruysen waren lid van de nevelse vereniging, eenvoudig weg omdat ze te Nevele niet meer woonden. Carolus Blomme, zoals hoger gezegd, had zich als geneesheer te Lotenhulle gevestigd, Constantin Van der Cruysen was wel ere-lid van de gentse vereniging. Het ere-lidmaatschap werd toegekend aan oud-soldaten die niet te Gent verbleven.

Als we het register van de boekhouding van de gentse vereniging naslaan, dan konstateren we dat de nevelse vereniging het op prijs stelde bepaalde vereisten na te leven : ze heeft zich een arend in zilver (het symbool van Napoleon) en het reglement aangeschaft ; later nog twee rouwsluiers en ten slotte vijftig lidkaarten. Dit laat ons toe te stellen dat het ledenaantal te Nevele de vijftig niet overtrof. In hetzelfde register staat eveneens genoteerd dat Constantin Van der Cruysen zich een vergulde bronzen arend en een reglement heeft aangeschaft (31).

III. DE SINT-HELENA-MEDAILLE

Voor de oud-gedienden van Napoleon en de vereerders van de franse keizer was 15 december 1840 een hoogdag in hun leven. De engelse Regering had de toelating gegeven de stoffelijke resten van Napoleon uit

(29) RAG, Nevele modern archief 3-7, 14 en 15.

NEVELE, Gemeentearchief, bevolkingsregister 1846, overlijdensregisters 1841-1870.

(30) Mededeling van de konservator van het Rietgaverstedemuseum te Nevele, ons bestuurslid Antoine Janssens.

(31) SAG, M 30¹, M 30E-G.

het eiland Sint-Helena naar Frankrijk over te brengen. Op die decemberdag zal onder geweldige belangstelling de kist, begeleid door een plechtige stoet, te Parijs aankomen. Voorlopig werd ze geplaatst in een zijkapel van de *Eglise des Invalides*. Zo ging voor Napoleon een van zijn vurige wensen, in zijn testament geformuleerd, in vervulling : *Ik verlang dat mijn stoffelijk overschot aan de oevers van de Seine mag rusten temidden van het franse volk, dat ik zozeer heb lief gehad*. Later werd dan in de *Dôme des Invalides* een speciale tombe ingericht : in een wijde kuil door een marmeren balustrade omgeven staat, een imponerende rood granieten sarkofaag op een sokkel van groenachtig marmer. Al wie tegenwoordig Parijs bezoekt laat ook niet na dat druk bezochte monument te bezichtigen.

De vergoders van Napoleon kregen nog koren op hun molen, toen in 1848 zijn neef, Louis Bonaparte, zoon van de ex-koning van Holland, tot president van de tweede Franse Republiek verkozen werd. In 1852 werd hij als Napoleon III keizer van de Fransen.

De politieke gebeurtenissen in Frankrijk zullen ook hun weerklank gevonden hebben in de verenigingen van de oud-soldaten van Napoleon I. Velen hebben dan ook nog verwacht dat ze nog een geldelijke vergoeding zouden krijgen voor de bewezen diensten. Een bewijs ervan vinden we in het verslagboek van de gentse vereniging :

Zitting 29 september 1853

De voorzitter geeft lezing van een brief vanwege de vereniging van Ieper. Ze vraagt inlichtingen over een nieuwsje uit de franse dagbladen dat Napoleon III het inzicht koestert de uiterste wilsbeschikkingen van keizer Napoleon I uit te voeren : het betreft de clausules van zijn testament waarmee hij de militairen die in zijn dienst gestaan hebben de som van anderhalf miljoen legateert.

De brief werd beantwoord. Spijtig dat we de tekst van het antwoord niet kennen, dan zouden we kunnen zien hoe die verwachtingen bij de leden overkwamen.

Er zijn twee passussen in het testament van Napoleon waarin de oud-soldaten betrokken worden. Een eerste is gedateerd 15 april 1821 te Longwood op Sint-Helena :

... Ik schenk de helft van mijn privé-domein aan de officieren en soldaten die overblijven van de franse legers die van 1792 tot 1815 hebben gestreden voor de roem en de onafhankelijkheid van de natie ; de verdeling zal geschieden naar rato van de dienstvergoedingen ...

Een tweede passus is gedateerd 24 april 1821 :

Om verdeeld te worden onder de bannelingen die in vreemde landen rondzwerfen, Fransen of Italianen, Belgen of Hollanders of Spanjaar-

den of soldaten uit de Rijndepartementen 100.000 Frank (32).

Vanzelfsprekend dat er na zoveel jaren met al die politieke verwickelingen niet veel uitgevoerd werd van het testament van Napoleon. Nu ontstond er wel een economische bloei onder het Tweede Franse Keizerrijk en zo hebben sommigen wel gedacht dat ze als oud-soldaat nog wat kruimeltjes van de rijke tafelen van het Tweede Keizerrijk zouden gegrepen hebben.

Voor de oud-gedienden van Napoleon was het dan een klap op de vuurpijl, toen keizer Napoleon III in 1857 een dekreet uitvaardigde waarbij hun een ereteken verleend werd. In de belgische administratie heeft die zaak heel wat beroering verwekt, want de ministeries van Binnenlandse en Buitenlandse Zaken, provinciebesturen en gemeentebesturen waren erin betrokken. Op 3 oktober 1857 zond de gouverneur van Oost-Vlaanderen een rondschriften aan de gemeentebesturen van zijn provincie :

Bij een dekreet van den 12 augusty jongstleden heeft zyne Majesteit de keizer Napoleon III eene eer-medalie toegekend aan de oude krygsglieden die tusschen de jaeren 1792 en 1815 in de fransche legers hebben gediend... Zyne Excellentie de heer Barrot, buitengewone gezant en gevolmachtigd Minister van zyne Majesteit den Keizer der Franschen, heeft het verlangen uitgedrukt dat de heeren Burgemeesters van al de gemeenten van België wierden uitgenoodigd, om eenen staet op te maken van de oude soldaten die in hunne gemeente verblijven, en aen wie, uit hoofde hunner krygsdiensten onder de Republiek of het Eerste Fransche Keizerryk en hunner tegenwoordige eerzaamheid, de Ste-Helena-medalie toekomt (33).

Het Gemeentebestuur van Nevele zal dan ook niet nalaten een besluit in dat verband te nemen :

Het Kollege van Burgemeester en Schepenen der Gemeente Nevele.

Gezien de aenschrijving van den heer Gouverneur dezer Provintie, in daete 3 October loopende maend, Mém. Adm. 76

Brengt ter kennis der belanghebbende, dat bij een dekreet van de 12 Augustij jl. zijne majesteit de keizer Napoleon III eene eermedalie heeft toegekend aen de oude krijgsglieden die tusschen de jaren 1792 en 1815 in de franse legers hebben gediend, welk dekreet op dit oogenblik zijne uitvoering ontvangt.

Ten gevolge dezer worden de gemelde oude krijgsglieden, nog in deze gemeente bestaende, uitgenoodigd van hun op dijnsdag s'morgens in ons

(32) X, Les Guerres, p. 2390-2404.

(33) MEMORIAL... p. 845.

MÉDAILLE DE

INSTITUÉE PAR

SAINT-HELENE

S. M. NAPOLEON III

NAPOLEON Ier

A pas d'engagement de gloire. Sa dernière pensée!
S. M. N. N. N. N. 5 Mai 1851.

*Le Grand Chancelier de l'Ordre Impérial de la Légion d'Honneur, ratifie que
M. Marchal, Lieutenant*

signe son brevet le 17 Mars 1851 à Paris, et que la Médaille de S. M. N. N. N.

Plus de France

Inséré à la Grand'Chancellerie No. 1000

20

Brevet van de Sint-Helena-medaille.
(Archief Legermuseum, Brussel)

Gemeentehuis te laten vinden voorzien van al hunne bewijsstukken teneinde de gevraagde staet van inlichtingen te kunnen opmaken.

Te Nevele, den 18 october 1857

Op bevel

Burgemeester en Schepenen

De Sekretaris

Loontjens (34)

B. Verbiest

We kunnen ons best voorstellen dat in die gemeenten waar iedereen alles weet van iedereen het wat opschudding heeft verwekt. We zien reeds de veldwachter aankloppen bij die oud-soldaten en hun plechtstatig mededelen dat het de franse keizer behaagd heeft hun een ereteken toe te kennen.

Sommige oud-soldaten uit het Walenland stelden zich niet tevreden met eenvoudig hun dienststaat op te geven, maar schreven ook door vervoering bezielde brieven naar de keizer. Zo is er een die uitroept dat het hoogtijd werd dat eindelijk de verdiensten van de belgische napoleonisten werden erkend. Een ander wijst op zijn erbarmelijke financiële toestand en verklaart dat hij nog recht heeft op heel wat soldij (35).

De lijsten met de namen en de dienststaat van de oud-napoleonisten, door de gemeentebesturen opgemaakt, werden langs hiërarchische weg aan de franse diensten van *La Grande Chancellerie de la Légion d'honneur* overgemaakt. Op 18 november 1857 laat de gouverneur van Oost-Vlaanderen aan de minister van Binnenlandse Zaken weten dat 234 steden en gemeenten van zijn provincie een lijst hebben opgestuurd en dat 3.080 oud-soldaten van de franse legers in aanmerking komen om met de Sint-Helena-medaille vereremerkt te worden (36).

De medailles werden met een brevet afgeleverd, maar op wettelijk vlak was de zaak nog niet in orde. Volgens de wet van 11 juli 1832 was in België enkel de orde van Leopold erkend en mocht geen ander ereteken gedragen worden, tenzij met machtiging van de koning. Op 15 februari 1858 vraagt de gouverneur van Oost-Vlaanderen de gemeentebesturen hem een lijst over te maken van de gedekoreerden met de Sint-Helena-medaille. Zo kregen ze een tweede brevet met de koninklijke machtiging de bewuste medaille te dragen.

Op 5 maart 1858 zal het Gemeentebestuur van Nevele het gevraagde overmaken :

(34) RAG, nr. 6.

(35) ARA, Binnenlandse Zaken oud fonds nr. 856.

(36) ARA, idem.

A tous présens et à venir, Salut.

Sur la requête du sieur *Pierens Egide*,

demandant à être autorisé à porter la Médaille de Sainte-Hélène, pour les campagnes de 1792 à 1815, qui lui a été décernée par Sa Majesté l'Empereur des Français;

Qu'Art. 9 de la loi du 11. Juillet 1832: ARCHIVES DU
MINISTRE ROYAL
DE L'ARMÉE

Sur le rapport de Notre Ministre des Affaires Étrangères.

NOUS AVONS ARRÊTÉ & ARRÊTONS:

Article 1er.

Le sieur *Pierens E.*
est autorisé à porter la susdite Médaille, sans pouvoir la détacher du Ruban.

Article 2.

Notre Ministre des Affaires Étrangères est chargé de l'exécution du présent arrêté.

Donné à Vichy,

le 2 mai 1858.

(signé) *Leopold.*

Par le Roi

Le Ministre des Affaires Étrangères.

(signé) *de Villers.*

Pour copie conforme:

Le Secrétaire-général,

Chateau

Brevet waardoor de titularis door koning Leopold I gemachtigd werd de Sint-Helena-medaille te dragen.
(Archief Legermuseum, Brussel.)

Mynheer de Gouverneur,

In nakoming aen Ue. aenschryving in daete 15 february jl., 3e afd. reg. 32, n° 336, hebben wy de eer hiernevens toe te zenden eenen staet bevattende de namen der oude fransche krygslieden onzer gemeente die eene eermedalie, gezegd van St. Helena, ingesteld by dekreet zyner majesteit de keizer Napoleon III van den 12 augusty 1857 hebben bekomen.

Aenvaerd...

1 bylage/ n° 876 (37)

Later zullen de gedekoreerden een tweede brevet krijgen met het koninklijk besluit :

Nous avons arrêté et arrêtons

Article 1er

Le sieur... est autorisé à porter la susdite Médaille sans pouvoir la détacher du ruban.

Article 2

Notre Ministre des Affaires étrangères est chargé de l'exécution du présent arrêté

Donné à Laeken,

le... 18

signé Léopold (38).

In dat besluit valt te noteren dat de medaille niet zonder lint mag gedragen worden. De namen van de belgische gedekoreerden zijn in het Staatsblad verschenen. Spijtig genoeg is enkel de naam opgegeven zonder vermelding van geboorte- of woonplaats. Een vorser heeft zich de moeite getroost de namen uit het Staatsblad op te tellen en kwam tot de som van 14.162 ; er zijn er die niet opgenomen zijn, zodat het aantal nog hoger ligt (39).

Wat is er nu gebeurd met de lijsten van de rechthebbenden op de Sint-Helena-medaille, kostbare dokumenten voor historici, heemkundigen en genealogen ? In Parijs was *La Grande Chancellerie de la Légion d'Honneur* belast met het toekennen en afleveren van de medailles en brevetten. Helaas, het archief van die instelling is in 1871 in de vlammen opgegaan.

Wat de tweede reeks lijsten betreft, die waren bestemd voor het belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken. Sedert enkele jaren berusten die lijsten nu in het archief van het Legermuseum te Brussel. Wat de oorzaak is,

(37) RAG, Nevele modern archief 13.

(38) ARA, Binnenlandse Zaken oud fonds 856.

(39) DUCHESNE, p. 64.

weten we niet, maar een zeker aantal lijsten ontbreken. Voor het Land van Nevele vonden we er enkel drie van wie wij dan ook de namen geven :

HANSBEKE : Maenhaut Pierre
De Meyer Pierre
De Vos Louis
Leydens Joseph
Bekaert Charles
Van der Heyden Pieter François
Acke Georges François
Rutsaert François
Lievens Charles
De Baets Charles
Provyen Charles Louis
Van de Walle Frederic
Cornelis Bernard
Van Der Gynst Jean Bte
Union Jean Bte
Galle Pieter Frs
Ardeel Jean

MERENDREE : Goethals Ferdinand
Martens Joannes Baptiste
Goethals Joannes
De Clercq Joseph
Langeraert Francies
Leyzele Emanuel
Withoek Joannes
Dierickx Joannes
De Vreese Bernard
Van de Velde Jan Baptiste

BACHTE-MARIA-LEERNE :

Du Bois, Baron, Ferdinand Philippe, Louis (40)

Gelukkig is er nog een statistiek bewaard die ons het aantal gedekoreerden per gemeente aangeeft. Wat het Land van Nevele betreft is dat

Hansbeke	17
Bachte	5 (met of zonder Bachte-Maria-Leerne ?)
Landegem	4

Lotenhulle	15	
Merendree	10	
Meigem	6	
Nevele	14	
Poeke	7	
Poesele	geen	
Vosselare	geen	(41).

Wat nu de leeftijd van die gedekoreerden betreft moeten ze uiteraard tot de bedaagden en bejaarden gerekend worden. De eerste verplicht opgeroepen behoren tot de lichting 1798 : ze waren toen 20, dus de oudsten zijn in 1858 tachtig jaar. De jongsten van de lichting 1813 - achttienjarigen werden reeds opgeroepen - zijn dan zestig jaar oud. Oudtamboer Jan Coghen behoorde tot de lichting 1812 en was zevenenzestig toen hij de medaille ontving.

Het uitreiken van de Sint-Helena-medaille was ook een internationale aangelegenheid, want Napoleon I was in zijn testament de soldaten van de verschillende naties, die aan zijn zijde - veelal tegen wil en dank - hadden gevochten, indachtig geweest. Was de belgische minister van Buitenlandse Zaken verrast door het groot aantal aanvragen of beter was hij verheugd door die blijken van fransgezindheid ? In een konfidentieel schrijven informeert hij naar het aantal aanvragen in de andere landen

Brussel, 9 oktober 1857

M.

U weet dat een groot aantal landgenoten met eer heeft deelgenomen aan de oorlogen door de Republiek en het Keizerrijk gevoerd. Er is om zo te zeggen geen huisgezin dat niet ten minste één familielid heeft gehad dat onder de franse wapens heeft gediend. Verscheidene Belgen, generaal Jardon en generaal Dumonceau bijvoorbeeld, hebben er roem verworven. Niet te verwonderen dat het aantal aanvragen voor de Sint-Helena-medaille zeer hoog ligt. U zal wellicht het bericht gelezen hebben dat in het Belgisch Staatsblad nr. 276, p. 3462 van de 3e dezer maand verschenen is.

In Piemont, Duitsland, een deel van de Oostenrijkse Staten, Nederland, Polen zijn er ook veel militairen die in franse dienst gestaan hebben. Het zou me een genoegen wezen te vernemen wat voor maatregelen in verband met de Sint-Helena-medaille werden genomen door de Nederlandse Regering, namelijk wat betreft die personen die nog een open-

(41) RAB, Prov. Bestuur 665.

baar ambt bekleden, eveneens door de verschillende Regeringen bij wie u geakkrediteerd is.

Het zal niet moeilijk zijn, meen ik, officieuze en diskrete inlichtingen in dat opzicht in te winnen. (in vertaling) (42).

In de minuut van de brief staan in de marge de namen van de belgische ambassadeurs die op een diskrete wijze informatie moesten inzamelen. Zo lezen we dat de belgische ambassadeur

in Berlijn	233 aanvragen opgeeft
in Wenen	189
in Frankfurt	103
in Den Haag	345
in Sint-Petersburg	112
in Turijn	20.

Tegenover de ± 15.000 belgische aanvragen zijn dat natuurlijk zeer bescheiden cijfers.

Maar niet iedereen heeft gejubeld om het uitreiken van die medaille, er zijn er ook die met bittere spot die gebeurtenis bejegend hebben. Zo de „spotmedaille” door Félicien Rops uitgebeeld en met een pamflet door hem verspreid. Bij de tekening die een eenbenige, eenarmige en eenogige napoleonist voorstelt lezen we : (in vertaling)

links : *Hier is alles wat overblijft van een chauvinistische vaderlander*

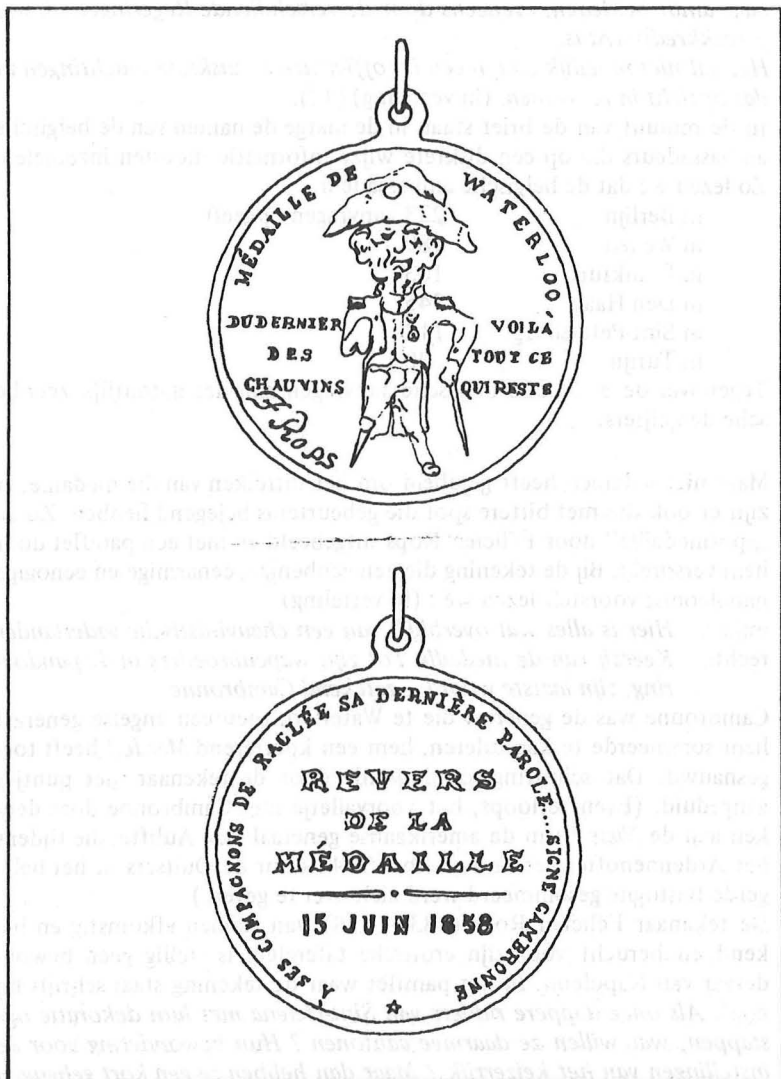
rechts : *Keerzij van de medaille Tot zijn wapenbroeders in de pandoe-
ring, zijn laatste woord... getekend Cambronne*

Cambronne was de generaal die te Waterloo, toen een engelse generaal hem sommeerde te kapituleren, hem een knetterend *Merde !* heeft toegesnuwd. Dat schuttingwoord wordt door de tekenaar met puntjes aangeduid. (Even terloops, het voorvalletje met Cambronne doet denken aan de *Nuts !* van de amerikaanse generaal Mac Auliffe, die tijdens het Ardennenoffensief in december 1944 door de Duitsers in het belegerde Bastogne gesommeerd werd zich over te geven.)

De tekenaar Félicien Rops (1833-1898), van Namen afkomstig en bekend en berucht voor zijn erotische taferelen, is stellig geen bewonderaar van Napoleon. In het pamflet waar de tekening staat schrijft hij nog : *Als onze dappere ridders van Sint-Helena met hun decoratie opstappen, wat willen ze daarmee aantonen ? Hun bewondering voor de instellingen van het keizerrijk ? Maar dan hebben ze een kort geheugen om niet te weten dat België jarenlang zijn zuiverste bloed heeft opgeofferd voor de heerszucht van één enkele man* (43) (In vertaling).

(42) BRUSSEL, Archief Buitenlandse Zaken.

(43) DUCHESNE p. 612-616.

Tekening bij het artikel van A. Duchesne Le Centenaire de la Médaille de Sainte-Hélène.

(Nagetekend door Lionel Pynaert, Zaffelare.)

IV. MEESTER HUYGHE, NAPOLEONIST EN OUD-SCHOOLMEESTER.

Met recht en reden is de novelle *Meester Huyghe* van Rosalie Loveling een klassieker in de nederlandse literatuur. Ze werd regelmatig opgenomen in bloemlezingen, en onlangs nog in de *Litteraire Benevelingen* (44). Ontroerend zonder in het melodramatische te vervallen is de geschiedenis van Meester Huyghe. Hij is een oud-soldaat van Napoleon. Na de oorlogen is hij teruggekeerd naar zijn geboortedorp : hij is nu getrouwd met Beatrice, die zoveel jaren op hem gewacht heeft, en verdient zijn brood als schoolmeester. Hun zoon Evarist heeft zich slecht gedragen en het land verlaten. Het echtpaar hoopt nog altijd dat hij eens zal terugkeren. Met ouder worden verliest meester Huyghe zijn scholieren, die nu naar de gemeenteschool gaan, en komt in een benarde financiële toestand. De burgemeester raadt het echtpaar aan naar het „armhuis” te gaan, maar meester Huyghe wil dat zijn vrouw besparen en om in zijn huurhuis te kunnen blijven verkoopt hij stiekem een meubeltje. Beatrice sterft en nu hij alleen is, ziet meester Huyghe zich wel verplicht naar het „armhuis” te gaan. Wat later sterft hij ook en wordt door zijn wapenbroeders naar het graf gedragen.

Kan men nog achterhalen wie voor meester Huyghe model heeft gestaan ? Met de stichting in 1844 van de vereniging van oud-wapenbroeders van Napoleon en met de uitreiking van de Sint-Helena-medaille in 1858 liepen de napoleonisten wel eens in de kijker. Van velen is het ook geweten dat zij na hun lange legerdienst zich moeilijk in het burgerlijk leven konden integreren, des te meer dat zij geen ambacht hadden aangeleerd. Volgens de Fourmestraux zou meester Meganck, oud-korporaal, uit de legers van Napoleon, model gestaan hebben. De schrijver heeft in 1930 informatie gekregen o.a. van het Gemeentebestuur van Nevele (45). Maar er is hier zeker een vergissing in het spel. We zijn betrekkelijk goed ingelicht over de handel en wandel van meester Meganck uit Nevele : van beroep was hij landmeter en „praktizijn”. Virginie Loveling heeft hem gestalte gegeven in haar novelle *Meester Neirinck*. Zo menen we dat de informant van de Fourmestraux de novelle *Meester Neirinck* met die van *Meester Huyghe* heeft verward. Weliswaar is de naam Meganck nu wel veel verspreid in het nevelse en onder de opgeroepen voor de napoleontische legers is er meer dan een Meganck uit Nevele : er is zelfs

(44) LITERAIRE BENEVELINGEN, p. 18-25.

(45) DE FOURMESTRAUX, p. 141.

„Meester Huyghe werd gedragen door de Napoleonisten.“ Blz. 169.

Illustratie van de antwerpenaar Frans Van Cuyck (1857-1952) uit de bundel Novellen van Rosalie en Virginie Loveling, Gent, 1874, 2e druk.

(Foto Jeroom Van Watermeulen, Poesele.)

een gesneuveld : Joseph Meganck overleed in 1809 in Spanje (46). Er is ook een Francies Meganck, van Nevele afkomstig, die te Landegem de functie van „schoolonderwijzer” heeft uitgeoefend, maar de man in kwestie was in regel met de vigerende voorschriften in zake lager onderwijs : hij had een akte van bekwaamheid hem op 3 mei 1822 afgeleverd (47). Zo is er nergens in de archiefstukken een geval te bespeuren dat gelijkenis met dat van *Meester Huyghe* zou hebben.

In dit verband willen we dan nog even de onderwijstoestanden belichten van omstreeks de achttiende eeuwwisseling. In het oud regime waren er op de dorpen scholasters, die een elementaire vorm van lager onderwijs verschaften. Het beroep was niet zeer lonend, want de bijdragen in speciën of in natura van de ouders waren het inkomen van de scholaster of schoolmeester. Het was dan ook maar een bijberoep dat door de koster, een geestelijke, een of ander ambachtsman of landarbeider werd uitgeoefend. De schoolperiode beperkte zich per jaar tot enkele maanden of tot enige weken. Wat de aanstelling van die schoolmeesters betrof, hadden de plaatselijke autoriteiten, de geestelijkheid, de inwoners hun inspraak en de landdeken stond in voor de betrouwbaarheid in zake geloof. Uiteraard was de leerstof uiterst beperkt : het spellen en schrijven van letters was de hoofdbezigheid.

Toen onze streken in 1795 door Frankrijk geannexeerd werden, bleef het lager onderwijs op het vroegere peil staan. Met het keizerrijk werd een sterke centralisatie doorgevoerd en vanaf 1808 werd het onderwijs systematisch georganiseerd. Er werden zelfs diploma's afgeleverd, in het frans uiteraard, waarvan de titularissen officieel erkend waren om lager onderwijs te verstrekken. Maar op de plattelandsgemeenten, door gebrek aan controle of inspectie, was er een feitelijke onderwijsvrijheid ; zo kon gelijk wie onderwijs geven. Met de val van het keizerrijk kwamen dan in ons land duizenden mannen vrij op zoek naar een werkgelegenheid, wat dan ook de wildgroei van scholen in de hand zal gewerkt hebben (48).

Met het tot stand komen van het Verenigd Koninkrijk onder Willem I zal de inventaris opgemaakt worden van wat er bestond aan lagere scholen en geleidelijk wordt er overgegaan tot de uitbouw van het lager onderwijs. Het was de doelstelling van de nieuwe regeerders het analfabetisme te bestrijden, waar ze grotendeels in geslaagd zijn.

(46) RAG, Schelvedepartement 1579.

JANSENS, p. 121.

(47) RAG, Hollands Fonds A 193.

(48) DE VROEDE, p. 36-103.

Uit een enquête van 1816 vinden we voor Nevele volgende gegevens :

Bevolking : 3197

Naam van de onderwijzer : Dobbelaere Liévin

Vergoeding : 60 florijnen

Lokaal : partikulier

Bemerkingen : Poesele, Meigem en Vosselare zouden best die school bezoeken.

Het zou ook billijk zijn hem een bijkomende vergoeding uit te keren. (vertaald).

Dobbelaere Liévin was in 1804 als „seeldraeyer” ingeschreven en woonde op de wijk Het Veldeken. In 1808 woont hij er nog : zijn beroep is nu wever en hij is 44 jaar. Waarschijnlijk heeft hij onderwijs gegeven als bijberoep. Is hij zich later komen vestigen in de dorpskom, want de wijk Het Veldeken is ver afgelegen, en heeft hij een onderwijsakte onder het franse bewind bekomen ? Die vragen blijven voorlopig onbeantwoord (49).

Op 9 september 1817 wordt bij Koninklijk Besluit een eerste stap gezet in de uitbouw van het lager onderwijs. Per provincie zal een tijdelijke jury instaan voor het verlenen van onderwijsaktes. Om tot het examen toegelaten te worden dient de kandidaat volgende stukken voor te leggen : een geboorte-akte, een bewijs van goed burgerlijk gedrag door de burgemeester afgeleverd, van godsdienstig gedrag door de dorpspastoor en van goed zedelijk gedrag door huisvaders (50). Hebben zich in 1819 voor Nevele aangeboden Jan D'Hoore en zijn zoon Eugène. De vader kreeg een definitieve onderwijsakte, de zoon een voorlopige voor 3 jaar, maar was reeds geweigerd als onderwijzer 2e klasse. Seraphin De Pestel, eveneens uit Nevele, die later te Vosselare zijn functie uitoefende, bekam een akte 3e klasse.

Maar niettegenstaande allerlei verordeningen in zake lager onderwijs bleef de wildgroei van schooltjes voortbestaan. In 1820 houdt te Landegem de koster nog school, hoewel hij niet in het bezit is van een bekwaamheidsakte. In datzelfde jaar zijn er te Lotenhulle nog vier schooltjes die niet in regel met de wet zijn :

Froidure Jean Baptiste, 20 leerlingen, onderwijst sedert aug. 1820 ;
Huyvaert Pierre, avondschool met 7 leerlingen, onderwijst sedert okt. 1820 ;

Van Laere Barbe, 50 leerlingen, onderwijst godsdienst sedert 1816, maar geleidelijk ook andere vakken ;

(49) RAG, Hollands Fonds A 198, A 201.

RAG, Nevele modern archief 14.

(50) STEELS, p. 25.

De Meyer Marie, 35 leerlingen, onderwees vroeger godsdienst maar sedert 1815 ook andere vakken.

In een brief in het frans gesteld klaagt meester F. Van Hende uit Lotenhulle die toestand aan en wijst op het lage peil van het onderwijs dat er verstrekt wordt. Hij is de enige op zijn gemeente die een bekwaamheidsakte bezit (51).

Op 24 november 1819 maakt de jury aan het Provinciaal Bestuur zijn beklag dat een persoon niet geslaagd in de proef tot het bekomen van de bekwaamheidsakte een school te Nevele opricht. Naar de jury werd een kopie van de reklameaffiche gestuurd :

Fransche Schoole

François Gustin geboortig van Brussel ende als nu woonende binnen de stede van Nevele, op de Merkt n° 35, heeft de eere het publicq te verwit-tigen dat hij van intentie is t'sijnen huysse op te rechten eene Fransche Schoole die hij zal openen op Dijssendag 2 november toekoemende ; de kinderen van beide geslagten zullen aldaer onderwezen worden in de Christelijke Leeringe ende goede zeden, voorts in het schoongeschrifte, ortographe, lecture ende cijfferkonste. D'ouders die genegen zouden sijn om hunne kinderen aen sijne zorge ende opvoedinge te betrouwen, mogen verseekert sijn, dat den voornoemden Gustin niets en sal verzuijmen om hun op korten tijdt de Fransche Taele te leeren ende wel al wat eene goede opvoeding vereijtscht, zig durvende vleijen van te bekomen de trouwe van het publicq, hij recommandeert zig in de gunste van een ieder.

Elk zegget voorts

De anonieme schrijver die dat stuk aan de jury heeft overgemaakt voegt er onderaan nog een bemerking aan toe waarin hij wil wijzen op het slordig taaltje van de reklameaffiche :

Observatie. Deeze copie is volgens letter en punt geschreeven, na 't plak-schrift dat uijtgeplakt hangt in het wethuys te Landegem : want de plak-schriften zijn onder elkander niet heel gelijk. De publicatiën zijn gedaen in de maend october 1819 (52).

Te Kruishoutem is er wel een geval dat een zekere gelijkenis met dat van meester Huyghe vertoont. Antoine Van den Heede heeft acht jaar onder de franse wapens gediend en was korporaal. Toen de verbonden legers onze gewesten binnenvielen om de Fransen te verdrijven is hij begonnen met de dorpskinderen de eerste beginselen van lezen en schrijven bij te

(51) RAG, Hollands Fonds A 193.

(52) RAG, Hollands Fonds A 193.

brenge. Op 21 oktober 1818 richt hij evenwel een schrijven tot de oost-vlaamse jury om toegelaten te worden tot het eksamen voor het beko-
men van een bekwaamheidsakte (53).

Om Meester Huyghe uit te beelden zal Rosalie Loveling zich op diverse toestanden en feiten hebben geïnspireerd : oud-napoleonisten zonder bekwaamheidsakte geven lager onderwijs, niet erkende „schoolmeesters” zien hun schooltje leeglopen, oud-napoleonist Jan Coghen uit Nevele komt terecht in het „armhuis” waar hij in 1867 overlijdt. Geboren te Nevele in 1834 heeft de schrijfster meer dan een begrafenisstoet van oud-napoleonisten zien voorbijtrekken. Met al die verschillende komponenten heeft Rosalie Loveling een novelle geschreven die, dank zij haar talent, zo levensecht overkomt.

BESLUIT

De napoleontische tijd was een bewogen tijdperk : op politiek en ekonomisch vlak zullen revolutionaire hervormingen doordringen. Maar het nieuw regime zal in onze gewesten heel wat zorgen baren met het invoeren van de militaire dienstplicht die eerst op een zeer aktief, dan later op een passief verzet zal stuiten.

Zoals in andere streken heeft het Napoleontijdperk zijn stempel op het nevelse gedrukt. In de tweede helft van de XIXe eeuw was er nog een levendige belangstelling voor die beroerde tijd. In de bibliotheek van de nevelse oud-burgemeester Teofiel Braet (1840-1917) staken er nog twee werken over Napoleon, een in het nederlands en een ander in het frans. Dit laatste bestond uit twee delen, twee kanjers van boeken (54). Maar twee wereldoorlogen zullen de mondelinge traditie over Napoleon overspoelen. Is er hier en daar nog iemand die heeft horen vertellen over een voorouder soldaat van Napoleon, dan moet toch gekonstateerd worden dat de legendarische held in de volksverbeelding nu tot een wazig figuur vervaagd is.

J. Van De Castele
St.-Amandsberg

(53) RAG, Hollands Fonds A 193.

(54) Mededeling van ons bestuurslid Daniël D'Hooge, Nevele, die deze boekwerken in zijn bezit heeft.

ECHO'S UIT DE TIJD VAN DE BOERENKRIJG

Reeds in het jaar IV (1796) is, voor het kanton Nevele, *le citoyen* SERIACOP de vertrouwensman van het frans bestuur. Afkomstig van Gent was hij aangesteld tot *commissaire du directoire exécutif*. Hij heeft te Nevele de oude „paterije” in de Langemunt bewoond, die hij op 12 oktober 1798 als „zwart goed” heeft aangekocht. Op die eigendom staat nu de villa Marie-José.

Uit de korrespondentie van Seriacop blijkt dat hij nauwkeurig toezag dat wetten en besluiten stipt werden uitgevoerd en dat hij politioneel onverbiddelijk optrad tegen elk verzet.

Op 13 *brumaire an VII* (3 nov. 1798) vraagt hij de gemeentebesturen van het kanton Nevele een lijst op te maken met de namen van al wie behoren tot *de bende struykroovers* die allerlei baldadigheden begaan hebben. Eveneens sommeert hij de gemeentebesturen *seffens te doen weiren de teekenen van godsdienst die door de selve brigands op de publicque wegen souden wesen geplaeetst...*

Op 2 *frimaire an VII* (22 nov. 1798) schrijft hij aan de *commissaire du département* (vanzelfsprekend dat de korrespondentie met het hoger bestuur in het frans gesteld is). Hij laat weten dat op 5 *brumaire* (26 okt.) om 3 uur 's morgens een bende „brigands” door de gemeenten van het kanton zijn getrokken. In zijn huis hebben ze een pak administratieve papieren verbrand, die nochtans weggeborgen zaten. (Dat hij zijn huis ontvlucht was staat niet in het verslag vermeld.) De vrijheidsbomen werden omgehakt, maar dat was het werk van vreemdelingen, schrijft hij verder. De „municipale agenten” - de voorlopers van de latere *maires* burgemeesters - durven de wetten op de algemene dienstplicht niet uitvoeren en ze dienen door een sterkere politiemacht bijgestaan te worden. Seriacop besluit zijn rapport met te melden dat hier nu de rust hersteld is.

Op 24 *frimaire an VII* (14 dec. 1798) maant hij de „municipale agenten” aan een scherp toezicht op de herbergen uit te oefenen. Er zijn namelijk ronselaars in de streek die *trachten met behendigheyd en logenen te verleyden de jongheden vallende in de militaire conscriptie en hun trachten te engageren onder de vaandels van eenen dwingeland*. Het franse bestuur had het paspoort verplicht gemaakt voor al wie zich buiten het kanton verplaatste. Seriacop verordent dat elke dag 's avonds

de herbergen dienen gekontroleerd en de vreemdelingen die niet in regel zijn met hun paspoort te arresteren en te ondervragen *om te ontdekken of sy deelmaeken van de sendelingen der dwingelanden.*

Op 21 nivose an VII (10 januari 1799) is kommissaris Seriacop erg verbijsterd met wat in het kanton Nevele gebeurt. In een schrijven aan de lokale besturen van het kanton stelt hij vast dat de lijsten van de opgeroepen nog niet in zijn bezit zijn en dat men verzuimt heeft die lijsten aan te plakken. Hij brengt nog eens in herinnering die heilzame wet - *la loi salutaire* - op de algemene dienstplicht die ons een echte en glorierijke vrede zal brengen. Hij sommeert dan ook de gemeentebesturen de naamlijsten van de opgeroepen aan te plakken, de datum van het vertrek te bepalen en kommissarissen aan te stellen om de opgeroepen naar Gent te begeleiden (1).

-
- (1) RAG. Schelvedepartement. 877-878 Nevele.
Registres de correspondance du commissaire du Directoire exécutif près de l'Administration municipale.

BIJLAGE II.

DESERTIES OP GROTE SCHAAL

Tot het kanton Nevele behoorden toen nog enkele gemeenten die later bij het kanton Zomergem gevoegd werden. De deserteurs, waarover nu sprake, behoren tot de tweede en derde klas plus de vrijwilligers.

(Een lichterij omspande toen 5 jaren : 1e klas de twintigjarigen, 2e klas de eenentwintigjarigen, 3e klas de tweeëntwintigjarigen enz...)

Over *l'an VII* (1798), het eerste jaar van de konscriptie vinden we zeer uiteenlopende cijfers over het aantal deserties :

Kanton Gent	38
Kanton Nevele	54
Kanton Deinze	27
Kanton Zomergem	6
Kanton Nazaret	60

Tot het kanton Nevele behoorden toen nog enkele gemeenten die later bij het kanton Zomergem gevoegd werden. De deserteurs, waarover nu sprake, behoren tot de tweede en derde klas plus de vrijwilligers.

(Een lichterij omspande toen 5 jaren : 1e klas de twintigjarigen, 2e klas de eenentwintigjarigen, 3e klas de tweeëntwintigjarigen enz...)

Lovendegem	9 deserteurs
Bellem	1
Drongen	5
Aalter	2
Nevele	22
Hansbeke	6
Poesele-Poeke	3
Lotenhulle	3
Meigem	1
Merendree	1
Landegem	1

Uit die cijfers blijkt dat het aantal nevelse deserteurs buitengewoon hoog ligt, ongeveer de helft van de opgeroepen zou desertie gepleegd hebben (1).

(1) RAG. Hollands Fonds A 19.

Op le 3e jour complémentaire an XII (20 sept. 1804) schrijft de minister van Oorlog aan de prefekt van het Schelddedepartement. Er zijn nu uit dat departement 1.333 manschappen vertrokken : 684 hebben zich bij hun korpsen aangemeld, 522 hebben gedeserteerd en 127 zijn nog onderweg naar hun eenheid. En vermanend besluit hij : *wend alle middelen aan om de deserteurs te arresteren ; ze dienen dan volgens de vigerende wetten met de uiterste gestrengheid veroordeeld te worden.*(2).

Op 19 mei 1807 laat de prefekt van het Schelddedepartement aan de directeur generaal van het Ministerie van Oorlog weten dat het hem grieft te konstateren dat er in zijn departement een echte desertierage heerst : in het eerste trimester worden er in dit jaar reeds 110 deserteurs opgegeven. De prefekt wil natuurlijk op een goed blaadje staan bij de overheid en zet uiteen wat hij doet om de konskriptie te bevorderen : *Ik wil nochtans uw aandacht vestigen op het feit dat bijlange niet alle soldaten de opstandige gevoelens van hun misdadige kameraden delen. Velen schrijven naar hun ouders brieven waarin ze zeggen dat ze graag in het leger zijn, geven uiting aan hun vaderlandsliefde. Ze schrijven nog dat ze niets ontberen, dat ze geen ander beroep meer willen uitoefenen dan dat van soldaat en dat hun ouders zich geen zorgen hoeven te maken. In de mate van het mogelijke laat ik die brieven rondgaan. Ik konstateer overigens dat die brieven altijd geschreven zijn door soldaten uit de steden en grote agglomeraties. De jongens van het platteland zijn meer bekrompen, plomp en minder bemiddeld ; ze ontsteken niet in geestdrift bij het aanhoren van de roemrijke heldendaden, ze zitten vast in hun domme dorpsgeest die ze tot allerlei dwaasheden aanzet...* (3). (vertaald)

Het hoeft ons niet te verwonderen dat de prefekt zijn eigen dienstijver onderstreept, want voor het centraal bestuur te Parijs is de hoofdbekommering nog altijd het oproepen van soldaten voor de niet aflatende oorlogen van de keizer.

18 nov. 1811. Voor het Schelddedepartement bestaat er een nominatieve lijst van deserteurs, maar de gemeenten van herkomst zijn niet aangegeven : 1.319 deserteurs en bij een nader controle komen er nog 212 bij (4).

De veldtocht naar Rusland wordt voorbereid en het ronselen van soldaten en de jacht op deserteurs draaien op volle toeren.

(2) RAG. Schelddedepartement 357.

(3) RAG. Hollands Fonds A 483.

(4) RAG. Hollands Fonds A 381.

EEN ENGELSE PILOOT

BEGRAVEN OP HET KERKHOF

VAN BAARLE-DRONGEN

Toen ik in de jaren dertig dagelijks met de elektrische tram naar school in Gent reed, hoorde ik regelmatig iemand een tramkaartje vragen voor de halte „vliegmaschine”. Die stopplaats stond nochtans op de officiële tramdocumenten bekend onder de naam „Noordhout”, halte op aanvraag. Ze was gelegen op de grens Baarle-Drongen met Sint-Martens-Leerne, dus de Zoombeekstraat was de grensscheiding.

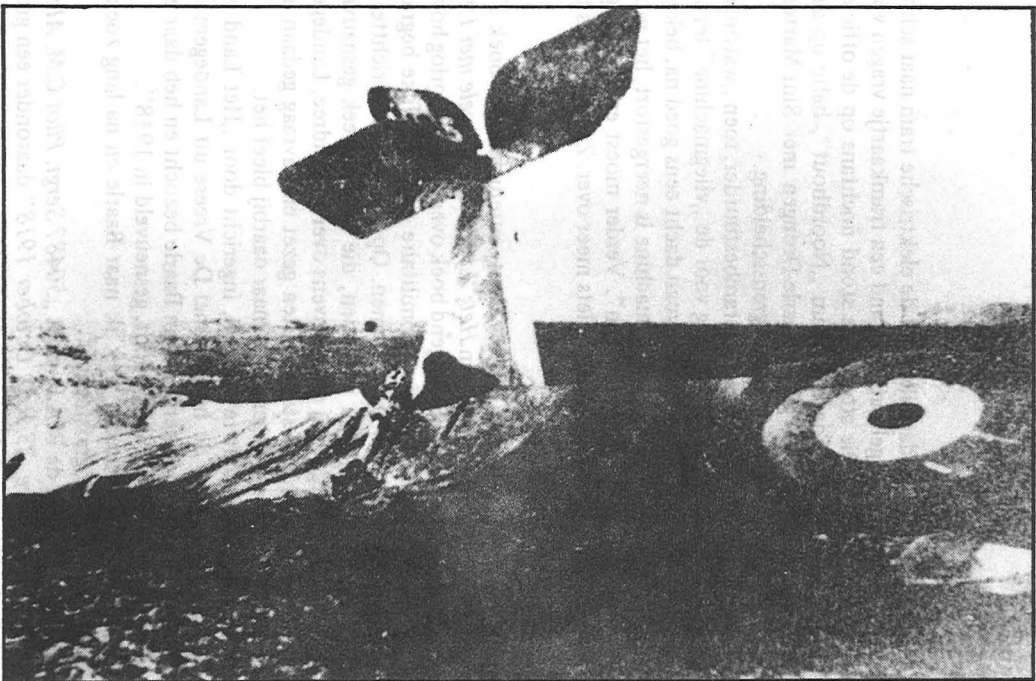
Op een zekere dag vroeg ik eens aan de trambestuurder, toen „wattman” genoemd, waarom men een kaartje vroeg voor de „vliegmaschine” terwijl het „Noordhout” moest zijn. Die brave man dacht eens goed na, bekeek me en zei „ik geloof dat daar een vliegmaschine is neergestort, het moet zo iets in de eerste oorlog gebeurd zijn”. Verder moest er niet aangedrongen worden, want de man wist er niets meer over. Zo bleef alles tot in 1979.

Mijn goede vriend Jacques De Vos uit Gent, auteur van het boek *Ten Zuiden van Gent* en mede-auteur van *Het „Lyskanaal” Nevele mei 1940* deed toen opzoeken voor zijn volgend boek over de luchtoorlog boven Vlaanderen. Daarvoor diende hij veel militaire en burgerlijke begraafplaatsen af te reizen en notities te nemen. Op een avond berichtte hij „Ik heb voor u enkele piloten gevonden, die in uw streek gesneuveld zijn in 1918”. Zo bezorgde hij mij gegevens over Merendree, Landegem en Baarle. Dit alles werd op steekkaarten gezet en navraag gedaan aan personen die het hadden meegemaakt, maar daarbij bleef het.

In 1980, op een voordracht te Meigem, ingericht door „Het Land van Nevele”, zei ons medelid de heer Lionel De Vreese uit Landegem me het volgende : „Ik heb het kerkhof van Baarle bezocht en heb daar een grafsteen ontdekt van een Engels piloot, gesneuveld in 1918”.

Onmiddellijk na de voordracht trok ik naar Baarle en na lang zoeken vond ik de halfverweerde grafsteen.

Onder het embleem van de R.A.F. staat „50487 *Sergt. Pilot C.M. Alen-Mahon. Royal Air Force, 23 R.D. October 1918*” daaronder een groot kruis met de tekst „*Sweet Memories Micky Darling Betty*”. Het graf is belegd met kleine steentjes en omzoomd met boordstenen.

Een document : Baarle-Noordhout 23 okt. 1918.

Vernield Engels vliegtuig van Serg. Pilot C.-M. Alen-Mahon.

(Foto uit de verzameling van de heer Firmin Verbeke, Drongen.)

Oorspronkelijke Duitse foto in bezit van de heer Antoine Janssen de Vaerbeke, Brussel.)

Graf van Cecil Maurice Alen-Mahon op het kerkhof van Baarle
(Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

Een luchtgevecht boven Baarle-Drongen

In oktober 1918 werden de vliegvelden van Petegem (Oudenaarde) en Heule bezet door het Engels 204e Squadron van de Royal Air Force. Dit squadron was uitgerust met jacht- en gevechtsvliegtuigen. Vanaf deze beide vliegvelden ondernam het squadron verkenningvluchten boven deze streek, want in oktober 1918 lag de frontzone over het Land van Nevele. De aftrekkende Duitsers hadden uitstekende stellingen opgebouwd langsheen het kanaal van Schipdonk, die ze gebruikten als laatste verdediging voor Gent. Dat ze de oprukkende Belgische en Franse troepen veel last bezorgden getuigt de 14-daagse strijd vooraleer het kanaal kon genomen worden.

Zo was op 23 oktober 1918 Sergeant Pilot Cecil Maurice Alen - Mahon, oud 24 jaar, behorend tot het 204de squadron van de R.A.F., opgestegen voor een vlucht boven de frontstreek. De piloot vloog in de eenmanszitter van het type „Sopwith Camel”, een toestel voor jacht en verkenning (1). Het officiële insigne van de eenheid was een witte driehoek geplaatst langs beide zijden van de romp, achter de Engelse nationale kleuren blauw-wit-rood. Boven de frontzone werd hij achterna gezet door twee Duitse „Fokker” tweedekkers, die bij manoeuvreren met elkaar in botsing kwamen en meer naar het noorden toe neerstortten. Ook de Engelse piloot werd gewond, terwijl zijn vliegtuig onbestuurbaar bleek. Het toestel zette de glijvlucht naar de aarde in, de piloot had niet de macht meer om het te verlaten en stortte met zijn machine te pletter op een perceel land gelegen langs de Zoombeekstraat, grondgebied Baarle-Drongen.

De dode piloot werd door de Duitsers geborgen en aldaar begraven. Na de wapenstilstand van 11 november 1918 werd door de Commonwealth War Graves Commission, schikkingen genomen en de piloot werd ontgraven en opnieuw ter aarde besteld op het kerkhof van Baarle, waar de stoffelijke resten nog rusten.

Opmerkelijk is echter dat het officiële R.A.F. Communiqué nr. 30 voor de periode 21 tot 27 oktober 1918, het squadron 204 vermeldt als zijnde verwikkeld in luchtgevechten op 23 oktober, maar geen verliezen aan manschappen en materiaal opgeeft, nochtans verloor ditzelfde squadron nog twee machines te Merendree.

-
- (1) Sopwith Camel - Engels vliegtuig gebouwd door Sopwith, type T.D. met functie als gevechtssjager, had een vleugelspanning van 8,53 m en een lengte van 5,70 m, bemanning 1 persoon, uitgerust met 1 clerget V-motor van 110 pk, had 2 machinegeweren als bewapening, kon een snelheid van 212 km bereiken, de max. hoogte was 6.200 m, het max. vliegbereik was 400 km, het max. gewicht was 705 kg.

Een luchtgevecht boven Merendree

Op 23 oktober 1918 verschenen twee Engelse toestellen van het 204e squadron, het waren zweezitters van het type Avro 504K (2).

Met Duitse toestellen werd een gevecht aangegaan, uiteindelijk werden de twee Engelse toestellen neergeschoten, terwijl van de drie Duitse vliegtuigen ook een werd vernield. Het eerste Engels toestel plofte neer langs de weg Merendree - Hansbeke, een 250 m over de kanaalbrug, richting Hansbeke ; het tweede vliegtuig viel te pletter langs de Durmestraat op het perceel land rechtover de kapel, die onlangs werd afgebroken voor de werken aan de nieuwe brug. De vier gesneuvelde piloten kregen een graf aan die kapel. Het waren Lt. Baylet, Kap. Nash beiden drager van de hoge Engelse onderscheiding D.V.S. (3), verder 2de Lt. Sidlisse en een onbekende piloot.

Na de wapenstilstand zijn ze ontgraven en naar het kerkhof van Merendree gebracht. Na 1945 werden ze naar een Engelse begraafplaats overgebracht.

Een luchtgevecht boven Landegem

Op 22 oktober 1918 speelde er zich boven Landegem een luchtgevecht af. Engelse en Duitse toestellen gierden over de streek, terwijl er duchtig geschoten werd op elkaar. Tijdens deze gevechten verloren de Engelsen twee vliegmachines. Deze vliegtuigen maakten deel uit van het 108e squadron.

Het eerste toestel was bestuurd door piloot 2de Lt. Chavé, die te pletter stortte in de Gentstraat te Vosselare op een stuk land gelegen aan de oude hoeve Kervijn. De piloot werd daar eerst begraven en na 1918 overgebracht naar het kerkhof van Landegem.

Het tweede toestel van hetzelfde squadron kreeg de volle lading en viel te pletter op een stuk grond gelegen tussen de Heirenthoek en de Molenkouter, de piloot 2de Lt. Mc. Nosh overleefde zijn val niet en werd ook begraven op het kerkhof van Landegem. Beiden werden weggevoerd.

-
- (2) Avro 504 - Engels vliegtuig, gebouwd door A. Van Roe, type TD. met functie als gevechtjager, had een vleugelspanning van 10,80 m en 8,90 m lengte, bemanning 2 personen, uitgerust met ster V-motor van 100 pk, had 2 machinegeweren als bewapening, kon een snelheid van 140 km ontwikkelen, de max. hoogte was 7000 m terwijl het gewicht max. 700 kg bedroeg.
- (3) Engelse onderscheiding D.V.S. : Distinguished Victoria Service Order.

naar een Engelse begraafplaats, toen de vernielde kerk van Landegem en het kerkhof in 1940 weggegraven werden. Tot in 1940 kwamen jaarlijks een Engelse heer en dame het graf van 2de Lt. Chavé groeten en bloemen brengen.

Vermelden we tot slot nog dat het 104de squadron op 27 oktober 1918 boven Nazareth een vliegtuig verloor waarbij de piloot ook omkwam.

A. JANSSENS

Nevele, dag van H. Bruno, 1981.

Voor deze tekst werd dankbaar gebruik gemaakt van gegevens mij verstrekt door :

- de heer Lionel De Vreese, Landegem ; de heer Jacques De Vos, oorlogsdocumentalist, Gent ; de heer Maurice van Landegem, schepen van de gemeente Nevele, Merendree ;
- Imperial War Museum, London ;
- Archief van Air Ministry Public Record Office, Richmond -Surrey ;
- Commonwealth War Graves Commission, Berkshire.

LIDGELD 1982 AL BETAALD ?

Wacht niet en stort nu 300 fr. (reeds het derde jaar zonder prijsverhoging !) op rekening 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele“, Vosselarestraat 16, 9840 Landegem.

DE NEVELSE „REUZEN“-GESCHIEDENIS

Toen in 1946 te Nevele de plaatselijke feestcommissie werd gesticht, had ze tot taak tijdens de twee kermissen, op Sinksen en tijdens de „grote kermis“, feestelijkheden in te richten. Daar men op Sinksen nog over een bijkomende dag beschikt ging alle aandacht van die feestcommissie naar de „kleine kermis“ van Sinksen.

Het begon eerst zeer bescheiden, een paar wielervedstrijden en volksspelen op de wijk Veldeke. Daarmee was gewoonlijk de kous af en het geld op. Dit bleef vele jaren het vertrouwde patroon van de Nevelse „feesten“; later kwam er nog een muziekrondgang bij, een vinkenzetting en een handboogschieting.

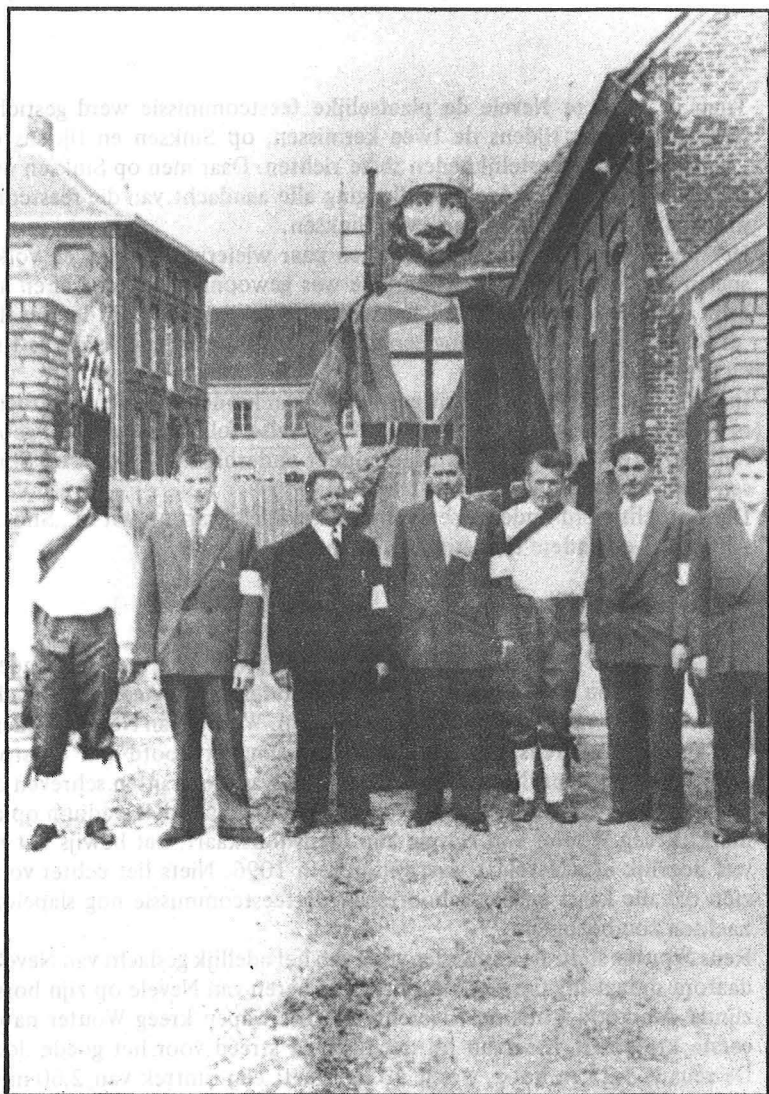
In 1955 was de feestcommissie een beetje haar kinderschoenen ontgroeid, men begon het grootser te zien en de Nevelse folklorestoet werd geboren. Deze zou van 1955 tot heden zonder onderbreking telkens op Sinksen door de straten van Nevele trekken.

Die optocht werd ondertussen vermaard, prijkt zwart op wit in „Snoeks Almanak“ en andere toeristische brochures.

Wouter van Nevele

In 1956, voor de tweede rondgang van de stoet, zou men iets anders doen. Men zou de folklorestoet laten voorafgaan door een „reus“, die de eerste heer van Nevele zou voorstellen, nl. Wouter van Nevele. Tijdens die kermis trok reus Wouter van Nevele aan het hoofd van de stoet door de straten van Nevele. En volk dat er was, de kranten schreven op 21 mei 1956 „ten aanschouwe van duizenden“. Aan het podium op de markt kreeg Wouter van Nevele zijn identiteitskaart, het bewijs dat hij wel degelijk een Nevelaar was, geboren in 1096. Niets liet echter voorzien dat die kaart en dat geboortjaar de feestcommissie nog slapeloze nachten zou bezorgen.

Reus Wouter stelt de stamvader voor van het adellijk geslacht van Nevele, daarom draagt hij fier het wapen van de heren van Nevele op zijn borst, zijnde een rood kruis op zilveren veld. Dit wapen kreeg Wouter na de eerste kruisvaart, waaraan hij deelnam en streed voor het goede doel. De reus is 3,25 m hoog, weegt 40 kg, heeft een omtrek van 2,60 m, is gekleed in rode wapenrok met grijze maliënkolder, de mantel is donkerrood en blauw gevoerd, op het hoofd draagt hij een helm. De onwerper was de heer Medard De Cloet, Smedepoort te Brugge. Hij sneed de kop en handen in hout en maakte het lichaam in aluminium.

Wouter van Nevele
met vooraan wijlen Adh. De Pauw en C. De Pestel, 1956.
(Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

KONINKRIJK
BELGIE

PROVINCIE
OOST-VLAANDEREN

GENEENTE
NEVELE

Wij, Ambtenaar van de Burgerlijke stand
verklaren dat:

Wouter Van Nevele

geboren te: Nevele

de:

1251
zoon van: Amatus Wouter

en van: Maria Johanna de la Baete van
Bethune

en:

Johanna Van Beveren

geboren te: Diksmuide

de:

1264
dochter van: Lodwijk

en van: Susanna Margaretha van die
Stichel van Beveren

vóór ons huwelijk hebben aangegaan op de III. de Eerste
Reklame- & Folklozesoet.

Nevele, 9 Juni 1957.

De Ambtenaar van de Burgerlijke stand.

Voorpagina van het reuze „trouwboek”.
(Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

De klederen werden geleverd en gemaakt door het huis Medard De Neve-Baele uit Nevele.

Wouter werd gedragen door een drager bijgestaan door een hulpdruager. Ter gelegenheid van de eerste rondgang van Wouter werden gedrukte prentkaarten verkocht, waarop de reus afgebeeld is omringd door tien ridderknapen.

Joanna van Beveren

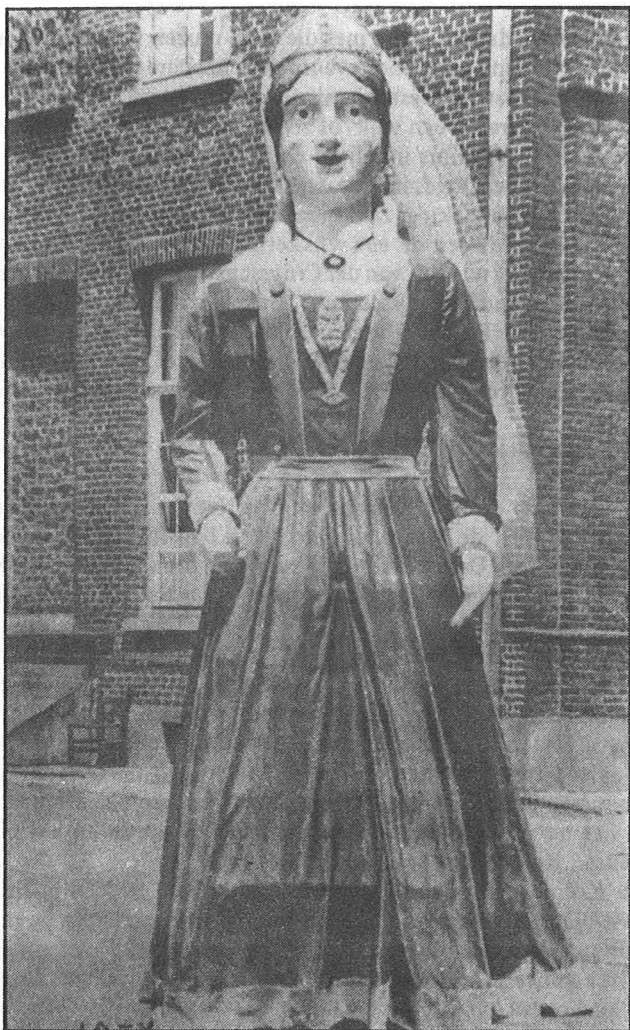
Een jaar later besloot de feestcommissie gehoor te geven aan de klacht geuit door Wouter, daar hij erop aandrong zo spoedig mogelijk een gezellin te krijgen. Deze klacht als gegrond beschouwend, begon de commissie uit te kijken naar de geschikte echtgenote. Maar toen begon de pret. In de geschiedenis van Nevele door F. de Potter en J. Broeckaert staat Wouter vermeld in 1096, maar van diens echtgenote staat niets te boek. Vele jaren later, in 1251, treffen we weer een Wouter aan die was gehuwd met Joanna van Beveren in 1264.

Om nu voor Wouter van Nevele, anno 1096, toch een gade te vinden moest van de nood een deugd worden gemaakt. Onze Wouter moest zijn identiteitskaart teruggeven, maar hij kreeg onmiddellijk een nieuwe. Bij nader toezicht bleek hij nu veel jonger te zijn geworden, want in het vakje „geboortejaar” stond nu 1251 in plaats van 1096. Alles was heel goed bedoeld, de reus kreeg een edele vrouwe en de feestcommissie had haar tweede reus. Zo kon in 1957 tijdens de derde folklorestoet Wouter van Nevele in het huwelijk treden met zijn geliefde Joanna van Beveren. Joanna is 3,20 m hoog, weegt 35 kg, de omtrek bedraagt 2,40 m. De vrouwe is gekleed in een rok van blauwe velours, een kleed met borst „Col châle” in lichtblauw geborduurd met zilveren versiersels, verder nog een halsketting met groot medaillon, op het hoofd draagt ze een witte sluier. Het was weer de heer Medard de Cloet uit Brugge die de kop en handen sneed uit hout, het lichaam werd door hem gemaakt in aluminium. De klederen kwamen weer van het huis Medard de Neve-Baele uit Nevele.

Joanna wordt feestelijk rondgedragen door één drager met hulpdruager. Beide reuzen zijn eigendom van de feestcommissie „Niet Versagen” die de kosten voor haar rekening nam.

Voor het plechtige huwelijk op de Markt van Nevele plaats had, werd door de ambtenaar van de bevolkingsdienst mevr. Anna Van Wonterghem een „reuze-trouwboek” gemaakt, waarvan we hier de eerste blz. afdrukken.

Na de optochten keren beide reuzen naar hun verblijf terug, namelijk de zolder van het Rustoord „Ter Leenen” in Nevele. Beiden zijn zeer

Joanna van Beveren, 1957.
(Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

gelukkig als ze eens in de buitenlucht kunnen verschijnen, af en toe moet dit, want dan stappen de twee Nevelse reuzen op in reuzestoeten zoals die in het hele Vlaamse land plaatsgrijpen.

Iedereen in Nevele dacht dat we met die twee reuzen verder konden ; de feestcommissie voelde niets voor eventuele reuzekinderen. En toch !

In 1946, het jaar dat de feestcommissie gesticht werd, werd ook in de vier bijzonderste straten een wijk- of straatcomité opgericht. Elke straat zou op zichzelf een kermis inrichten en liefst met een paarde- of velomolen, een met zeep ingesmeerde staak voor mastbeklimming en niet te vergeten de kuipjessteking, zaklopen en valiezenkoers.

Na enkele jaren verdween de ene wijkkermis na de andere : eerst kwam de Kernemelkstraat (nu A.C. van der Cruyssenstraat), dan de Langemunt, ook de Tieltstraat (nu C. Buyssestraat). Enkel de Kerrebroekfeesten bleven een jaarlijks terugkerend gebeuren. Alles draaide ergoed, met een energieke commissie werd het telkens een groot succes. Daar zou dan ook de derde reus geboren worden. Of de Kerrebroekcommissie geluk had !

Gust van Kerrebroek

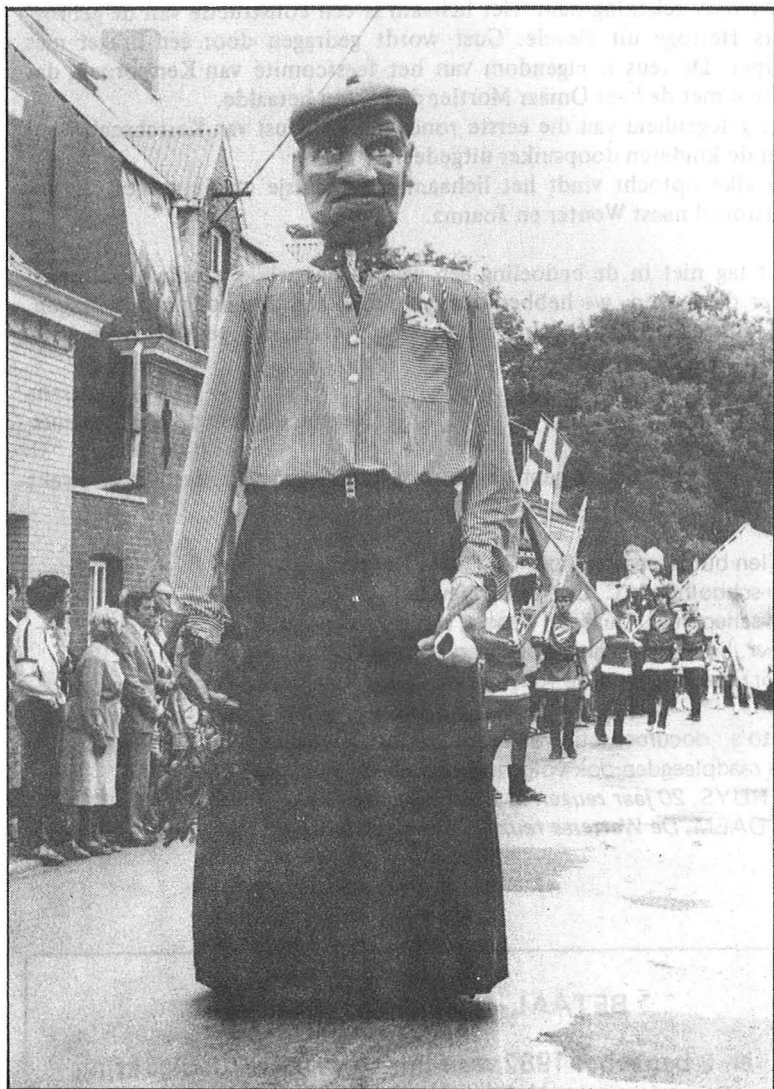
In 1981 woont op de wijk Kerrebroek een Nevelse inwoner geboren in 1881, namelijk Gust de Maegt, die het geluk had in juli 1981 honderd jaar jong te worden. Deze uitzonderlijke gebeurtenis zou men op Kerrebroek met open armen grijpen en men zou Gust vereeuwigen in een reus „Gust van Kerrebroek”.

Tijdens de grote stoet van 12 juli 1981, waarin het leven en werk van Gust werden uitgebeeld, werd ook de nieuwe reus voorgesteld aan de duizende toeschouwers. Het was geleden van 1913, toen mej. Ida de Kerkhove d'Exaerde te Nevele haar 100ste geboortedag vierde dat Nevele nog een 100-jarige had gekend.

De nieuwe reus is 3,30 m hoog, weegt 30 kg en heeft een omvang van 3,45 m, het hoofd van 0,70 m is afneembaar en berust in het plaatselijk museum „Rietgaverstede”.

Gust van Kerrebroek is voorgesteld als werkmans, gekleed in fluwelen broek, wit-blauw gestreept hemd, een pet, rode zakdoek, in de rechterhand een onafscheidelijke pijp, terwijl de linkerhand een pruimetak vasthoudt, een beetje reclame voor de Kerrebroekse pruimen, de „kerrebroeken” genoemd.

Het hoofd van Gust van Kerrebroek is gemaakt uit polyethyleen, het lichaam uit aluminium en ijzer, de handen in nylon. Het hoofd is ontworpen en gesneden door de heer A. Pauwels, professor aan de Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen, terwijl het hele ont-

De nieuwe reus Gust Van Kerrebroek, 1981.
(Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

werp komt van de Nevelse kunstenaar mevrouw Denise van Doosselaer, echtgenote van Omaar Mortier. Zij was het ook die de kleren van Gust voor haar rekening nam. Het lichaam is een constructie van de gebroeders Hertoge uit Nevele. Gust wordt gedragen door één drager met helper. De reus is eigendom van het feestcomité van Kerrebroek, dat samen met de heer Omaar Mortier de kosten betaalde.

Ter gelegenheid van die eerste rondgang van Gust van Kerrebroek werd aan de kinderen doopsuiker uitgedeeld.

Na elke optocht vindt het lichaam een plaatsje op de zolder van het Rustoord naast Wouter en Joanna.

Het lag niet in de bedoeling een wetenschappelijke studie te schrijven over de reuzen, we hebben ons gehouden aan de doodgewone dingen, de lotgevallen van de drie reuzen van Nevele, dat tenslotte een licht werpt op adel en arbeid.

A. Janssens
Nevele, dag van de H. Crispanus.

Voor deze bijdrage is gebruik gemaakt van de gegevens destijds verstrekt door :

wijlen burgemeester Adh. De Pauw, Nevele ;
ere-schoolhoofd C. De Pestel, Nevele ;
ere-schepen M. De Neve - Baele, Nevele ;
mevr. lic. Denise van Doosselaer, Nevele ;
voorzitter feestcomité Kerrebroek O. Mortier, Nevele.

Foto's : documentatie van het museum „Rietgaverstede“ Nevele.

We raadpleegden ook volgende werken :

R. RUYSS, *20 jaar reuzen in Bohemen*, Wichelen

M. DAEM, *De Wetterse reuzen*, St.-Amandsberg.

BETAAL NU 300 FR.

en u bent voor 1982 weer lid van de heemkundige kring
„Het Land van Nevele“.

HET „HOF VAN NEVELE” IN GENT

In hun *Geschiedenis van Nevele*, geven F. De Potter en J. Broeckaert, in hoofdstuk II een opsomming van vele heerlijkheden, tevens vermelden ze de afkomst van het geslacht van de Heren van Nevele en af en toe ook hun bezittingen gelegen op de verschillende plaatsen in het omme-land. Men kan er lezen dat toen Nevelse heren op het kasteel Ooidonk verbleven. Dat enkele generaties van deze Nevelse heren ook een stads-verblijf hadden te Gent wordt gewoon niet vermeld. Dit stadsverblijf hebben dezelfde schrijvers van de *Geschiedenis van Nevele* in hun werk over Gent nochtans aangeduid als „Hof van Nevele”. Dit stukje geschiedenis willen we dan ook aan onze lezers meedelen.

Beschrijving

Frans De Potter heeft in zijn werk *Gent van den Oudsten tijd tot heden. Geschiedkundige beschrijving van den stad* (zevende deel, blz. 211) het Hof van Nevele als volgt beschreven :

Het huis, waar de Zusters Spinnersen verbleven, was een der merkwaardigste van dit gedeelte der stad, en zeer oud. Den 7 Augustus 1404 verklaart Christoffel Vijt, ridder, dat hij een gebouw heeft doen afbreken aan het Pas, vroeger door hem gekocht van Hendrik Bogaerd, staande tusschen het huis van genoemden Vijt, geheeten den rooden Turre, ter eener zijde, en Jacob Hubbelins' huis aan den kant van het Pas. Toen schijnt de roode Turre met een aanpalend gebouw, of een stuk grond, vergroot te zijn, aldus eene aanzienlijke woning wordende, welke in den loop der XVe eeuw den naam zou bekomen van het Hof van Nevele.

Jan Vilain bewoonde en bezat dit korts nadien, en zijn naam komt nog voor in de rekening der Cotidiane van St.-Jacobs over 1475, het huis bezet zijnde met eene rent ten voordeele van genoemde instelling. Hij is daar geheeten ridder Jan Vilain, in 1476 „ridder van Nevele.”

Omtrent het midden der XVIIe eeuw (1546-1561) vinden wij den rooden Turre in het bezit van Jan van Hembijze, die de helft daarvan in 1565 afstond aan zijnen zoon Bussaard (1). Eene schepenenacte van 1544 geeft het huis den naam van ouden hove van Nevele. Het Rentboek der Cotidiane van St.-Jacobs, omtrent dien tijd geschreven, gewaagt er van als volgt : „Huuse ende erfve, met eenen steenen ghevele, met twee torrekens, casteelwijs, ter zijde ten Passe waert, ende met eene groote groene poorte, wijlen thof van Nevele”. Tusschen dit gebouw en het Stovestraatje was er toen één huis, gelijk wij zien in het Rentboek der armen van de St.-Jacobsparochie, opgesteld door K. Van Orselaere :

„Huuse ende erfve up den houck van de Stoofsteghe, met zeker huusen daer achter den zelve houck, wesende eenen nieuwen steenen ghevele met schoon erfven, bevrijt met een muer streckende tot aen thuus van Bussaert van Hembijse, f^s Jans, wijlent thof van Nevele.”

Raphaël Eeckman en Fr. Cornelis staan als eigenaars geboekt op het jaartal 1604 ; Paschier van Biervliet in 1631. Deze verkocht toen het oud hof van Nevele aan den bouwmeester Jacob Cockx voor de som van 552 pond 6 schellingen 8 grooten, boven 2 dubbele ducaten voor 's verkoopers echtgenoot (2). — Jacob Cockx, of de Cocq, belastte het eigendom in het jaar 1645 met een kapitaal van 800 gulden (3), en zijne weduwe en kinderen verkochten het den 6 Juli 1667 aan Lamoraal-Claude-Frans prins van la Tour en Tassis, die ten jare 1673 het belastte met eene som van 1333 pond 6 schellingen 8 grooten, ontleend aan den Armendisshof der St.-Baafsparochie. Het register der schepenen van de keure over 1672-1675, bl. 13, waaruit wij deze bijzonderheid putten, beschrijft het huis in de volgende bewoordingen :

„Het groot huys ten voorhoofde in de Gulden- ofte Silverstraete, van audts ghe-naempt het Hof van Nevele, streckende metter erfve tot op de Schelde van Antwerpen, aen Spaensche casteel, aen d'een zijde ghehuyst ende gheerft de douagiere ende hoirs vanden heere van Bassenghem, ende ter andere de weduwe ende hoirs van Mr. Jaecques Cocx.”

(1) „Jan van Hembijse, f^s Bussaerts, de welcke kende ende verclaersde duechdelic vercocht hebbende Bussaert van Hembijse, zijnen oudsten zone, de heelft van den huuse ende stede, daer de coopere ine woont, staende inde Guldestraete by tPas... achter streckende tot up de riviere by tPaddegat, uuterlick zulck als dander heelft toebehoort svercoopers kinderen... Voorts thuus metten rooden turre ende der erfve totten watere, theyland up twatere achter de oude mueren van den zelve huuse, met VI gr. tsiaers erfel. landcheins der steden van Ghendt, die voor tjaar XVIIe XL ghynghen uutten turre, die stont achter de voorn. aude veste... Actum der VIII Octobris XVe LXV.”

(Acten en Contr., keure, 1565-1566, 99v).

(2) Acten en Contracten, gedeelte, 1631-1632, 25.

(3) Idem, 1645-1646, 16.

Fragment van de reproductie *Panoramisch zicht 1534*, gemaakt door A. Heins.
(Foto Stadsarchief Gent.)

De erfgenamen van bovengenoemden eigenaar, onder welke een prins van Tour en Tassis, verkochten het huis bij contracten van 29 Juli en 30 October 1694 aan Nicolaas Ivain, koophandelaar te Rijsel, door wien het den 14 Maart 1699 werd verkocht aan Joanna Scheerens, die er de hoogergemelde vereeniging van vrome dochters tot stand bracht, met het doel de godsvrucht te oefenen en door handenarbeid in haar onderhoud te voorzien. Joanna Scheerens vroeg aan den Koning de erkenning harer gemeenschap, hetwelk haar bij brieven van 22 Juni 1699 verleend werd.

Veel later kwam het in het bezit van de heer Jan Vergauwen.

Toen op 29 maart 1881 de oud-senator stierf werd het groot herenhuis in de Korte Zilverstraat te koop aangeboden aan het Bisdom dat toezegde op 9 juli 1881.

Eerst dacht men er een katholieke school voor burgermeisjes op te richten, maar uiteindelijk werd in oktober 1881 het „Sint-Lievensgesticht” erin ondergebracht, na eerst verbouwingswerken in de Korte Zilverstraat te hebben uitgevoerd.

Zo werd het Hof van Nevele uiteindelijk het Sint-Lievensinstituut.

Duidelijke afbeeldingen zijn niet voorhanden, evenmin prentkaarten.

Een afbeelding bezitten we toch, dank zij het werk van Armand Heins en Victor Van der Haeghen *La Grande Vue Panoramique de la Ville de Gand en 1534*, verschenen te Brussel in 1896. De reproductie van A. Heins van het panoramisch zicht duidt zeer goed de ligging en de omgeving aan van het „Hof van Nevele”, zodat we ons toch min of meer een beeld kunnen vormen van wat eens het „Hof van Nevele” was, het stadsverblijf van enkele Heren van Nevele.

A. Janssens
Nevele, feest van de H. Godfried.

Voor deze bijdrage dank ik bijzonder Dr. J. Decavele, stadsarchivaris van Gent, voor de verstrekte gegevens en copieën alsook mijn vriend de heer André Verbeke, heemkundige uit Gent, voor zijn uitstekende tips.

Geraadpleegde werken :

FRANS DE POTTER, *Gent van de Oudsten tijd tot heden*, deel 7.

W. DE RYCKE en W. BRAECKMAN, *Historische schets. Sint-Lievenscollege Gent*, Eeuwfeestviering, 1969.

A. HEINS en V. VAN DER HAEGHEN, *Panoramisch zicht 1534*, Reproductieuitgave, 1896.

NOG DE VERDWENEN MOLENS VAN MEIGEM

In ons *Berichtenblad* jg. XII (1981), nr. 1 publiceerde ons bestuurslid A. Bauwens een artikel over de verdwenen molens van Meigem.

In dit artikel geeft hij enkele molenaarstermen, o.m. *op pestel draaien* wat betekent met „driekwart ingekort zeil draaien”. Het woord *pestel* wordt in voetnoot verklaard als „staande as van het kroonwiel naar de molensteen”.

De bekende molenspecialist Dr. Luc Goeminne uit Zulte wees ons in een lezersbrief op deze foutieve verklaring. *Pestel* is de zware roedebalk die door de assekop steekt.

Volgens de heer Goeminne noemt men de staande as van het kroonwiel naar de molensteen *vorkijzer, klauw, ijzer of staakijzer*.

MAAK EVEN TIJD

en stort uw lidgeld voor 1982, nog altijd 300 fr., op rekening 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele”, Vosselarestraat 16, 9840 Landegem.

- *Avifauna-gids van het Gewest Gent en de Kanaalzone*, uitgegeven door de vogelwerkgroep „De Wielewaal” in mei 1979.

Hoewel dit werk niet direct kan beschouwd worden als een heemkundige studie verdient het mijns inziens toch ten volle onze aandacht. Het boek, dat 370 bladzijden telt, is de samenvatting van de waarnemingen van ongeveer 260 veldornitologen werkzaam in het in de titel vermelde gebied. Alle tot en met 1976 bekende waarnemingen van de in het wild voorkomende vogelsoorten (306 soorten en ondersoorten) uit het gewest Gent en de Kanaalzone komen er in voor.

De meeste waarnemingen dateren vanaf het begin der jaren zestig. Voor vroegere observaties wordt een beroep gedaan op de verschenen publicaties van vóór deze periode. Om het de gebruiker van de gids gemakkelijker te maken vindt men bij iedere beschreven soort een tekening van de vogel en een verspreidingskaartje. Zo kan men onmiddellijk zien waar deze vogelsoort voorkomt of reeds werd waargenomen, waar men ze broedend aantreft of waar ze vroeger broedend werd aangetroffen. Bij veel voorkomende broedvogels worden de uiterste broeddata vermeld. Bij veel voorkomende trekvogels duidt het kaartje de uiterste data van de waarnemingen aan. De verspreidingskaart is ingedeeld in rechthoeken, zoals die opgemaakt zijn in het *Atlasproject van de Belgische Broedvogels*. De vermelde gebieden in onze streek zijn ondergebracht in onderverdeling 21/4. Dit omvat volgende (deel)gemeenten : Bachte-Maria-Lerne, Deurle, Hansbeke, Landegem, Merendree, Nevele, Poesele en Vosselare. Een bespreking van de gegevens over dit gebied zou ons te ver leiden daarom beperk ik mij tot een greep uit de tekst voor wat betreft enkele bekende vogelsoorten. Zo zien we dat de Blauwe Reiger als broedvogel wordt aangetroffen in Bachte-Maria-Lerne, dit reeds sinds 1919. Het is normaal dat vermelde vogelsoort absoluut geen zeldzaamheid is in onze streken gezien de nestenkolonie rond Ooidonk bijna 20 procent van de hele reigerbevolking in België omvat. Opvallend in onze streek is ook dat ze als enig gebied vermeld wordt in heel het gewest Gent en de Kanaalzone waar de Buizerd als broedvogel voorkomt, hoewel het hier slechts gaat om twee nestgevallen. Hetzelfde geldt voor de Kwartel die vooral de korenvelden opzoekt. Het aantal broedgevallen van deze soort valt echter sterk terug. Voor de Grauwe Klauwier, Sijs en Appelvink stellen we vast dat deze anno 1976 niet meer voorkomen bij ons als broedvogel. Recent is de waarneming van de uiterst zeldzame Slechtvalk in 1976 te Nevele. Deze uitstervende

stootvogelsoort wordt sinds 1966 niet meer in ons land als broedvogel aangetroffen en wordt nog slechts zelden waargenomen als doortrekker. Hetzelfde jaar werd ook te Nevele de waarneming genoteerd van een Roerdomp. Ook deze vogelsoort is sinds jaren (20 jaar geleden nog in de Kranepoel te Bellem) uit onze streken verdwenen.

Vermelden we nog dat dit werk reeds navolging kreeg. In juni dit jaar verscheen bij „De Stern” te Zevegem „De Avifauna van de Scheldevallei”. Het beschreven gebied beslaat dezelfde oppervlakte als het reeds vermelde gebied 21/4. Misschien komt er later voor onze streek ook eens een meer gedetailleerde studie.

André Bollaert

- A. BRAET, *Het Geslacht Braet door de eeuwen heen (1295-1980)*. Erembodegem-Aalst, 1981, 279 blz.

Uit de titel kan men reeds opmaken dat het speurwerk van de schrijver tot een lijvige studie heeft geleid. Daarenboven heeft hij zich niet beperkt tot het opstellen van genealogieën, maar heeft hij tevens de historische achtergrond belicht waar het geslacht Braet geleefd heeft : zo wordt de landbouwexploitatie en het molenaarsbedrijf in het verleden beschreven omdat de Braets in die beroepsactiviteiten uitgemunt hebben.

De hoofdstukken *Het Land van Nevele, onze bakermat, Stam uit Nevele, Stam uit Hansbeke* tonen uiteraard aan dat ons werkgebied in die familiegeschiedenis nauw betrokken is.

De heer André Braet heeft zeven familiegroepen behandeld van wie hij onderstelt dat ze in de vroege middeleeuwen tot een en dezelfde stam behoorden. Maar het zal nog heel wat speurwerk vergen om de ontbrekende schakels te vinden die eventueel tot één stamvader zouden leiden. Het werk is in een helder betogende trant gesteld en overvloedig geïllustreerd met kopieën van bescheiden, bidprentjes en foto's. Een uitgebreid register van persoonsnamen - andere dan Braet uiteraard -, een verklaring van historische begrippen en een lijst van geraadpleegde bronnen en werken dragen bij tot de degelijkheid en de leesbaarheid van die genealogische studie.

Naar aanleiding van het verschijnen van zijn werk had de heer André Braet een familiale ontmoetingsdag op touw gezet en had gedacht die te Nevele doen plaats vinden. Helaas, er was geen zaal ruim genoeg om de meer dan duizend ingeschrevenen onder te brengen. Zo werd die ontmoetingsdag op 26 april 1981 te Aalter georganiseerd.

J. V.d.C.

- C. BUYASSE, *Tantes*, Elsevier-Manteau, Antwerpen-Amsterdam, 1981, ingeleid door Kees Fens.

Tantes wordt algemeen beschouwd als een hoogtepunt van psychologisch uitbeeldingsvermogen in het werk van Cyriel Buysse.

De essentiële kracht van de roman is de typering van de tantes, de fijne ironisering van hun wezen zelf en van hun almacht : hun prestige in de familie berust op hun fortuin, wat de toekomstige erfgenamen in zwijgende machteloosheid laat, tot het moment van de fatale uitbarsting, het moment van waarheid en verzet.

Kees Fens schreef een uitvoerige inleiding voor deze publikatie.

Hij maakt een opmerkelijke analyse van *Tantes* en plaatst de roman in de evolutie van Buyssses oeuvre. Hij stelt dat met *Tantes* Buysse de top van zijn schrijverschap haalde.

A. Janssens.

- L.K. CUMPS, *De Tempeliers in Vlaanderen*, Tielt, 1976, 810 blz. en 11 kaarten.

Deze omvangrijke heemkundige studie bevat drie delen :

1. Historische gegevens
2. Volkskundig onderzoek
3. Materiaalverzameling.

Dit laatste is de hoofdbrok en telt niet minder dan vierhonderd bladzijden.

Het vertrekpunt van deze volkskundige studie was een vragenlijst waarvan de respons bijzonder goed was. Voor de gewesten, die met het baljuwschap Vlaanderen overeenstemmen, vond de auteur 414 korrespondenten en 287 voor de provincies Antwerpen, Brabant en Limburg.

Er werden drie vragen gesteld :

1. Is het woord tempelier in uw streek nog gekend ?
2. Herinneren sommige plaatsen er nog aan ?
3. In welke zin wordt er over tempeliers verteld ?

Voor het Land van Nevele lazen we volgende antwoorden :

NEVELE : Tempelken (herberg) ; Tempeliers motte ; Tempeliers leven eenzaam op een hoeve.

HANSBEKE : Het woord Tempelier is deels nog gekend.

- VOSSSELARE : Tempelhof = groot goed ter Meersch met onderaardse gang, waarvan er geen bewijzen zijn.
- LOTENHULLE : Omwalde motte en woning achter de kerk ; Tempelken (herberg) ; Tempeliers hebben een kerk gebouwd.
- MERENDREE : Het woord is nog gekend.
- VINKT : Tempelier is synoniem van woestaard, zo zat als een tempelier.

Dat A. Janssens, heemmuseum, bij Munte opgegeven wordt en dat Lotenhulle en Vinkt in West-Vlaanderen gelegen zijn, zijn onschuldige schoonheidsvlekjes in deze interessante en boeiende studie.

Naar ons gevoelen schijnt de naam Tempelken, herberg te Nevele, geen uitstaans met de Tempeliers te hebben. Nergens vinden we die naam terug in de Nevelse herbergnamen van het oud regime. We menen eerder dat die benaming gegeven werd voor een herbergje waar men knusjes zijn drankje kon opslurpen en waar de gelagzaal in een gewijde stemming baadde. De herberg lag afgelegen op de wijk Kerrebroek. Het verkleinwoord is dan ook moeilijk te verzoenen met de beruchte en aanmatigende tempeliers.

J. V.d.C.

- Pater Bernardus DE JONGHE, *Gendsche Geschiedenissen ofte Kronycke van de Beroerten en Ketterye binnen en ontrent de Stad van Gend sedert het Jaer 1566 tot het Jaer 1585*, Gent, Wed. Michiel de Goesin, 3e druk, 1781.

In deel II, blz. 268 las ons medelid Dr. P. Huys uit Drongen een tragisch „fait-divers” over een Nevelaar die het in 1581 nogal bont had gemaakt.

Den 11. (sept. 1581) ten thien uren wierd eenen Jongman van Nevele door de Heeren van den Ouderburg verwezen, om tot Marie-kerke levendig verbrand te worden, van waer zijn Lichaem vervoerd moest worden ten Langen-Damme, om aldaer gesteld te zijn aen eenen stak ter zelve Plaetse, alwaer hij eene Dochter bij hem bevrucht, met eene berke wisse hadde verworgt.

In modern Nederlands luidt dit relaas als volgt :

Op 11 september, om 10 uur werd een jonge man uit Nevele door de heren van de Oudburg veroordeeld om in Mariakerke levend verbrand te worden, van waar zijn lichaam moest gevoerd worden naar Langendamme om daar op een staak gesteld te worden op dezelfde plaats waar hij een meisje dat door hem was bevrucht, gewurgd had met een berken-twijg.

- Eugene DE LELYS, *Onze Voorouders in de legers van Napoleon*. Uitgave : Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, Brussel-Brabant, 1980, 56 blz.

Het onderschrift van de titel verduidelijkt wat de schrijver beoogt : *Nota's ter verduidelijking van enkele franse en administratieve termen uit de 18e en 19e eeuw*.

Een aantal begrippen komen aan bod en met deskundigheid heeft de auteur de inhoud ervan verklaard. Het betreft *conscrit, conscrit réfractaire, enrôlé volontaire, garde impériale, garde nationale sédentaire, garnisaires, légion de réserve de l'intérieur, peine du boulet, remplaçant, réquisitionnaire, suppléant, train d'artillerie, train des équipages militaires, travaux publics, vétérans, voltigeurs*. Uiteraard alle franse benamingen, want voor de administratie van de Franse Republiek en het Keizerrijk was het frans de enige officiële taal en bijgevolg waren er geen vertalingen naar het nederlands.

Het werkje is dan ook een onmisbare gids voor zij die de franse bezetting in onze streken, van 1795 tot 1815, willen begrijpen en verklaren.

J. V.d.C.

- *Ghendtsche Tijdinghen*, jg. X (1981).

Te Gent in 1871

blz. 66

In het kanton Nevele waren er in 1869 316 kiezers. In 1871 nog slechts 300. Deze vermindering is een gevolg van de afschaffing van het recht op de verkoop van alcoholische dranken en op de verkoop van tabak.

Te Gent in 1875

blz. 122

Op 4 mei (1875) overleed te Nevele de letterkundige Rosalie Loveling. Ze was er geboren in 1834 en publiceerde een aantal gedichten en no-

vellen. R. Loveling werd begraven op het kerkhof te St.-Amandsberg. De afscheidstoespraken werden gehouden door prof. Hermans voor „De Taal is gans het volk”, door kantonnaal opziener Van der Cruyssen namens de bevolking van Nevele en door dichter K. Bogaert.

Te Gent in 1876

blz. 178

De zusters Kapucienessen van Merendree zijn maandag 24 juli (1876) in hun nieuw klooster op de Keizersvest (Gent) aangekomen.

J. L.

— *Historische Schets van 200 jaar vrijzinnigheid in Vlaanderen.* Uitgave : Oudstudentenbond Vrije Universiteit Brussel, 1980.

Naar aanleiding van 1980, jaar van de Vlaamse Vrijzinnigheid, heeft de Unie Vrijzinnige Verenigingen met de Oudstudentenbond van de Vrije Universiteit Brussel een tentoonstelling georganiseerd die in 1980 een dertigtal steden en gemeenten heeft aangedaan.

Allerlei materiaal - schilderijen, prenten, foto's, kranten, affiches, bepaalde voorwerpen - dat verband houdt met vrijzinnigheid en haar tegenpool dogmatisme werd bijeengebracht. Van dat alles werd een wetenschappelijk verantwoorde catalogus opgemaakt die uitgegroeid is tot de *Historische Schets van 200 jaar Vrijzinnigheid in Vlaanderen.*

1780 is het vertrekpunt dat gekozen werd. Toen is Jozef II op de troon gestegen en met die vorst ontstaat in onze gewesten een tijdperk waarin de vrijzinnige geesten aan bod kwamen.

De historische schets is in vijf perioden opgeplitst en mevr. Kris Lambrecht, die in ons Berichtenblad 1980, afl. 4, een studie over de nevelse adel uitgebracht heeft, heeft de periode 1850-1914 uitgewerkt en meegewerkt aan de periode na 1945.

In de periode 1850-1914 zijn er twee nummers die rechtstreeks van belang voor ons werkgebied zijn :

nr. 27 Grafsteen van Frederik De Pestel, martelaar van het officieel onderwijs.

Hij was van Nevele afkomstig. Onderwijzer te Sint-Martens-Lerne toen de schoolstrijd losbrak, ging hij over naar de officiële school die zonder leerlingen viel. Naar Drongen overgeplaatst en na de val van de liberale regering in beschikbaarheid gesteld stierf hij een vroegtijdige dood.

nr. 41 *Virginie Loveling, vrijzinnig schrijfster. Schilderij.*

Ze schreef o.a. twee tendensromans *In onze Vlaamse Gewesten* (1877) en *Sophie* (1885), beide gesitueerd te Nevele, waar ze de aanmatigende rol van de klerus aanklaagt in het sociaal leven en in het onderwijs.

Deze catalogus mag beschouwd worden als een merkwaardige ikonografische bijdrage tot de politieke geschiedenis van België van uit een militant vrijzinnig standpunt bekeken.

J. V.d.C.

— F. MICHEM, *Vinktse hoeven en hun bewoners*. Uitgave stad Deinze, 1980.

In 1977 werd in Deinze de actie hoeveverfraaiing afgesloten met als belangrijkste resultaat dat de hoevebewoners zich meer bewust zijn gaan worden van de historische waarde van het huis en het hof waarop zij leven.

In veel landelijke gemeenten zorgden historici, historische - of heemkundige verenigingen ervoor dat de oude hoevebenamingen in archivalia werden opgezocht om ze dan op min of meer fraaie naamborden aan de huidige hoeve uit te hangen.

Als eerste fase bij het herwaarderen van de Vinktse hoevenamen heeft pastoor F. Michem een grondige studie gewijd aan die Vinktse boerderijen en hun vroegere en huidige bewoners.

De auteur beperkte zich in zijn studie tot die hoeven die nu nog bestaan. Zelfs met deze beperking kon hij nog 23 boerderijen diepgaand bespreken. Bij elk artikel wordt hetzelfde procédé gevolgd : een onderzoek naar de vroegste vermelding, een schatting of nauwkeurige weergave van de grootte van het grondbezit, een geschiedenis van de bewoners. Bij elke bespreking vinden we een duidelijke plattegrond van de huidige situatie en een foto.

Tijdens de lectuur van dit boek heb ik voortdurend het doel voor ogen gehouden zoals dat werd neergeschreven in het voorwoord van Jozef Van Nevel, schepen voor landbouw (blz. 5) : „*de landbouwers (...) overtuigen van het waardevolle dat ze bezitten*”.

Bij de bespreking van dit werk ging ik er dus ook van uit dat dit boek in de eerste plaats geschreven is voor die landbouwers van Vinkt. In zijn voorwoord hoopt de schepen voor landbouw dat dit boek „*een aansporing mag zijn om in de andere deelgemeenten tot een gelijkaardig resultaat te komen*”.

Ook wij hopen dat dergelijke werken over andere gemeenten mogen geschreven worden en daarvoor kan dit werk - mits enkele restricties - als voorbeeld dienen.

Mijn lectuur van de eerste 40 bladzijden verliep rimpelloos en elke bladzijde was een uitnodiging om verder te lezen. Tot ik bleef steken bij de bespreking van *Oudenhove* (blz. 42). Tot dan was de auteur objectief gebleven. Maar toen ik op die bladzijde las „*de beruchte* (sic) *aanvoerder van de Gentse Calvinisten Jan van Hembyse*” ben ik het boek kritischer, nauwkeuriger en oplettender gaan lezen.

Ik kan me niet van de indruk ontdoen dat pastoor F. Michem een historisch werk verwacht met een godsdienstig betoog op de kansel en niet kan nalaten in een vlaag van achterhaald Rooms triomfalisme een historische figuur als Jan van Hembyse zonder enige toelichting aan de argeloze lezer voor te stellen als *berucht*.

Dit normerend taalgebruik vinden we nog eens op blz. 108 waar Jan van Hembyse „*een beruchte Gentse prominent*” wordt genoemd.

Om deze historische figuur enigszins recht te doen, wil ik hem hier voorstellen met de woorden van de *Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie*, Heidelberg-Orbis, Hasselt, 1975, dl 11, blz. 641 :

Hembyse of Hembise (Jan van ...)

Zuidnederlands edelman (Gent 1513 - *ibid.* 1584).

Evenals zijn zwager Rijnove behoorde hij tot de watergeuzen.

Met Rijnove organiseerde hij te Gent de calvinistische opstand, die de hertog van Aarschot als gouverneur van Vlaanderen tot aftreden dwong (okt. 1577). Het democratisch bestuur van de XVIII werd ingesteld, kloosters en kerken werden geplunderd en het katholicisme verboden. Willem van Oranje verzette zich tegen dit extremisme daar hij een groeiende tegenstand van de katholieke malcontenten vreesde.

Bij de aankomst van de prins te Gent vluchtte Hembyse naar de keurvorst van Palts, die de strijd tegen Farnese had opgenomen (1578).

Hij keerde in 1583 naar Gent terug en verdedigde de stad tegen Farnese, maar uit haat tegen Willem van Oranje aarzelde hij niet in het voorjaar van 1584 met de Spanjaarden te onderhandelen om hun Vlaanderen uit te leveren. Rijnove klaagde hem aan en Hembyse kwam wegens hoogverraad op het schavot.

Bovendien werd deze figuur ook ten voeten uit getekend in *Het Geuzenboek* van L.P. Boon (Amsterdam, 1980).

Op blz. 42 lezen we dat Catherina (dochter van Jan van Hembyse) later *papeviant* Jan van Lummene huwt. Spijtig dat de auteur dit middelnederlands woord niet heeft verklaard als „*vijand van pastoors*”.

Niet elke lezer van dit werk beschikt over een Middelnederlands Woordenboek, waarin hij dit en andere niet verklaarde woorden kan opzoeken zoals, *algemeene quête* (blz. 45), *banloke...*, *straetberijdinghe...*, *braecorne...*, *messine...* (blz. 47), *vague en verberrent* (blz. 51), *huis van plaisance* (blz. 58).

Naast de slordige omgang met de historische werkelijkheid stoorde me ook de bloemrijke verheven taal die wel thuishoort op bidprentjes en andere plechtige bekendmakingen maar niet in een historisch werk. Ik doe een greep uit het grote aanbod : *het tijdelijke met het eeuwige verwisselen* (blz. 45), *gaat ter ziele* (blz. 45), *nam er nog een levenspartnerin bij* (blz. 91), *de Heer zegende het gezin met ...* (blz. 90), *zijn weduwe (ging) een nieuw verbond aan* (blz. 100), *(ging) ter ziele* (blz. 108), *alhier ontslapen in de Heer* (blz. 110).

Aan de kwaliteit van zijn taal besteedt de auteur weinig zorg. Ik meen dat een heemkundig of historisch werk niet in een soort heemkundig Nederlands moet geschreven worden. Heemkundige blaadjes zijn lang genoeg in een 19de eeuwse Consicietaal opgesteld geweest en sommige van die bladen zijn er nog ziek aan. Tientallen keren las ik het overbodige gebruik van *zulks* in zinnen zoals : „*voerde de boerderij naar grote welstand en zulks tot in 1729*” (blz. 44). Verschillende keren struikelde ik over *alsdan* in zinnen zoals : „*alsdan kwam de jongste zoon...*” (blz. 49). Dit is nog maar het begin van een resem slordigheden zoals : *den 11 april* (blz. 40), *den 30 april* (blz. 108), *ter reke* (blz. 44), *begoed* (i.p.v. gegoed) (blz. 45), *drie kwart eeus* (blz. 55).

De verkeerde spelling van de familienaam *Buyse* (en niet *Buyse* zoals we drie keer op blz. 77 lezen) kan ik bezwaarlijk als een drukfout vergoelijken.

De belangrijkheid en betekenis van de vroegere hoevebewoners wordt met een vrij zonderlinge subjectieve norm gemeten. Waarmee ik wil zeggen dat voor de auteur het hemd af en toe nader is dan de rok, zoals bijv. op blz. 11 waar een van de pachters „*niemand minder (sic) is dan Wouter vander Eecken porchiepape* (= parochiepriester)” ; op blz. 78 wordt de hofstede „*eigendom van Angelus de Longeville (...)* en later van diens kinderen o.a. aan de pastoor van Leeuwergem en E.H. Alfons De Longeville...” en op blz. 111 lees ik dat hofstede *te Capelle* in het

bezit komt „van de familie Goethals o.a. Kanunnik Goethals”.

Tot besluit nog een woordje over de toponymische verklaring van de hoevenamen. Van de 23 namen worden er 8 verklaard ; de verklaringen voor *te Brackx* (van de persoonsnaam Jacob Bracke), 's *Ketelshof* (naar de naam De Ketele), *della Faille* (naar de adellijke familie) en *ter Hulst* (naar de eerste erfgenaam *van der Hulst*) lijken mij aanvaardbaar.

De verklaring voor *ter Biest* „open ruimte midden een boomrijk gebied” (blz. 59) is m.i. naast de kwestie, want *biest* is een collectief op *-t* bij *bies* en betekent „een plaats waar biezen groeien”.

Over de verklaringen bij *ten Steene* (woonhuis uit duurzame bouwmaterialen) en *Nihul* (verbastering van nieuw hof) heb ik grote twijfels.

In het rijke bronnenmateriaal waarvan de auteur gebruik heeft gemaakt, kon hij gemakkelijk de geschiedenis van de hoevenamen uitpluizen ; jammer dat hij hiervan geen gebruik heeft gemaakt. Het zou niet alleen voor de toevallige lezer van dit werk, maar ook voor de landbouwers uit Vinkt, voor wie blijkens het voorwoord (blz. 5) dit boek is geschreven een welgekomen informatie geweest zijn.

J. Luysaert.

- L. NEYT, *De Staten van Goed van de heerlijkheid Merendree*, deel II (1675-1739), Tielt, 1981, 114 blz., klapper op familienaam, quarto formaat.

In 1980 publiceerde L. Neyt het eerste deel van *De Staten van Goed van de heerlijkheid Merendree* (zie *Driemaandelijks Berichtenblad van de heemkundige kring van het Land van Nevele*, jg. XII (1981), afl. 1, blz. 409-410).

Bij de lectuur was het mij opgevallen dat deze *Staten van Goed* een bron van informatie zijn over het dagelijkse leven in de heerlijkheid Merendree. Ik heb dan ook vol verwachting uitgekeken naar het beloofde tweede deel dat onlangs in het bezit kwam van het „Dokumentatiecentrum Het Land van Nevele”.

Het boek begint met een uitgebreid register op de familienamen. Deze klapper moet zeker geraadpleegd worden door lezers die in hun stamboom willen klimmen want hij bevat om en bij de 400 familienamen waarvan een deel nu nog leven in het Land van Nevele.

Weer eens viel het me op dat niet alleen genealogen met succes kunnen putten uit deze *Staten van Goed*. In dit werk krijgen we een duidelijk beeld van de toen nog springlevende toponiemen in Merendree, Lande-

gem (Heiste) en Hansbeke (Zande). Vooral in register 70 (a° 1676-1680) (blz. 120-140) wordt om zo te zeggen elk stukje grond bij name genoemd. Over het dagelijks leven uit die tijd kunnen we ons een vrij duidelijk beeld vormen. Zo had Hansbeke in 1696 een *taverne ghenaeamt „het paelken”* op de *wijck Sande* (blz. 56).

Ook troffen we een paar verwijzingen aan over de bestaande windmolens : *Wilde meulene* (a° 1677) (blz. 129) en *den coorenwintmeulen te Landegem Wilde* (a° 1710) (blz. 172) nog op blz. 172 is er sprake van de *coorenwintmeulen binnen Meerendree* (a° 1710).

Over het oorlogsgeweld dat vaak onze gewesten teisterde worden we sporadisch ingelicht : *verbranden van een schuere ten jaere 1705 door de Hollantsche leghertroepen in forceren van de Brugsche vaert* (blz. 205). Waarschijnlijk houdt het ook verband met die Brugse Vaart dat in 1716 in Merendree een schip wordt geërfd *genaempt eertvelderschip* (blz. 186).

Aan de hand van gegevens uit de *Staten van Goed* is het mogelijk voor de behandelde periode het openbare leven vrij nauwkeurig te reconstrueren. Als baljuws vinden we in Vinderhoute *Jan de Rynck* (blz. 163) in Hansbeke *Pieter Braet* en *Frans Braet* (blz. 221), in Merendree *Livinus Cocquyt* (blz. 215, 216, 223) ; burgemeesters waren *Jan Manout*, burgemeester *deser vierschare* (blz. 136), *Christoffel Steyaert* burgemeester *geweest van Merentre aldaar + 19/5/1686* (blz. 141), *Jacques Van den Berghe* was in 1678 greffier van de heerlijkheid (blz. 132) en *Joannes de Neve was ontfangher van Merendre ten jaere 1730 tot 1733* (blz. 218).

Voor de geestelijke stand vinden we geregeld vermeldingen van de toenmalige pastoors *Berthls Weerts pastoor van Meerendree* (a° 1675) (blz. 117), *Peter Swervers* (a° 1677) *priester en pastoor van Hansbeke* (blz. 130) ; *Gillis Loontiens* was in 1676 *kerckmeester van Meerendre* (blz. 125).

In het eerste deel van de *Staten van Goed* vonden we een paar duidelijke toespelingen op de (gevolgen van de) reformatie. Ook nu meen ik een aanduiding in die richting te hebben gevonden op blz. 156 waar in 1696 sprake is van *Jan de Baets* overleden tot Amsterdam. (*)

(*) Misschien is hij wel een afstammeling van Olivier of Jacob de Baedts, zie in dit nummer J. DECAVELE, Het Land van Nevele in de hervormingstijd.

Een paar merkwaardige feiten mochten niet aan onze aandacht ontsnappen. Zo was in 1691 *Cornelis de Deckere schoenmaecker tot Meerendree*. In 1804 is een zekere *Lauris Lambrecht (...)* over 16 à 17 jaeren *vijt slants vertrocken (...)* naer *Ventien of te elders sonder dat men weet ofte hij oijt wedercommen dan men ghelooft overleden te sijn* (blz. 164). Dit is geen alleenstaand geval, in 1736 denkt men dat *Caerel Cocquyt (...)* overleden soude sijn in 't rijk van Pruyssen (blz. 210).

Ik wil deze bloemlezing van dagelijkse gebeurtenissen uit het leven van onze voorzaten afronden met een verwijzing naar één van die besmettelijke ziekten die vaak dood zaaiden in onze streken : *Charles van Laecke behoudt de weese Marten van Vijnckt seer deerelijck besmet met heer cooninckx seer* (a° 1719) (= erg besmet met een gevaarlijke huiduitslag of melaatsheid).

Het zou de moeite lonen na te gaan of het sterftecijfer in de heerlijkheid Merendree in 1719 hoger lag dan anders.

Weer eens heeft de auteur het klaargespeeld om ambtelijk saaie gegevens zo te doorspekken met feiten „uit het leven gegrepen”, dat deze *Staten van Goed* als het ware een dorpsgemeenschap uit de periode 1675-1739 voor ons weer tot leven brengt.

Het werk kan besteld worden bij de auteur Luc Neyt, Luxemburglaan 21, 8880 Tielt. We hopen dat L. Neyt zijn historisch-heimkundige opzoeken voortzet ten bate van de heimkundige studie van het Land van Nevele.

J. Luysaert

— M. VANDECASTEELE, *Vlaamse uitwijking naar Santo Domingo (1699-1700)*, Gent, 1969.

Als bron voor deze studie gebruikte de auteur de emigrantenlijsten die zich bevinden in het R.A.G., reeks 122, nr. 83. In zijn inleiding stelt hij dat zover kon worden nagegaan vermelde emigrantenlijsten de enige volledige lijsten zijn in België die handelen over de uitwijking naar Latijns-Amerika.

Na een historische schets van het eiland (1492-1697), worden de achtergronden van de Vlaamse emigratie uitvoerig beschreven. Hieruit blijkt onder meer dat de Spaanse Kroon tot het einde van de 17de eeuw steeds weigerachtig stond tegenover het feit dat niet-Spaanse onderdanen zouden uitwijken naar de overzeese gebieden. Een zeer strenge wetgeving terzake was vooral bedoeld om vreemdelingen en niet-katholie-

ken uit de kolonies te houden. Niet-Spaanse priesters werden slechts vanaf 1664 toegelaten in de overzeese gebieden. Op het einde van de 17de eeuw was het echter zo dat door het Verdrag van Rijswijk (20-09-1697) het eiland Hispaniola opgesplitst werd in twee delen : het oostelijk deel het huidige San Domingo werd bevestigd onder de Spaanse Kroon en het westelijk deel, het huidige Haïti, werd officieel bezit van de Franse Kroon. Dit verdrag was gewoon de bevestiging van een reeds jaren bestaande toestand.

De Franse nederzettingen in Latijns-Amerika kenden sinds het midden van de 17de eeuw een grote aangroei van uitwijkingen uit het moederland en men stond ook niet afkerig tegenover het feit dat niet-Fransen zich voor een periode van twee of drie jaar of eventueel definitief in een Franse kolonie vestigden (o.a. Vlamingen en Nederlanders).

In 1692 werd door de aartsbisschop van Hispaniola, Carvajal y Ribera, gewezen op de erbarmelijke toestand waarin de kolonie verkeerde. Hij vroeg het Rijk dringend in te grijpen, om te voorkomen dat de Fransen zich op korte tijd meester zouden maken van heel het eiland. Als enig middel om de Franse overheersing te beletten, wilde hij het eiland laten bevolken met Vlamingen, gezien hun vaardigheid in landbouw- en suikerindustrie. Een belangrijke factor in onze streken die de mensen tot emigreren aanzette, was natuurlijk de armzalige situatie waarin ook Vlaanderen verkeerde.

Wat de Vlaamse uitwijking zelf betreft adresseerde de Spaanse koning Karel II op 6 oktober 1699 een schrijven aan de gouverneur van de Zuidelijke Nederlanden om hem te vragen of er Vlaamse of Ierse families waren die bereid zouden zijn uit te wijken naar het eiland Santo Domingo. Er zou hen grond ter beschikking gesteld worden en voor de eerste maanden na hun aankomst zou voorzien worden in hun levensonderhoud. Dit verzoek werd overgemaakt aan de Raad van Vlaanderen die het op zijn beurt overmaakte aan de Gentse Stadsraad. Gent werd zo belast met het uitvoeren van het koninklijk verzoek.

Aanplakbrieven werden gedrukt en uitgehangen en er werden drie kantoren geopend waar de geïnteresseerden zich konden laten inschrijven. In totaal bevatten de drie registers de inschrijving van 449 vrijgezellen en gezinshoofden ; met echtgenoten en kinderen erbij betekent dit een mogelijke uitwijking van 1305 personen.

Gezien het feit dat de inschrijving in Gent diende te geschieden is het normaal te noemen dat de overgrote meerderheid der ingeschrevenen Oostvlamingen zijn, 1153 in totaal. Op enkele uitzonderingen na waren allen tewerkgesteld in de landbouw.

Belangrijk is wel dat volgens de auteur het niet mogelijk bleek met zekerheid na te gaan of de ingeschrevenen werkelijk vertrokken zijn. Ook

bij die onzekerheid werd een publikatie van de lijsten belangrijk genoeg beschouwd om een publikatie zonder die gegevens te rechtvaardigen. Hierna worden dan de gegevens vermeld van alle ingeschrevenen afkomstig uit het Land van Nevele. Ze worden genoteerd per gemeente in alfabetische volgorde. Vooraan staat de datum waarop de inschrijving plaatsgreep, het cijfer tussen haakjes duidt het volgnummer aan in de inschrijvingslijsten.

Bachte-Maria-Leerne

9 december 1699 :

(211) Jan VANDEN BERGHE audt 20 jaeren woonende tot Leerne Lande van Nevel.

Hansbeke

9 december 1699 :

(251) Gillis VERSCHUEREN fs Pieters audt 34 jaeren woonende binnen de prochie van Hansbeke met vrouwe ende dry kinderen.

(253) Geeraert VAN KERREBROUCK fs Pieters audt 24 jaeren woonende binnen de prochie van Hansbeke.

Landegem

9 december 1699 :

(216) Pieter VAN HAUWEN fs Roelant audt ontrent 30 jaeren op de prochie van Landeghem buyten de brugsche poorte. Lantsknecht.

29 december 1699 :

(374) Joos BISSCHOP fs Jooris audt 33 jaeren woonende tot Landeghem met vrouwe ende dry kinderen.

Lotenhulle

24 december 1699 :

(307) Adriaen DE BLOCK fs Lieven audt 36 jaeren woonende tot Loo ten hulle met vrouwe ende vier kinderen ende eenen knecht.

14 januari 1700 :

(432) Joos DE MEULEMEESTERE fs Niclaïjs audt 37 jaeren woonende tot Lootenhulle met vrouwe ende dry kinderen.

Nevele

4 december 1699 :

(29) Jacobus HORRE woonende tot Nevele ten huijse van Jan Dons. Is audt 19 jaeren.

(30) Joos DEKERS woonende tot Nevele ten huijse van Jan Dons. Is audt 18 jaeren.

11 december 1699 :

(71) Jan OOSTERLINCK audt 19 jaeren woonende tot Nevele ten huijse van Pieter Hanssens. Met consent van synen vader.

André Bollaert

LIDGELD 1982 AL BETAALD ?

Wacht niet en stort nu 300 fr. (reeds het derde jaar zonder prijsverhoging !) op rekening 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele“, Vosselarestraat 16, 9840 Landegem.

BETAAL NU 300 FR.

en u bent voor 1982 weer lid van de heemkundige kring „Het Land van Nevele“.

MAAK EVEN TIJD

en stort uw lidgeld voor 1982, nog altijd 300 fr., op rekening 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele“, Vosselarestraat 16, 9840 Landegem.

VERSLAGEN

- *Zondag 15 maart 1981, voordracht door de heer Marcel Vander Straeten over „Heraldiek of wapenkunde“ in het Reigersnest te Meigem. Vijfentwintig aanwezigen.*

In zijn inleidend woord zei de spreker dat het onbegonnen werk was in een kort tijdsbestek een volledig overzicht van de heraldiek te geven. Hij beperkte zich dan ook tot de essentiële hoofdpunten : de oorsprong van het wapenschild, de beschrijving van de hoofdbestanddelen van een wapen, de reglementering ter zake, wapenschilden in het Nevelse en dit alles werd overvloedig geïllustreerd met dia's en tekeningen.

Na de uiteenzetting heeft de heer M. Vander Straeten nog enkele vragen van de toehoorders beantwoord en van de heren Van de Sompel en Schaeck, resp. schepen en gemeenteraadslid, vernamen we dat het gemeentewapen van Groot-Nevele hetzelfde gebleven was als dat van het voormalige Nevele : er konden geen delen uit de wapens van de deelgemeenten overgenomen worden omdat die geen officieel erkend wapen bezaten.

J. V. d. C.

- *Zondag 26 april 1981, voordracht door R. Ruys over „Oud Strafrecht in Vlaanderen“. 14 toehoorders.*

De spreker begon met een aantal begrippen uiteen te zetten die het specifieke van het oud strafrecht tegenover het moderne strafrecht kenmerken. Aan de hand dan van concrete voorbeelden riep de voordrachtgever een verleden op dat op strafrechtelijk gebied vaak onmenselijke toestanden schiep. Dat er hardhandig wordt opgetreden tegen misdadigers van gemeen recht en dat de gedragsregel van de rechters was oog om oog, tand om tand, kan nog enigszins verklaard worden. Maar een onuitwisbare smet op het oud strafrecht zijn de heksenprocessen en de genadeloze repressie van de vrije meningsuiting.

De voordrachtgever wist ons door zijn levendig woord te boeien en illustreerde zijn uiteenzetting met authentieke documenten van processen en veroordelingen.

De heer Ruys is een gepassioneerde heemkundige en is bovendien de bezielde voorzitter van het Verbond van de Kringen voor Heemkunde in

Oost-Vlaanderen. Zijn inzet voor de heemkunde en lokale geschiedenis heeft hij nog eens bewezen met belangloos deze voordracht te geven, waarvoor onze oprecht dank.

J. V.d.C.

— *Zondag 10 mei 1981, heemkundige uitstap naar de Westhoek, met geleid bezoek aan de heemmusea te Izenberge.*

Na een geslaagde en succesvolle busreis naar Frans-Vlaanderen op 19 augustus 1979 o.l.v. de heer R. Tuytschaever, vatte het bestuur het plan op om in de lente van 1981 weer eens een heemkundige uitstap te organiseren. De keuze viel op de heemmusea van Izenberge. We dachten dat deze uitstap een gezinsuitstap kon worden met misschien wel een bezoekje aan zee. Daarom gaven we rendez-vous om 15.30 u. aan de ingang van het museum. Er werd ook beslist dat ieder op eigen houtje naar de Westhoek zou rijden. Waarschijnlijk hebben we de avontuurlijke neigingen van onze leden overschat ofwel hebben allerlei meifeestelijkheden onze leden elders gebracht, want in Izenberge wachtten slechts een 10-tal personen uit het Land van Nevele om rondgeleid te worden in de musea. Deze musea zijn ondergebracht op 3 verschillende plaatsen. Dank zij de noeste inzet van de heemkundige kring „Bachten de Kupe“ en het werk van pastoor Vanheule werd op deze drie plaatsen een prachtige, maar voorlopig onoverzichtelijke verzameling heemkundige voorwerpen samengebracht. Om zo te zeggen al deze voorwerpen moeten ooit eens overzichtelijk worden tentoongesteld in en om de huizen van het openluchtmuseum dat wordt opgetrokken achter de kerk.

Dit openluchtmuseum wil zeker geen tegenhanger worden van Bokrijk, wel een aanvulling. In het typische Westvlaamse landschap werden hier al enkele oude boeren- en werkmanshuisjes uit de streek opnieuw opgebouwd. In één van die huisjes vinden we de werktuigen van enkele oude ambachten die dreigen uit te sterven : de schoenmaker, de „paardemeester“, de vlasbewerker. Een smidse, een dorpschooltje, een herberg uit 1900, een brouwerijtje zijn op dit ogenblik in opbouw.

Wie een bezoek bracht aan dit knusse openluchtmuseum kan alleen maar zijn bewondering uiten voor het reuzenwerk dat hier door enkele leden van de heemkundige kring „Bachten de Kupe“ wordt gepresteerd.

J. L.

- *Zondag 7 juni, maandag 8 juni en zondag 14 juni 1981, tentoonstelling „Nevelse gemeenten in oude prentkaarten“ in het museum „Rietgaverstede“ te Nevele, georganiseerd door conservator A. Janssens.*

Traditioneel vergast conservator A. Janssens tijdens de pinksterkermis de vele bezoekers aan Nevele op een unieke tentoonstelling. Elk jaar opnieuw diept hij foto- en archiefmateriaal uit zijn rijke documentatie op, om een facet te tonen van het heemkundige of historisch verleden van Nevele.

Sedert de fusie van de gemeenten mogen de inwoners die een deelgemeente van Nevele bewonen zich in ieder geval om één feit gelukkig achten : nu krijgen ook zij eens van hun deelgemeente oude foto's en prentkaarten te zien.

Heel overzichtelijk, op 15 fotopanelen, kwam elke gemeente aan de beurt. De oudste prentkaarten van omstreeks 1896 tonen enkele straten, de markt en de kerk van Nevele zelf. De oudste foto van Landegem stelt de muziekmaatschappij van 1894 voor. Ook van Merendree zijn er een paar foto's van omstreeks 1896 bewaard gebleven. Gelukkig blijft dit materiaal niet alleen maar opgeborgen in de laden van het documentatiecentrum. En dat de inwoners van Nevele dit weten te waarderen, bewijst het aantal bezoekers. Reeds de eerste dag van de tentoonstelling gingen de 500 catalogen de deur uit. Tijdens deze drie dagen durende tentoonstelling liepen honderden belangstellenden „Rietgaverstede“ binnen. We kijken vol nieuwsgierigheid uit welke verrassing de conservator voor 1982 heeft weggelegd.

J. L.

- *Zondag 5 juli 1981, wandeltocht naar de H. Bloedprocessie te Meigem.*

Met de bedoeling onze leden nader kennis te laten maken met de uitingen van volksdevotie die in onze streek nog bestaan, had het bestuur van de heemkundige kring besloten een wandeling in te richten naar de H. Bloedprocessie te Meigem.

Slechts negen wandelaars, waaronder twee kinderen, gingen op onze uitnodiging in en waren om 15 uur aanwezig op de Nevelse markt, onze plaats van afspraak. De zomerson was van de partij en onze ondervoorzitter de heer Jozef Van de Castele en bestuurslid André Bollaert leidden hun zeven metgezellen via de Cyriel Buyssestraat, Kloosterstraat en Meigemstraat naar Meigem. In de Kloosterstraat gekomen bemerkten

we al gauw dat we niet de enigen waren op weg naar de H. Bloedproces-sie. Vele families hadden blijkbaar ons voorbeeld gevolgd en trokken in groepjes langs de door ons gevolgde weg. Spijts de kleine groep werd het toch een gezellige wandeltocht waarop over alles en nog wat werd heen en weer gepraat. In Meigem gekomen mengden we ons tussen de honderden gelovigen die van heinde en verre gekomen waren om de kleurrijke stoet te aanschouwen. Voor Meigem een onvergetelijke dag en voor ons een aangename kennismaking met een vorm van spontane volksdevotie in de streek.

A. B.

— *Zondag 23 augustus 1981, ontvangst van de heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” uit Aalter.*

De vraag van onze bureu uit Aalter om eens een heemkundige wandeling te maken in ons Land van Nevele hebben we natuurlijk graag positief beantwoord.

Onze vrienden van Aalter hadden het getroffen met het zomerse weer en veel leden maakten er een fietstocht van naar Nevele.

Stipt om 14 uur kwam de voorzitter van de heemkundige kring uit Aalter, de heer J. Camerlinckx, aan het museum „Rietgaverstede” aan. Maar hij was er dan voorlopig de enige. Stilaan arriveerden groepjes fietsers en tegen half drie kon de ongeduldige conservator zijn rondleiding beginnen.

Telkens opnieuw sta je verbaasd voor wat in dit museum zo al werd samengebracht. Het is één stuk dagelijks leven uit het verleden.

Telkens opnieuw vind je ergens een voorwerp waarvan de functie lang verdwenen is. Voor vele leden van Aalter was dit een eerste kennismaking maar het programma voor die dag was zo strak dat de meesten een tweede bezoek aan „Rietgaverstede” beloofden.

Om 16 uur kwam dan de hele groep samen op het kerkplein in Meigem. Ons bestuurslid A. Bauwens zou hier de leiding nemen en de tragische gebeurtenissen van mei 1940 in herinnering brengen.

Maar als gevolg van een zware operatie mocht de heer A. Bauwens het huis niet verlaten, zodat we weer een beroep deden op ons bestuurslid A. Janssens om met historische gegevens en documenten over deze bijna mythisch geworden feiten van Meigem te spreken.

Reeds jarenlang probeert A. Janssens de fantasie te scheiden van de werkelijkheid en een objectief beeld te geven van wat zich in Meigem heeft voorgedaan.

We hopen dat hij zijn moeizaam samengebrachte gegevens eens zal pu-

bliceren en daarmee enkele vast ingeprente vooroordelen zal kunnen ontkrachten. Want weer eens hebben we moeten horen hoe mensen die het allemaal „zelf meegemaakt hebben“, zelfs niet in staat zijn te luisteren naar een andere versie dan die welke hen als een mythe al meer dan veertig jaar werd ingeprent.

Aan „Kruiswege“ namen we afscheid van de heemkundigen uit Aalter, nadat hun voorzitter „Het Land van Nevele“ tot een tegenbezoek had uitgenodigd.

J. L.

— *Zondag 13 september 1981, bezoek aan de kerk van Merendree, o.l.v. ons bestuurslid Lieven De Ruyck. Vijftig aanwezigen.*

Het deed deugd te zien dat niet alleen onze leden, maar ook enkele andere geïnteresseerden stonden te wachten op het kerkplein van Merendree.

Ons bestuurslid Lieven De Ruyck had blijkbaar geen plankenkoorts en gaf eerst met duidelijke stem een korte bouwgeschiedenis van dit historisch monument.

Bij de rondgang in en buiten de kerk en bij de bespreking van de kerkmeubelen, de altaren, het ijzersmeedwerk, de schilderijen, de beelden en de glasramen maakte onze gids dankbaar gebruik van de grondige studie die de heer R. Moelaert schreef „De Sint-Radegondekerk te Merendree en haar kunstpatrimonium“ (*Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 31, 1980, blz. 5-101).

Buiten wees L. De Ruyck de aanwezigen op de uiterlijke stijlkenmerken van de kerk. Op een historische plattegrond, ontworpen door de heer R. Moelaert konden we de diverse bouwfases, van de 12de eeuw tot en met de verbouwingen van 1881-82, duidelijk onderscheiden.

Tijdens de rondgang ging de aandacht naar de predikstoel, het 17de eeuwse koorgestoelte met „zittertjes“, de heiligenbeelden, de kalvarieberg, de glasramen en de schilderijen. Vooral de aandacht trok het blootgelegde graf van de heilige Gerolfus. Deze opgravingen zijn weer eens het werk van de heer R. Moelaert. Het edelsmeedwerk dat in een bankkluis veilig wordt bewaard, kon jammer genoeg voor de gelegenheid niet naar Merendree gebracht worden.

Met een ontcijfering van de enkele grafschriften op de gevels van de kerk eindigde deze leerrijke uiteenzetting.

J. L.

- *Zondag 15 november, lezing door de heer André De Ké over : „Aspecten van de Boerenkrijg“, in de gemeentenzaal van Vosselare. Dertig aanwezigen.*

In zijn inleidend woord zei de spreker dat het helemaal niet in zijn bedoeling lag een diepgaande uiteenzetting te geven over de Boerenkrijg. Tijdens zijn opzoekingen naar gegevens voor wat eens een historische roman moet worden over deze (bijna) vergeten episode uit onze vaderlandse geschiedenis was spreker blijven steken op enkele revelerende feiten die onze (soms) mythische opvattingen over die Boerenkrijg wel enigszins moeten corrigeren.

Eerste vaststelling : deze strijders waren geen boerenjongens die met zeis en dorsvlegel een georganiseerd Frans leger te lijf gingen.

Vooraf na de wet op de *conscriptie* (= verplichte dienst in het Franse leger) groepeerden dienstweigerers zich en een plan werd opgemaakt voor een algemene opstand waarbij gerekend werd op hulp uit het buitenland (o.m. Engeland had wapens beloofd). De opstand moest losbreken op 25 oktober 1798 en wel volgens een goed uitgewerkt strategisch plan :

- 1) de grote wegen bezetten ;
- 2) het kustgebied in handen houden om de Engelsen kans te geven te landen ;
- 3) de administratie (o.m. lijsten van *conscripts*) vernielen.

Door een incident op 12 oktober 1798 te Overmere ontstond er verwarring onder de opstandelingen tegen het Franse gezag.

Deze opstandelingen vertoonden bovendien een paar belangrijke zwakke punten : het waren echte vrijwilligers, die bijv. 's avonds naar huis gingen slapen en ze droegen geen uniform, dus waren ze moeilijk herkenbaar in een gevecht.

In november 1798 komt de grote ontzuivering als de opstandelingen moeten vaststellen dat de steden niet mee doen en dat de Engelsen niet geland waren. Toch zetten ze de strijd verder en verplaatsen het strijdtoneel van Vlaanderen naar Brabant en de Kempen.

Nu veranderen de opstandelingen hun tactiek en schakelen van de guerrilla over op het open gevecht o.m. in Diest.

Dank zij landmeter Meuleman konden de „brigands“ tijdig ontkomen. Hun nieuw doel is Maastricht, op 15 december 1798. Maar onverwachts (door verraad ?) verschijnen de Fransen vóór de poorten van Hasselt op 5 december. Er woedt een hevig gevecht tussen 10 en 16 uur, maar als de situatie hopeloos wordt besluiten de opstandelingen tot de aftocht. Door verraad wordt deze aftocht afgesloten en er vallen bij de duizend doden. Dit betekent het einde van de georganiseerde opstand,

die niet helemaal nutteloos was geweest. Inderdaad er komt een kentering in het Franse regime : de bezetting wordt verzacht en de conscriptie wordt gewijzigd in een aanduiding door loting. Na de slag bij Hasselt volgt echter een harde repressie die o.m. ook in Gent doodvonnissen uitsprak.

J. L.

LIDGELD 1982 AL BETAALD ?

Wacht niet en stort nu 300 fr. (reeds het derde jaar zonder prijsverhoging !) op rekening 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele”, Vosselarestraat 16, 9840 Landegem.

BETAAL NU 300 FR.

en u bent voor 1982 weer lid van de heemkundige kring „Het Land van Nevele”.

MAAK EVEN TIJD

en stort uw lidgeld voor 1982, nog altijd 300 fr., op rekening 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele”, Vosselarestraat 16, 9840 Landegem.

INHOUD

Blz.

J. DECAVELE, Het Land van Nevele in de hervormingstijd	147
J. VAN DE CASTEELE, Napoleonisten in het Nevelse	175
A. JANSSENS, Een Engels piloot begraven op het kerkhof van Baarle-Drongen	219
A. JANSSENS, De Nevelse „Reuzen”-geschiedenis	225
A. JANSSENS, Het „Hof van Nevele” in Gent	233
Nog de verdwenen molens van Meigem	237
Voor u gelezen	238
Verslagen	253

Algemeen voorzitter, voorzitter redactieraad :

J. LUYSSAERT
Veldestraat 26
9841 Nevele-Merendree

voorzitter van de 3e afdeling

Ondervoorzitter :

J. VAN DE CASTEELE, St.-Amandsberg

Secretaris-penningmeester :

G. SCHAECK
Vosselarestraat 16
9840 Nevele-Landegem

Bestuursleden :

A. BAUWENS, Meigem

voorzitter van de 5e afdeling

A. BOLLAERT, Poesele

I. BUYSSE, Poeke

voorzitter van de 4e afdeling

L. DE ROO, Lotenhulle

L. DE RUYCK, Hansbeke

P. D'HOKER, Nevele

D. D'HOOGHE, Nevele

voorzitter van de 1e afdeling

A. JANSSENS, Nevele

L. LAVENT, Vosselare

R. LEENKNECHT, Hansbeke

voorzitter van de 2e afdeling

M. MICHIELS, Vosselare

